

ESAR

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Cilt: 5 Sayı: 1
(Haziran 2024)

ISSN: 2757-640X

Journal of Education and Social
Sciences Research

Volume: 5 Issue: 1 - 2024 June

ESAR

ISSN: 2757-640X

esardergi.com

esarjournal.com

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları

Cilt: 5 Sayı: 1 (2024 Haziran) ISSN: 2757-640X

ESAR- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, uluslararası hakemli bir dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanacaktır. Ayrıca yılda iki kez özel sayı yayımlanabilir. Dergi elektronik ortamda yayınlanacak olup, yayımlanan sayılara; esardergi.com ve esarjournal.com adreslerinden erişim sağlanabilir. Makaleler intihal tespit programında gözden geçirilerek yayımlanmaktadır.

Journal of Education and Social Sciences Research

Volume: 5 Issue: 1 (2024 June)

ISSN: 2757-640X

ESAR- Journal of Education and Social Sciences Research is an international refereed journal. It will be published two times a year, June, and December. In addition, a special issue may be published twice a year. The journal will be published electronically and published issues; It can be accessed at esardergi.com and esarjournal.com. The articles are published after being reviewed in the plagiarism detection program.

Sahibi ve Sorumlusu/ Owner:

Mehmet Korkud Aydın

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ramazan Şen

Dergi İletişim:

info@esardergi.com

Baş Editör

Doç. Dr. Mehmet Korkud Aydın (Kırıkkale Üniversitesi)

Editör Kurulu:

Dr. William Martin Geible (University of California=

Dr. Nazım Karadağ (MEB)

Öğr. Gör. Ramazan Şen (Kırıkkale Üniversitesi)

ESAR

Esar- Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi'nin Tarandığı İndeksler:

Index Copernicus (Master List)

WorldCat

Asos Index

ESJI

I2OR

ESAR

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mesut Aydın, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Recep Dünder, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Hamdi Öney, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Karagöz, İnönü Üniversitesi

Prof. Dr. Hacı Ömer Budak, Kırıkkale Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk Sönmez, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Prof. Dr. Rahmi Doğanay, Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal Açıkse, Munzur Üniversitesi

Prof. Dr. Rafet Metin, Bayburt Üniversitesi

Doç. Dr. Özkan Akman, Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Erkan Yeşiltaş, Cumhuriyet Üniversitesi

Doç. Dr. Recep Özman, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. Bahadır Köksalan, İnönü Üniversitesi

Doç. Dr. İhsan Ünlü, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem Ulukalın, Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Tekin Çelikkaya, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Doç. Dr. Sibel Oğuz-Haçat, Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Elvan Yalçınkaya, Erciyes Üniversitesi

Doç. Dr. Mustafa Müjdecı, Kırıkkale Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Efe, Kırıkkale Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Avcı, Siirt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Bahattin Çatma, İnönü Üniversitesi

Dr. Ökkeş Nariç, Namık Kemal Üniversitesi

Hakemler Kuruluna Teşekkür

Prof. Dr. Ömer Keskinsoy- Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan Türkkkan- Karabük Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Doğan- Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Bayram Doğan- Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr. Burak Kocaoğlu- Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Nursal Kumaş- Uludağ Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Gürsoy- Kırıkkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cemal Karadaş- İnönü Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cem Karakılıç- Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cebail Karadaş- Adıyaman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih Kaya- İnönü Üniversitesi
Dr. İsmail Yıldız- MEB

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisindeki Cilt:5 Sayı: 1
(Haziran 2024)'deki makalelerin değerlendirme sürecine zaman ayırarak değerli
katkılarını sunan tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

Cilt:5 Sayı 1 (Haziran 2024)' de yayımlanan yazıların tümünün sorumluluğu
Yazarlarına aittir.

The responsibility of all the articles published in Volume:5 Issue: 1 (2024 June)
belongs to their authors.

OKUR YORUMLARI / LETTRES

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki yorum, görüş ve önerilerinizi dergi editörlerine
gönderiniz:

info@esardergi.com

info@esarjournal.com

ESAR

ESAR 2024 SAYI: 1 (HAZİRAN) YAZARLARI

Gülcihan SU, Seyran Ergin AYDEMİR Samet Kılıç Esat AVCI

Özel Yetenekli Öğrencilerin Matematik Özyeterlik Algıları ve Üstbiliş Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (s. 1- 15)

Ümmügülsüm Özdemir

Çevre Etiği Perspektifinde Yeşil Ekonomi Değerlendirmesi (s. 16- 30)

Fahrettin YÜKSEL

Bir Yerel Tarihi Kaynağı Olarak Uluova Gazetesi: Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir İnceleme (s. 31- 49)

Selda KOÇ

1260-61/1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Ankara Eyaleti Bala Kasabası Bahşılı Karyesinin Sosyal Ve Ekonomik Görüntüsü (s.50- 65)

Naim ABU NEİM

Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Dosyalarında Verdiği Hak İhlali Kararlarının Derece Mahkemeleri Yönünden Sonuçları (s. 66-77)

Cem KARAKILIÇ

Makale Tercümesi: Atatürk Neden Büyüktür? (Bargarat Teyvan) (s. 78- 89)

Yayın Etiği ve Yazım Kuralları (90-92)

Özel Yetenekli Öğrencilerin Matematik Özyeterlik Algıları ve Üstbilis Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Gülcihan Su¹
Seyran Ergin Aydemir²
Samet Kılıç³
Esat Avcı⁴

DOI: 10.5281/zenodo.12602001

Öz

Bireylerin hayatlarında olumlu değişimler meydana getirmek eğitimin amaçlarından biridir. Öğrenme ortamında hedeflere ulaşılabilmesi için özyeterlik ve üstbilis becerileri üzerinde durulması gereken becerilerdir. Belirtilen becerilerin dikkate alınması noktasında üzerinde durulması gereken gruplardan biri özel yetenekli öğrencilerdir. Özyeterlik ve üstbilis becerilerinin gerekli olduğu alanlardan biri matematik alanıdır. Bu sebeple özel yetenekli öğrencilerin matematik eğitiminin incelenmesi önem kazanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezlerinde 5, 6, 7, ve 8. sınıf düzeyinde devam eden özel yetenekli öğrencilerin matematik öz yeterlik algısı ve üstbilis becerilerinin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, yeterlik alanı gibi farklı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığı ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Çalışma, nicel araştırma desenlerinden genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Araştırmanın evreni, Mersin'in dört merkez ilçesinde bulunan bilim ve sanat merkezlerinde genel yetenek alanında ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyesinde öğrenim gören 1708 özel yetenekli öğrencidir. Araştırmanın örneklemi ise bu öğrenciler içinden rastgele belirlenen ve çalışmaya gönüllü katılan özel yetenekli 334 öğrencidir. Çalışmada kullanılan veri toplama araçları "Matematik Özyeterlik Ölçeği" ve "Öğrenciler İçin Matematik Dersi Üstbilis Becerileri Testi"dir. Veriler SPSS 26 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Cinsiyet ve okul türünün, matematik öz yeterlik algılarında ve bilis üstü becerilerde anlamlı bir fark yaratmadığı belirlenmiştir. Öğrencinin devam ettiği BİLSEM programı ve sınıf seviyesinin öğrencilerin matematik özyeterlik algılarında ve üstbilis becerilerinde anlamlı bir fark yarattığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmada öğrencilerin matematik öz yeterlikleri ile üstbilis becerileri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Özyeterlik, Üstbilis, Özel Yetenekli Öğrenciler

¹ Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi/Mersin, glchnsu@gmail.com

² Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi/Mersin, erginseyran@gmail.com

³ Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi/Mersin, sametkilog@windowslive.com

⁴ Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi/Mersin, esatuavci@gmail.com

Investigating the Relationship Between Mathematics Selfefficacy Perceptions and Metacognitive Skills of Gifted Students

Abstract

Creating positive changes in the lives of individuals is one of the aims of education. Self-efficacy and metacognition skills are the skills that should be emphasised in order to achieve the goals in the learning environment. One of the groups that should be emphasised at the point of considering the mentioned skills is gifted students. One of the fields where self-efficacy and metacognition skills are necessary is mathematics. For this reason, it is important to examine the mathematics education of gifted students. The aim of this study is to examine whether the mathematics self-efficacy perception and metacognitive skills of gifted students attending Science and Art Centres at the 5th, 6th, 7th, and 8th grade levels differ according to different variables such as gender, school type, grade level, competence area and the relationship between them. The study was designed according to the relational screening model, which is one of the general screening models among quantitative research designs. The population of the study is 1708 gifted students studying in science and art centres in four central districts of Mersin at the 5th, 6th, 7th and 8th grade level of secondary school in the field of general ability. The sample of the study was 334 gifted students who were randomly selected among these students and participated in the study voluntarily. The data collection tools used in the study were "Mathematics Self-Efficacy Scale" and "Mathematics Course Metacognitive Skills Test for Students". The data were analysed using SPSS 26 software. It was determined that gender and school type did not create a significant difference in mathematics self-efficacy perceptions and metacognitive skills. It was concluded that the BİLSEM programme and the grade level of the student created a significant difference in students' mathematics self-efficacy perceptions and metacognitive skills. In the study, a positive, moderate relationship was found between students' mathematics self-efficacy and metacognitive skills.

Keywords: Selfefficacy, Metacognition, Gifted Students

Giriş

Eğitimin amaçlarından biri bireylerin gerçek hayat problemleri ile baş edebilme becerilerini geliştirmektir. Eğitim ortamları, bireylerin kendi öğrenmelerinin farkına varabildiği, edindiği bilgileri yorumlayarak yeni durumlara aktarabildiği, kendi öğrenme sorumluluğunu alabildiği, gerçek hayat problemlerini çözebildiği ve yorumlayabildiği bir anlayışla yapılandırılmalıdır (Kahramanoğlu ve Deniz, 2017). Bu doğrultuda öğrenme ortamlarında gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinin amacına ulaşması ve bireylerin gelişiminin desteklenmesi için bilişsel ve duyuşsal becerilerin bir arada ele alınması gerekmektedir.

Öğrenme ortamında hedeflere ulaşılabilmesi için üzerinde durulması gereken becerilerden biri özyeterliktir. Özyeterlik inancı, bireylerin harekete geçme ve davranış sergileme konusundaki kararlarını etkileyen önemli bir faktördür ve bireyin belli bir işi başarabilmesi için yapılacak olan etkinlikleri planlayıp, bunu başarabileceği kanısına varmasıdır (Bandura, 1997). Özyeterlik inancı, bir öğrencinin öğrenme ortamında ne şekilde ne kadar gayret göstereceğini, zorluklarla nasıl başa çıkabileceği ve ne kadar direnç göstereceğini belirlemektedir (Yıldız, 2015). Özyeterlik inancı düşük olan öğrenciler karşılaştıkları problemleri olduğundan daha zor olarak algılama eğiliminde olup daha sık düşünme yoluna

girmektedirler (Bandura, 1993). Yüksek özyeterlik algısına sahip bireyler ise daha rahat ve güvenli düşüncelerle probleme yaklaşma eğilimindedirler (Pajares, 2002).

Öğrenme ortamında ele alınması gereken becerilerden biri de üstbiliş becerisidir. Üstbiliş becerisi, aktif öğrenme anında, bilişsel süreçlerin dinamik olarak kontrolünü sağlayan üst düzey bir düşünme becerisidir (Livingston, 1997). Diğer bir tanıma göre üstbiliş becerisi, bireyin kendi bilişsel süreciyle ilgili bilgi veya bunlarla ilgili öğrenmelerini, aktif olarak bildikleriyle bilmediklerini düşünmesidir (Chauhan ve Singh, 2014). Alanyazında üstbiliş becerisine yönelik çalışmaların büyük oranda problem çözme ve okuduğunu anlama üzerine olduğu görülmektedir (Akgül, 2014). Bu durum üstbiliş becerisinin bireyin neyi, ne zaman, nasıl sorularını sorarak öğrenmesi ile ilgilidir (Schraw ve Moshman, 1995).

Belirtilen becerilerin dikkate alınması noktasında üzerinde durulması gereken gruplardan biri özel yetenekli öğrencilerdir. Özel yetenekli öğrencilerin erken yaşta fark edilerek, sahip oldukları yeteneklerini geliştirici ortamların oluşturulması (Eraslan Çapan, 2010), kişisel öğrenme hızlarına cevap verebilecek (Kök, 2012; Uzun, 2004), bireysel gereksinimleri doğrultusunda farklılaştırılmış bir eğitim görmeleri önemlidir (Saraç ve Özarslan, 2018). Ayrıca bu öğrencilerin sahip oldukları bilgiyle yeni edindikleri bilgiler arasında bağlantı kurabilmeleri ve kendi öğrenmelerini denetleyebilmeleri için üstbilişsel becerilere sahip olmaları gerekmektedir (Hacker, 1998). Üstbilişsel beceriler öğrencilere içinde bulundukları durumlara farklı yönlerden bakış açısı kazandırdığı için özel yeteneklilerin eğitiminde önemli bir yeri vardır (Makel, 2009). Özel yetenekli öğrenciler üstlendikleri görevleri sonuna kadar yüksek motivasyonla yürütebilmektedir (Stenberg ve Davidson, 2005). Bu öğrencilerin sorunlara kendilerince zekice çözümler buldukları, herkesten farklı oldukları, inandıkları fikirlerden kolay kolay vazgeçemedikleri ve riske atılabildikleri (Ataman, 2004) bilinmektedir. Özyeterlik becerisi olarak adlandırabileceğimiz ve olumlu gözüken bu davranışların özel yetenekli öğrencilerin üstbilişsel becerilerinin gelişimini nasıl etkilediği takip edilmelidir.

Gerek özyeterlik becerisinin gerekse üstbiliş becerisinin gerekli olduğu alanlardan biri matematik alanıdır. Özel yetenekli öğrencilerin matematik eğitimini inceleyen çalışmalar bu öğrencilerin matematik alanında başarılı olmalarında hangi etkenlerin önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalar, matematik başarısı için özyeterlik becerisi ve üstbilişsel becerilerin dikkate alınması gerektiğini söylemekte (Carr, Alexander ve Folds-Bennett, 1994; Pajares, Miller ve Johnson, 1999; Yabaş, 2008) ve yüksek özyeterlik algısına sahip olan öğrencilerin matematikte başarılı olduğunu belirtmektedir (Hackett, 1985; Randhawa, Beamer ve Lundberg, 1993; Pajares, 1996; Pajares ve Kranzler, 1995).

Alanyazında özyeterlik algıları ve üstbilişsel becerileri farklı değişkenlere göre ele alan çalışmalar yer almaktadır. Özyeterlik algısının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını ele çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Özyeterlik algısının cinsiyete göre farklılaşmadığını belirten çalışmalar olduğu gibi (Akgül, 2014; Öztürk ve Kurtuluş, 2017; Sevgi ve Zihar, 2020; Pajares ve Kranzler, 1995) erkek öğrencilerin özyeterlik algılarının kız öğrencilerden daha yüksek olduğunu söyleyen (Ergin, 2022; Hackett, 1985; Junge ve Beverly, 1994; Junge ve Dretzke, 1995; Meehan, 2007; Pajares, 1996; Pajares ve Miller, 1994; Terzi ve Mirasyedioğlu, 2009) veya kız öğrencilerin özyeterlik algılarının erkek öğrencilerden yüksek olduğunu belirten çalışmalar da (Koç ve Karabağ, 2013; Lent, Brown ve Larkin, 1984; Öztürk ve Şahin, 2015) bulunmaktadır. Okul türü değişkenine göre öğrencilerin matematik özyeterlik algıları özel okulda okuyan öğrencilerin lehinedir (Albayrak, Tarım ve Baypınar, 2023; Kurbanoglu ve Takunyacı, 2012; Taşdemir, 2016). Sınıf seviyesi değişkenine göre matematik özyeterlik algısı da değişebilmektedir. Genel olarak üst sınıflarda okuyan öğrencilerin

matematik özyeterlik algıları alt sınıfta okuyan öğrencilerden daha düşüktür (Akgül, 2014; Albayrak, Tarım ve Baypınar, 2023; Sevgi ve Zihar, 2020). Üstbilişsel becerilerin ele alındığı çalışmalarda ise cinsiyetin üstbiliş beceriler üzerinde bir etkisinin olmadığı (Ağpak, 2019; Akgül, 2014; Arslan, 2020), kızların üstbilişsel becerilerinin erkeklerden daha yüksek olduğu (Bağçeci, Döş ve Sarıca, 2011; Evran ve Yurdabakan, 2013) sonuçlarına ulaşan çalışmalar mevcuttur. Okul türünün üstbiliş becerilere etkisinin olmadığı görülmektedir (Evran ve Yurdabakan, 2013). Sınıf seviyesi ise üstbiliş becerilerde farklılaşmaya neden olmaktadır. Araştırmacılar sınıf seviyesi arttıkça üstbiliş beceri düzeyinin düştüğünü belirtmektedir (Ağpak, 2019; Arslan, 2020; Evran ve Yurdabakan, 2013; Öztürk ve Kurtuluş, 2017). Öğrencilerin matematik özyeterlik algısı ile üstbiliş becerileri arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalar iki beceri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğunu söylemektedir (Akgül, 2014; Alıcı ve Yüksel, 2012; Deniz, 2017; Malpass ve O'Neil ve Hocevar, 1999; Öztürk ve Kurtuluş, 2017).

Özyeterlik algısı ile üstbilişsel becerilerin birbiriyle ilişkili olduğu (Schunk ve Pajares, 2009) söylene de özyeterlik algısı ile üstbilişsel beceriler arasındaki ilişkileri gösteren çalışmaların sayıca az olduğu görülmektedir (Tunca ve Alkın Şahin, 2014). Problemleri çözme sırasında bireylerin göstermiş olduğu bilişsel etkinlikleri ifade etmek amacıyla kullanılan üstbiliş becerileri ile bireyin kendi kavramalarını açıklamak için kullanılan özyeterlik inancının matematikle aralarında olan bağın detaylı incelenmesinin önemi vurgulanmaktadır (Kahramanoğlu ve Deniz, 2017). Bununla birlikte öğrencilerin matematik özyeterliklerinin ele alındığı araştırmaların çoğunlukla farklı yetenek düzeylerine sahip öğrencilere odaklanarak gerçekleştirildiği ancak özel yetenekli öğrencilere odaklanılmasının önemli olduğu söylenmektedir (Pajares, 1996).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Bilim ve Sanat Merkezleri'nde (BİLSEM) 5, 6, 7, ve 8. sınıf düzeyinde devam eden özel yetenekli öğrencilerin matematik öz yeterlik algısı ve üstbiliş becerilerinin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi, yeterlik alanı gibi farklı değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığının ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Buna bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre matematik öz yeterlik algılarında ve üstbiliş becerilerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Öğrencilerin öğrenim gördükleri okul türü değişkenine göre matematik öz yeterlik algılarında ve üstbiliş becerilerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf seviyesi değişkenine göre matematik öz yeterlik algılarında ve üstbiliş becerilerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Öğrencilerin öğrenim gördükleri BİLSEM programı (Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme Programı (BYF) – Özel Yetenekleri Far Ettirme Programı (ÖYG)) değişkenine göre matematik öz yeterlik algılarında ve üstbiliş becerilerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. Öğrencilerin matematik özyeterlik puanları ile üstbiliş beceri puanları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Çalışma, nicel araştırma desenlerinden genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. Tarama modeli, geçmişte veya günümüzde var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Genel tarama modelinde, çok sayıda elemandan oluşan bir evrenden belirlenen bir örneklem üzerinde tarama yaparak evren hakkında genel bir yargıya varmak amaçlanmaktadır. İlişkisel tarama modeli ise iki veya daha çok değişken birlikte değişimini ortaya koymaya çalışan tarama yaklaşımlarıdır (Karasar, 2011). Bu çalışmada, var olan durum üzerinden özel yetenekli öğrencilerin matematik öz yeterlik algıları ve biliş üstü beceri düzeylerinin bazı değişkenlere göre karşılaştırılması, matematik öz yeterlik algıları ile üstbiliş becerileri arasındaki ilişkinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu nedenle araştırmanın ilişkisel tarama modeline göre tasarlanması uygun görülmüştür.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni, Mersin'in dört merkez ilçesinde bulunan bilim ve sanat merkezlerinde genel yetenek alanında ortaokul 5, 6, 7 ve 8. sınıf seviyesinde öğrenim gören 1708 özel yetenekli öğrencidir. Araştırmanın örneklemini ise bu öğrenciler içinden rastgele belirlenen ve çalışmaya gönüllü katılan özel yetenekli 334 öğrencidir. Kayıp veri analizi yapıldıktan sonra örneklem 291 öğrenciden oluşmuştur. Araştırma öncesi Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Uygulama İzinleri Genelgesi doğrultusunda araştırma izni başvurusu yapılmış ve gerekli izin-onay işlemleri tamamlanmıştır. Araştırmaya katılacak öğrencilerin velilerine öğrencilerinin araştırmaya katılabileceğine yönelik onam formu gönderilmiş ve velilerinden izin alınan öğrenciler araştırmaya dâhil edilmiştir. Öğrenciler de çalışma ile ilgili bilgilendirilmiş ve sadece gönüllü olan öğrenciler ölçekleri doldurmuştur.

Örnekleimde yer alan öğrencilerin cinsiyet, öğrenim gördükleri okul türü, sınıf seviyesi, bilim ve sanat merkezine devam ettikleri program türüne göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet, öğrenim gördükleri okul türü, sınıf seviyesi, bilim ve sanat merkezine devam ettikleri program türüne göre dağılımlar

		N	%
Cinsiyet	Kız	136	47
	Erkek	155	53
Okul Türü	Devlet Okulu	133	45
	Özel Okul	158	54
Sınıf Seviyesi	5. Sınıf	78	27

	6. Sınıf	87	30
	7. Sınıf	84	29
	8. Sınıf	42	14
BİLSEM Programı	BYF	170	58
	ÖYG	121	42
Toplam		291	100

Tablo 1'e göre öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri okul türleri, öğrenim gördükleri sınıf seviyeleri ve BİLSEM'de devam ettikleri programa göre dağılımlarının dengeli olduğu söylenebilir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarından birincisi Akgül (2014) tarafından geliştirilen Matematik Özyeterlik Ölçeğidir (MÖY). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,92'dir. Ölçek dörtlü likert tipi 14'ü olumlu, 11'i olumsuz toplam 25 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinden alınabilecek en düşük puan 25, en yüksek puan ise 100'dür (Akgül, 2014).

Çalışmada kullanılan veri toplama araçlarından ikincisi Panaoura ve Philippou (2003) tarafından geliştirilen, Özcan (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Öğrenciler İçin Matematik Dersi Üst Biliş Becerileri Testidir (BÜB). Ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı 0,83'tür. Ölçek beşli likert tipi 15 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddelerinden alınabilecek en düşük puan 15, en yüksek puan 75'tir (Özcan, 2010).

Bu çalışmada ise Matematik Özyeterlik Ölçeğinin iç tutarlık katsayısı 0,90 ve Matematik Dersi Üstbiliş Becerileri Testinin iç tutarlık katsayısı 0,86 olarak bulunmuştur. Bu bulgular doğrultusunda ölçeklerin güvenilir olduğu söylenebilir.

Verilerin Analizi

Verileri analiz etmek için her iki ölçekten elde edilen veriler SPSS 26 programına girilmiştir. İlgili ölçeklerden elde edilen 334 öğrenciye ait veriler girildikten sonra 43 öğrencinin verilerinde çok sayıda ölçek maddesi işaretlenmediği için bu veriler veri grubundan çıkarılmış ve çalışma 291 öğrencinin verileri ile gerçekleştirilmiştir. Ters puanlanan maddeler dönüştürülmüştür. Her iki ölçeğin madde puanlarının ortalaması hesaplanmıştır. 291 öğrenciye ait verilerde az sayıdaki kayıp veriler yerine serilerin ortalamaları atanmıştır. MÖY ve BÜB verilerinin normal dağılıma sahip olup olmadığını belirlemek amacıyla çeşitli normallik testleri uygulanmıştır. MÖY verilerinin Kolmogrov-Smirnov ve Shapiro-Wilk anlamlılık değerleri dağılımın normal olmadığını ($p < 0,05$) gösterse de çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde bu değerlerin -1,5 ve +1,5 arasında olmasından dolayı dağılımın normal olarak kabul edilebileceği (Tabachnick ve Fidell, 2013) sonucuna varılmıştır. BÜB verilerinin Kolmogrov-Smirnov anlamlılık değeri ($p = 0,099$) dağılımın normal olduğunu göstermektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri ile görsel analizler de dağılımın normal olduğunu desteklemektedir.

Tablo 2. Dağılımların çarpıklık-basıklık değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
MÖY	-0,864	0,826
BÜB	-0,309	0,089

Öğrencilerin cinsiyet, okul türü ve bilim ve sanat merkezine devam ettikleri program değişkenlerine göre matematik dersi üstbiliş beceri düzeyleri arasında, cinsiyet, okul türü ve bilim ve sanat merkezine devam ettikleri program değişkenlerine göre matematik öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Öğrencilerin sınıf seviyesi değişkenine göre matematik dersi üstbiliş beceri düzeyleri arasında, sınıf seviyesi değişkenine göre matematik öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Öğrencilerin matematik dersi üstbiliş beceri düzeyleri ile matematik öz yeterlik düzeyleri arasındaki ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson korelasyon katsayısı hesaplanmıştır.

Öğrencilerin sınıf seviyesinin öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarında ve üstbiliş becerilerinde anlamlı bir fark yarattığı ($p < 0,05$) ANOVA'da belirlenmiştir. Bu farklılığın sınıf seviyelerine göre hangi yönde olduğunu belirlemek amacıyla post hoc analizleri yapılmıştır. Grup varyanslarının homojen olduğu belirlenmiştir. Farklı sınıf seviyelerindeki örneklem sayıları eşit olmadığından Gabriel post hoc analizi tercih edilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemine cevap bulabilmek için yapılan analiz sonuçları Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyete Göre Matematik Özyeterlik Algı ve Üstbiliş Beceri Düzeyleri

	Gruplar	N	X	ss	t	sd	p
MÖY	Kız	136	3,27	0,47	-0,914	289	0,361
	Erkek	155	3,32	0,43			
BÜB	Kız	136	3,77	0,68	1,153	289	0,250
	Erkek	155	3,67	0,69			

Tablo 3'te yer alan bulgulara göre öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarında cinsiyete göre anlamlı bir fark görülmemektedir ($p > 0,05$). Benzer şekilde öğrencilerin üstbiliş beceri düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmamaktadır ($p > 0,05$).

Araştırmanın ikinci alt problemine cevap bulabilmek için yapılan analiz sonuçları Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Okul Türüne Göre Matematik Özyeterlik Algı ve Üstbiliş Beceri Düzeyleri

	Gruplar	N	X	ss	t	sd	p
MÖY	Devlet Okulu	132	3,30	0,43	-0,114	288	0,910
	Özel Okul	158	3,30	0,46			
BÜB	Devlet Okulu	132	3,75	0,63	0,907	288	0,365
	Özel Okul	158	3,68	0,73			

Tablo 4'teki bulgulara göre öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarında okul türüne anlamlı bir fark görülmemektedir ($p>0,05$). Benzer şekilde öğrencilerin üstbilis beceri düzeyleri okul türüne göre farklılaşmamaktadır ($p>0,05$).

Araştırmanın üçüncü alt problemine cevap bulabilmek için yapılan analiz sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır.

Tablo 5. BİLSEM'de Öğrenim Görülen Program Türüne Göre Matematik Özyeterlik Algı ve Üstbilis Beceri Düzeyleri

	Gruplar	N	X	ss	t	sd	p
MÖY	BYF	170	3,37	0,41	3,450	289	0,001
	ÖYG	121	3,19	0,48			
BÜB	BYF	170	3,80	0,68	2,785	289	0,006
	ÖYG	121	3,58	0,67			

Tablo 5'teki bulgulara göre öğrencilerin BİLSEM'de devam ettikleri program türünün matematik özyeterlik algılarında anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir ($p<0,05$). BYF programındaki öğrencilerin matematik öz yeterlik algıları, ÖYG programındaki öğrencilerin matematik öz yeterlik algılarına göre daha yüksektir. Öğrencinin program türünün üstbilis becerilerinde anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir ($p<0,05$). BYF programındaki öğrencilerin üstbilis becerileri, ÖYG programındaki öğrencilerin üstbilis becerilerine göre daha yüksektir.

Araştırmanın dördüncü alt problemine cevap bulabilmek için yapılan analiz sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Tablo 6. Öğrenim Görülen Sınıf Seviyesine Göre Matematik Özyeterlik Algı ve Üstbilis Beceri Düzeyleri

	Sınıf Düzeyi	N	X	ss	F	p	Fark
MÖY	5.Sınıf (1)	78	3,41	0,41		0,001	1>3

	6.Sınıf (2)	87	3,37	0,39	5,781		1>4
							2>3
	7.Sınıf (3)	84	3,19	0,46			2>4
	8.Sınıf (4)	42	3,15	0,53			
	Toplam	291	3,30	0,45			
	5.Sınıf (1)	78	3,89	0,73			
	6.Sınıf (2)	87	3,73	0,65			
BÜB	7.Sınıf (3)	84	3,61	0,65	3,203	0,024	1>3
	8.Sınıf (4)	42	3,55	0,70			1>4
	Toplam	291	3,71	0,68			

Tablo 6'daki bulgulara göre öğrencilerin sınıf seviyesinin matematik özyeterlik algılarında anlamlı bir fark yarattığı görülmüştür ($p<0,05$). Bu farklılığın sınıf seviyelerine göre hangi yönde olduğunu belirlemek amacıyla post hoc analizleri yapılmıştır. Buna göre 5.sınıfların matematik öz yeterlik algıları 7. ve 8. sınıflar ile farklılık göstermektedir. 5.sınıfların matematik öz yeterlik algıları, 7.sınıf ve 8. sınıflardan daha yüksektir. 6.sınıfların matematik öz yeterlik algıları 7. ve 8. sınıflar ile farklılık göstermektedir. 6.sınıfların matematik öz yeterlik algıları, 7. sınıf ve 8. sınıflardan daha yüksektir.

Tablo 6'daki bulgular öğrencilerin sınıf seviyesinin üstbilis becerilerinde anlamlı bir fark yarattığını göstermektedir ($p<0,05$). Bu farklılığın sınıf seviyelerine göre hangi yönde olduğunu belirlemek amacıyla post hoc analizleri yapılmıştır. Buna göre 5.sınıfların üstbilis becerileri 7. ve 8. sınıflar ile farklılık göstermektedir. 5.sınıfların üstbilis becerileri, 7.sınıf ve 8. sınıflardan daha yüksektir.

Öğrencilerin matematik öz yeterlikleri ile üstbilis becerileri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson korelasyon katsayısına bakılmıştır. İki değişken arasındaki korelasyonun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür ($p<0,05$). Korelasyon katsayısı 0,66 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen korelasyon katsayısı değeri orta düzeyde ilişkiyi göstermektedir (Köklü ve diğerleri, 2006). Matematik öz yeterlikleri ile üstbilis becerileri arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki vardır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışma kapsamında Bilim ve Sanat Merkezlerinde 5., 6., 7. ve 8. sınıf düzeyinde öğrenim gören özel yetenekli öğrencilerin matematik özyeterlik algılarının ve üstbilis becerilerinin cinsiyet, okul türü, sınıf düzeyi ve BİLSEM programı gibi farklı değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı ve aralarındaki ilişki incelenmiştir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulgular, cinsiyetin matematik özyeterlik algıları üzerinde anlamlı bir fark yaratmadığını göstermektedir. İlgili literatür incelendiğinde, bu çalışmanın sonuçlarına paralel olarak kız ve erkek öğrencilerin matematik özyeterlik algıları

arasında anlamlı bir fark bulunmadığına dair bulguların olduğu görülmektedir (Akgül, 2014; Öztürk ve Kurtuluş, 2017; Sevgi ve Zihar, 2020). Ancak bazı çalışmalar erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre matematikle ilgili özyeterlik algılarının daha yüksek olduğunu belirtirken (Ergin, 2022; Junge ve Beverly, 1995; Pajares ve Miller, 1994; Terzi ve Mirasyedioğlu, 2009), diğer çalışmalar da ise tam tersi yönde bulgular sunulmuştur (Hackett, 1985; Lent, Brown ve Larkin, 1984; Abalı Öztürk ve Şahin, 2015). Dolayısıyla, literatürdeki farklı çalışmaların çelişkili sonuçlarına rağmen bu çalışma cinsiyetin matematik özyeterlik algıları üzerinde belirgin bir etkiye sahip olmadığını öne sürmektedir.

Öte yandan cinsiyetin üstbilis beceriler üzerinde de anlamlı bir fark yaratmadığı belirlenmiştir. Literatürdeki diğer çalışmalar incelendiğinde, bu çalışma ile paralel olarak kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farkın oluşmadığına dair bulgulara rastlanmaktadır (Ağpak, 2019; Akgül, 2014; Arslan, 2020). Böylelikle cinsiyetin üstbilis beceriler üzerinde belirgin bir etkisi olmadığı sonucu diğer çalışmalar ile uyumlu bir şekilde desteklenmektedir. Öğrencilerin matematik özyeterlik algıları ve üstbilis becerileri açısından cinsiyete göre anlamlı bir farkın oluşmamasında öğrencilerin benzer kültürel, sosyal ve ekonomik koşullara sahip olması önemli bir etken olabilir. Ayrıca bu durum öğrencilerin eğitim alırken aynı çevresel etkilere maruz kaldıklarını ve benzer deneyimlere sahip olduklarını göstermektedir. Özel yetenekli öğrencilerin eğitim öğretim ortamlarının düzenlenmesi aşamasında, cinsiyetin belirleyici bir faktör olmaması cinsiyete göre ayrımcılığın önlenmesi ve her öğrencinin potansiyelini tam olarak geliştirebilmesi açısından önemli bir bulgudur.

Çalışmanın bir diğer bulgusu, okul türü değişkeninin öğrencilerin matematik özyeterlik algılarında anlamlı bir fark yaratmadığıdır. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde, BİLSEM öğrencilerine yönelik araştırma sonuçlarına rastlanmamış olmasına rağmen öğrencilerin matematik özyeterlik algılarının özel okullar lehine anlamlı bir farklılaşma gösterdiği baskın bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Albayrak, Tarım ve Baypınar, 2023; Kurbanoglu ve Takunyacı, 2012; Taşdemir, 2016). Bu durum, özel okulların öğrencilere daha fazla özgüven kazandırdığı veya matematikle ilgili daha olumlu bir algı oluşturduğu şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, okul türü değişkenine göre öğrencilerin üstbilis becerilerin de anlamlı bir farklılık bulunmamasıdır. Bu sonuç Evran ve Yurdabakan'ın (2013) çalışmalarındaki bulgularla desteklenmektedir. Genel olarak alan yazında okul türü değişkenine göre öğrencilerin üstbilis becerilerini etkileyen faktörleri inceleyen araştırma sonuçlarına rastlanmamıştır. Çalışmanın kapsamı içerisinde öğrencilerin matematik özyeterlik algılarında ve üstbilis becerilerinde okul türü değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmaması, BİLSEM öğrencilerinin her ne kadar okul türleri bakımından farklılık gösteriyor olsalar da tanılama süreçlerinin benzer olmasından kaynaklanıyor olabilir.

Araştırma kapsamında sınıf seviyesinin öğrencilerin matematik özyeterlik algılarında anlamlı bir fark yarattığı ortaya koyulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, 5. sınıf öğrencilerinin matematik özyeterlik algıları ile 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algıları arasında farklılık gözlemlenmiştir. 5. sınıf öğrencilerinin matematik özyeterlik algıları, 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algılarından daha yüksek olarak tespit edilmiştir. Benzer şekilde, 6. sınıf öğrencilerinin matematik özyeterlik algıları da 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin algılarından daha yüksek bulunmuştur. Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, matematik özyeterlik algılarının bu çalışmayla paralel olarak üst sınıflara geçtikçe azaldığı yönündedir (Akgül, 2014; Albayrak, Tarım ve Baypınar, 2023; Sevgi ve Zihar, 2020). Bu bulgular öğrencilerin matematik özyeterlik algılarının sınıf seviyesi ile ilişkili olduğunu ve zaman içinde değişebileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde sınıf seviyesinin öğrencilerin üstbilis becerilerinde anlamlı bir fark yarattığı belirlenmiştir. Üst sınıflara doğru gidildikçe üstbilis becerilerde üst sınıflar aleyhine anlamlı fark görülmektedir. Literatürdeki benzer çalışmalar araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir (Ağpak, 2019; Arslan, 2020; Evren ve Yurdabakan, 2013; Öztürk ve Kurtuluş, 2017). Özellikle Türkiye özelinde ortaokulda üst sınıflara geçildikçe öğrencilerin matematik özyeterlilik algılarında ve üstbilis becerilerinde düşüş yaşanmasının sebebi öğrencilerin 8. sınıfın sonunda girmiş oldukları merkezi sınav olabilir. Nitekim Delioğlu (2017) ve Adal ve Yavuz'un (2017) yapmış olduğu çalışmalarda sınav kaygısı ile özyeterlilik arasında negatif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bu durum, öğrencilerin merkezi sınava girdikleri sınıf seviyesi yaklaştıkça matematik özyeterliliklerinin ve üstbilis becerilerinin etkilendiği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmadaki bir diğer bulgu öğrencinin devam ettiği program türünün öğrencilerin matematik özyeterlilik algılarında ve üstbilis becerilerinde anlamlı bir fark yarattığını göstermektedir. Elde edilen bulgularda, BYF programındaki öğrencilerin matematik özyeterlilik algıları ve üstbilis becerilerinin ÖYG programındaki öğrencilere göre daha yüksek olduğu yönündedir. Araştırmada, program türü değişkeni ile sınıf seviyesinin değişiminin benzer şekilde anlamlı farklılık göstermesinin nedeni; BYF grubu öğrencilerinin 5. ve 6. sınıf öğrencilerinden, ÖYG grubu öğrencilerinin ise 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmasıdır. Dolayısıyla bu bulgular ışığında program türünün öğrencilerin matematik özyeterlilik algıları ve üstbilis becerileri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin matematik özyeterlilikleri ile üstbilis becerileri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Özel yetenekli öğrencilerde matematik özyeterlilik algıları ile üstbilis becerileri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar literatürde sınırlı olmakla birlikte bu iki değişken arasında pozitif yönde ilişki olduğunu belirten araştırmalar yer almaktadır (Akgül, 2014; Alcı ve Yüksel, 2012; Deniz, 2017; Malpass, O'Neil ve Hocevar, 1999; Öztürk ve Kurtuluş, 2017). Bir öğrencinin matematik dersine yönelik özyeterlilik algısı, onun bu derste başarılı olabileceğine olan inancını ifade etmektedir. Öğrencinin sahip olduğu bu inanç onun matematikle ilgili etkinliklere girmeye istekli olmasına ve bu yönde başarıma konusundaki motivasyonunu olumlu yönde etkileyebilir. Bu motivasyonla hareket eden öğrenci matematik dersine yönelik üstbilis becerilerini geliştirme sürecini doğru bir şekilde yönlendirebilir. Özetle; bu ve benzeri faktörlerin bir araya gelmesiyle matematik özyeterlilik algısı ile matematik dersi üstbilis becerileri arasında pozitif bir ilişki olmasının kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Öneriler

Çalışmanın sonuçları doğrultusunda bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler şu şekildedir:

- Çalışma başka değişkenler kullanılarak yeniden gerçekleştirilebilir.
- Benzer bir çalışma boylamsal olarak ele alınabilir.
- Öğrenciler üst sınıflara geçtikçe azalan matematik özyeterlilik algılarını gidermeye yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Özel yetenekli öğrencilerde farklı program türlerinin öğrenci başarısı ve yetenek gelişimi üzerindeki etkilerini daha iyi anlamak için detaylı araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Adal, A. A. ve Yavuz, İ. (2017). Ortaokul öğrencilerinin matematik öz yeterlik algıları ile matematik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *International Journal of Field Education*, 3(1), 20-41.
- Abalı Öztürk, Y. ve Şahin, Ç. (2015). Matematiğe ilişkin akademik başarı-öz yeterlik ve tutum arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 31, 343-366.
- Ağpak, Y. E. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyleri, matematiksel üstbiliş farkındalık düzeyleri ve arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzincan.
- Akgül, S. (2014). *Üstün yetenekli öğrencilerin matematik yaratıcılıklarını açıklamaya yönelik bir model geliştirilmesi*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Albayrak, H. B., Tarım, K. ve Baypınar, K. (2023). Özel yetenekli öğrencilerin matematik okuryazarlığı öz-yeterlik algıları ile matematik okuryazarlığı başarılarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 13(1), 115-127. <https://doi.org/10.24315/tred.1012064>
- Alcı, B. ve Yüksel, G. (2012). An examination into self-efficacy, metacognition and academic performance of pre-service ELT students: Prediction and difference. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 143-165.
- Arslan, A. (2020). Ortaokul öğrencilerinin matematiksel bilişüstü farkındalıklarının çeşitli değişkenler açısından belirlenmesi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 150-169.
- Ataman, A. (2004). *Üstün Zekalı ve Üstün Özel Yetenekli Çocuklar*. In R. Şirin, A. Kulaksızoğlu & A. E. Bilgili (Eds), *Üstün Yetenekli Çocuklar* (pp. 158-159). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Bağçeci, B., Döş, B. ve Sarıca, R. (2011). İlköğretim öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyleri ile akademik başarı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16), 551-566.
- Bandura, A. (1993). *Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning*. *educational psychologist*, 28(2), 117-148.
- Bandura, A. (1997). *Self-Efficacy: The Exercise of Control*. ABD: W.H. Freeman and Company.
- Carr, M., Alexander, J. ve Folds-Bennett T. (1994). Metacognition and mathematics strategy sse. *Applied Cognitive Psychology*. c.8. s.6: 583-595.
- Chauhan, A. ve Singh, N. (2014). Metacognition: A conceptual framework. *International Journal of Education and Psychological Research (IJEPR)*, 3(3), september 2014.
- Delioğlu, H. N. (2017). *Sekizinci sınıf öğrencilerinin matematik başarıları ile sınav ve matematik kaygısı, matematiğe yönelik özyeterlik algısı arasındaki ilişki*. Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

- Deniz, T. (2017). *Ortaokul öğrencilerinin üstbiliş becerileri, matematik özyeterlikleri ve matematik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Eraslan Çapan, B. (2010). Öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilere ilişkin metaforik algıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 140-154.
- Ergin, G. (2022). *Ortaokul öğrencilerinin matematik özyeterlik, kaygı, tutum ve algılanan öz düzenlemeler arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Antalya.
- Evran, S. ve Yurdabakan, İ. (2013). İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin bilişüstü farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 213-220. ISSN: 2146-9199.
- Hacker, D. J. (1998). *Definitions and Empirical Foundations*. Metacognition in Educational Theory and Practice. ed. Douglas J Hacker, John Dunlosky, Arthur C Graesser. ABD: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers: 1-23.
- Hackett, G. (1985). Role of mathematic self efficacy in the choice of math related majors of college women and men: A path analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 32, 47-56.
- Junge, M. E., Beverly, J. D. (1995). Mathematical self-efficacy gender differences in gifted/talented adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 39 (1), 22-26.
- Junge, M. E. ve Dretzke, B. J. (1995). Mathematical self efficacy: gender differences in gifted/talented adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 39, 22-28.
- Kahramanoğlu, R. ve Deniz, T. (2017). Ortaokul öğrencilerinin üstbiliş becerileri, matematik öz yeterlikleri ve matematik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (3), 189-200. DOI: 10.17679/inuefd.334285
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Koç, C. ve Karabağ, S. (2013). İlköğretim ikinci kademe (6-8. sınıf) öğrencilerinin bilişüstü yetileri ile başarı yönelimlerinin incelenmesi. *Education Sciences*, 8(2), 308-322.
- Kök, B. (2012). Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerde Farklılaştırılmış Geometri Öğretiminin Yaratıcılığa, Uzamsal Yeteneğe ve Başarıya Etkisi [The Influence of Differentiated Geometry Teaching on Creativity, Spatial Ability and Success in Gifted and Talented Students]. Istanbul: Doctoral Thesis, Institute of Social Sciences of Istanbul University, Special Education Department.
- Köklü, N., Büyükoztürk, Ş. ve Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2006). *Sosyal bilimler için istatistik*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Kurbanoğlu, N. İ. ve Takunyacı, M. (2012). Lise öğrencilerinin matematik dersine yönelik kaygı, tutum ve öz-yeterlik inançlarının cinsiyet, okul türü ve sınıf düzeyi açısından incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 110-130.
- Lent, R. W., Brown, S. W. ve Larkin, K. C. (1984). Relation of self efficacy expectations to academic achievement and persistence. *Journal of Counseling Psychology*, 31, 356-362.
- Livingston, J. A. (1997). Metacognition: An overview, [En ligne]. <http://gse.buffalo.edu/fas/shuell/cep564/metacog.htm> => cf si références complètes. Si oui, le rappeler à DN.

- Makel, M. C. (2009). Help us creativity researchers, you're our only hope. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 3(1), 38–42. doi:10.1037/a0014919
- Malpass, J. R., O'Neil, H. F. ve Hocevar, D. (1999). Self Regulation, goal orientation, self efficacy, worry and high stakes math achievement for mathematically gifted high school students. *Roeper Review*, 21, 281-288.
- Meehan, J. M. (2007). *The role of gifted third, fourth and fifth grade students' gender on mathematics achievement, self-efficacy, and attitude*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Walden University School of Education, Maryland.
- Özcan, Z. Ç. (2010). The construct validity of the scale of young pupils' metacognitive abilities in mathematics. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 2. 2997-3002. 10.1016/j.sbspro.2010.03.454.
- Öztürk, B. ve Kurtuluş, A. (2017). Ortaokul öğrencilerinin üstbilişsel farkındalık düzeyi ile matematik öz yeterlik algısının matematik başarısına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 762-778.
- Pajares, F. (2002). Gender and perceived self-efficacy in self-regulated learning. *Theory into Practice*, 41,2, 116- 125.
- Pajares, F. (1996). Self-efficacy beliefs and mathematical problem-solving of gifted students. *Contemporary Educational Psychology*, 21, 325-344.
- Pajares, F. ve Kranzler, J. (1995). Self-efficacy beliefs and general mental ability in mathematical problem-solving. *Contemporary Educational Psychology*, 20, 426-443.
- Pajares, F. ve Miller, M. D. (1994). Role of self-efficacy and self-concept beliefs in mathematical problem solving: A path analysis. *Journal of Educational Psychology*. c. 86. s.2:193-203.
- Pajares, F., Miller, M. D. ve Johnson, M.J. (1999). Gender differences in writing self-efficacy beliefs of elementary school students. *Journal of Educational Psychology*, 91(1), 50–61.
- Panaoura, A., ve Philippou, G. (2003). The construct validity of an inventory for the measurement of young pupils' metacognitive abilities in mathematics. *International Group for the Psychology of Mathematics Education, Paper presented at the 27th International Group for the Psychology of Mathematics Education Conference Held Jointly with the 25th PME-NA Conference (Honolulu, HI, Jul 13-18, 2003)*, (3) 437-444.
- Randhawa, B. S., Beamer, J. E. ve Lundberg, I. (1993). Role of mathematics self-efficacy in the structural model of mathematics achievement. *Journal of Educational Psychology*, 85(1), 41– 48. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.85.1.41>
- Saraç, H. ve Özarslan, M. (2018). Üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin çevresel tutum düzeyleri ile bilişüstü yetilerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of Computer and Education Research*, 6(11), 65-67.
- Schraw, G. ve Moshman, D. (1995). Metacognitive theories. *Educ Psychol Rev* 7, 351–371. <https://doi.org/10.1007/BF02212307>
- Schunk, D. H. ve Pajares, F. (2009). *Self-Efficacy Theory*. In Kathryn R. Wentzel & Allan Wigfield (Eds.), *Handbook of motivation at school*. New York: Routledge.

- Sevgi, S. ve Zihar, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin yansıtıcı düşünme becerileri ile matematik öz yeterlik algılarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 28(6), 2331-2345. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.700428>
- Sternberg, R. J. ve Davidson, J. E. (Eds.). (2005). *Conceptions of giftedness* (2nd ed.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511610455>
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Taşdemir, C. (2016). Lise son sınıf öğrencilerinin matematik öz-yeterlik düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi (Bitlis İli Örneği). *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, 3(1), 39-50.
- Terzi, M. ve Mirasyedioğlu, Ş. (2009). İlköğretim matematik öğretmen adaylarının matematiğe yönelik özyeterlik algılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Türk Bilim Araştırma Vakfı Bilim Dergisi*, 2(2), 257-265.
- Tunca, N. ve Alkın Şahin, S. (2014). Öğretmen adaylarının bilişötesi (üstbiliş) öğrenme stratejileri ile akademik öz yeterlik inançları arasındaki ilişki. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 4(1), 47-48.
- Uzun, M. (2004). *Üstün Yetenekli Çocuklar El Kitabı*, İstanbul: I. Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi.
- Yabaş, D. (2008). *Farklılaştırılmış öğretim programının öğrencilerin özyeterlik algıları, biliş-üstü becerileri ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldız, D. (2015). 8. Sınıf öğrencilerinin bilişüstü farkındalık ve akademik öz yeterlik düzeyleri, motivasyonel inançları ve TEOG sınavı türkçe puanları: Bir yapısal eşitlik modeli denemesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 8, XXIII, 41-61.

Çevre Etiği Perspektifinde Yeşil Ekonomi Değerlendirmesi

Ümmügülsüm ÖZDEMİR¹

DOI: 10.5281/zenodo.12602043

Öz

Son yıllarda özellikle küresel bağlamda kaynakların sınırlılığı ve kullanımı, açlık, yoksulluk ve kötüye giden iklimsel süreçler gündeme en çok getirilen konulardır. Kahverengi ekonomiyle aynı minvalde yol alan, kapitalist sermaye ve üretim süreci; bahsi geçen gündem konularının en çok yaşandığı az gelişmiş ve beraberinde gelişmekte olan ülkelerde; kıtlık, yoksulluk, küresel ısınma ve bu etkenin doğurduğu tehditlerle yüzleşmiş bulunmaktadır. Çevre kirliliğinin tetikleyicileri arasında; yenilenemeyen enerjilere bağımlılık ve de nüfusun yüksek artışı kendini göstermektedir.

Uzmanlar tarafından içinde bulunulan bu küresel sorunlara cevap arayışında kurtarıcı niteliği taşıyan yeşil ekonomi modeli geliştirilmiştir. Çevreyi, insanları ve yaşamı merkeze alan sürdürülebilir ilkesi esasını merkezine koyan bir modeldir yeşil ekonomi. Bu riskleri azaltma amacı güderken yeşil ekonomi; başta insanlık ve gelecek kuşaklar adına adil bir yaşam, eşitlik içinde bir düzen ve beraberinde ihtiyaçlara göre çizilecek bir yol izlemeyi ve orantısız zenginliklerin önüne geçmeyi amaçlamaktadır.

Makalede, çevre etiği tanımı ve yaklaşımlarına kısaca değinildikten sonra, kahverengi ve yeşil ekonomi açıklanıp, karşılaştırması yapılarak, yeşil ekonomi süreci konferanslar bildiriler ve sosyal yaşama uyarlanması süreci ekseninde ele alınacaktır. Yeşil ekonomi yaklaşımının, politika ve planlarındaki yerine kısa bir bakış açısı sunulduktan sonra, yeşil ekonominin eleştirisi, avantaj ve dezavantajları açıklanacaktır. Son olarak, çevre etiği ekseninde ele alınan ve açıklanan bu yaklaşımlar bağlamında, yeşil ekonomi süreci değerlendirilerek, açıklanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Etiği, Kahverengi ve Yeşil Ekonomi, İnsan merkezli Etik, Canlı merkezli Etik, Çevre merkezli Etik

¹ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, 20229302035@cumhuriyet.edu.tr ORCID: 0009-0003-1015-0387

Green Economy Evaluation in Environmental Ethics Perspective

Abstract

In recent years, especially in the global context, the limitation and use of resources, hunger, poverty and deteriorating climatic processes are the most brought to the agenda. The capitalist capital and production process, which leads in the same way as the brown economy; In the underdeveloped and developing countries where the aforementioned agenda issues are experienced the most; They have faced famine, poverty, global warming and the threats posed by this factor. Among the triggers of environmental pollution; dependence on non-renewable energies and the high increase in the population manifest themselves.

The green economy model, which is a savior, has been developed in the search for answers to these global problems by experts. Green economy is a model that puts the basis of the sustainable principle that centers on the environment, people and life. While aiming to reduce these risks, the green economy; It aims to follow a fair life on behalf of humanity and future generations, an equal order and a path to be drawn according to the needs and to prevent disproportionate wealth.

In the article, after briefly mentioning the definition and approaches of environmental ethics, the brown and green economy will be explained and compared, the green economy process will be discussed on the axis of conferences, papers and adaptation to social life. After a brief perspective is presented to the place of the green economy approach in its policies and plans, the criticism, advantages and disadvantages of the green economy will be explained. Finally, in the context of these approaches discussed and explained on the axis of environmental ethics, the green economy process will be evaluated and tried to be explained.

Key Words: Environmental Ethics, Brown and Green Economy, Human-centred Ethics, Live-centred Ethics, Environment-centred Ethics.

Giriş

Yeşil ekonomi varlığı çok daha eskilere dayanmaktadır. Şöyle ki Sanayi Devrimi'nden bu yana kendini gösteren doğal çevredeki büyük tahribatlar, kirlenmeler ve küreselleşmeyle zirvelere tırmanan kriz ortamı oluşturacak boyuttaki tahribatlara bir tepki olarak kendinden söz ettirmiştir. Kısaca kahverengi ekonomi modelindeki sorunlara çare arayışlarında oluşturulmuş bir model niteliği taşımaktadır.

Çevre etiği tabiat üzerindeki yaşamda karşılaşılan problemlere bilimsel ve teknik anlamda yaklaşımla beraber mevcut sorunlara; etik, ahlaki ve felsefi bir bakış açısıyla da sorgulama ve çözüm üretme gerekliliği varsayımını ortaya atar.

Çevre etiği perspektifindeki yaklaşımlar; İnsan merkezli, çevre merkezli ve canlı merkezli etiktir. Bu yaklaşımlar birbirlerini destekleyici nitelikler taşımakla beraber, birbirlerinin eksik kalan kısımlarını eleştiren yaklaşımlardır.

Makalede, çevre etiği ve yaklaşımlarının tanım ve açıklaması yapıldıktan sonra, kahverengi ve yeşil ekonomi açıklanacak. Bu ekonomi modellerinin karşılaştırılması yapılarak,

yeşil ekonomi sürecininin bildiriler, konferanslar ekseninde genel değerlendirilmesi yapılacaktır.

Yeşil ekonomi yaklaşımının, politika ve planlarındaki yerine kısa bir bakış açısı sunulduktan sonra, yeşil ekonominin eleştirisi, avantaj ve dezavantajları açıklanacaktır. Son olarak, çevre etiği ekseninde ele alınan ve açıklanan bu yaklaşımlar bağlamında, yeşil ekonomi süreci değerlendirilerek, açıklanmaya çalışılacaktır.

Çevre Etiği Tanımı

Etik, çok anlamlı, hatta belirsiz anlamlı bir sözcüktür. Onun tam olarak neye karşılık geldiği veya delalet ettiği konusunda karışıklıklar yaşanabilmektedir (Cevizci, 2021:11). İyi ile kötü arasındaki çizgileri belirlemeye çalışan, iyiye yönelten davranışlar ve eylemlerle çözümler üretmeye çalışan mantıksal temelleri olan eleştirel sorgulama biçimidir (Karakoç, 2004: 59).

Etik farklı rolleri de bünyesinde barındırır. Birçok kişi, etiğin rolünün, özel durumlara uygulanabilecek olan ve kendilerinden uygulamayla ilgili özgül sonuçlar çıkarabileceğimiz bir genel ilke ya da kuram sağlamak olduğuna inanır (Jardins, 2006:48). Genel bir tanımlama yapılırsa; Etik, felsefenin ahlaklılıkla, ahlaki değerlerle ilgili olan alt dalına veya disiplinine karşılık gelir (Cevizci, 2021:11). Etiğin farklı çalışma alanları mevcuttur. Çevre etiği de bu alanlardan birisidir.

Çevre etiğinin ortaya çıkmasında artan çevre sorunlarının büyük rolü olmakla birlikte, genel etikteki farklı yaklaşımların da etkisi olmuştur (Kılıç, 2013:42).

Söz konusu uygulamalı etik türü, her şeyden önce insan varlıklarının doğal çevreyle ilişkisini, toprak nehir, bitki ve hayvan benzeri varlıklardan meydana gelen doğanın değerini ve moral statüsünü sorgulayan bir disiplin olarak ortaya çıkmıştır (Cevizci, 2013:121).

Çevre etiği açısından kuşkusuz temel soru, doğada iyi olan ve doğaya zarar vermeyen davranışın ne olduğudur (Kılıç, 2013:52). Genel olarak çevre etiği, insanlar ile doğal çevreleri arasındaki ahlaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesidir (Jardins, 2006:46).

Yeşil Ekonomi Kavramı ve Kapsamı

Ekonomi sınırlı kaynakların faal biçimde kullanımını kapsayan kavramdır². Ekonomi süreci belirli dönemlerde olumlu seyrederken; kriz dönemlerinde olumsuz hava bıraktığı zamanlar da olmuştur. Kökeni 1970'lere kadar giden yeşil ekonomi kavramı bu kriz dönemlerinden birisi olan 2008 küresel krizinden sonra popülerlik kazanmıştır. (Ağcakaya ve Kaya, 2022:512).

Küresel krizde yaşanan ekonomik gelişmeler birçok ülkeyi olumsuz yönde etkilemiştir.

Yeşil ekonomi kavramı, insan refahını ve sosyal eşitliği iyileştirirken, çevresel risklere ve ekolojik sorunlara sebep olmayan bir ekonomi olarak tanımlanabilir (Ağcakaya ve Kaya, 2022:512).

² <https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekonomi> Erişim Tarihi: 25.05.2024

Yeşil ekonomi, üretim/tüketimin doğa ile uyumlu olması, doğanın kendinin yenileme kapasitesinin zarar görmemesi anlayışı olarak düşünülebilir (Nalinci, 2023:730). Yeşil ekonomiye göre sosyal ve çevresel ihtiyaçlar maddi zenginlikten önce gelmektedir (Demirtaş, 2017:108).

Kahverengi Ekonomi ve Gelişimi

Kahverengi ekonomide yenilenebilir enerji kaynaklarına yoğunlaşmak yerine, kolay ve karlı olduğu düşüncesiyle fosil yakıtlar ön planda tutulurken, gıda ve su güvenliği gözetimi de sağlanmamıştır (Karadaş vd., 2016:408). Bu süreç başta yüksek fayda sağlamış olmasına rağmen ilerleyen dönemlere felaketin ayak seslerinin de habercisi olmuştur.

Ülkeler, yenilenebilir enerji kaynakları için yatırım ya da fon ayrımı gerçekleştirmek yerine, yenilenemeyen enerji kaynakları ile rekabet ortamına girip, ekolojii ve yaşamı arka plana atmışlardır (Karadaş vd., 2016:408). Girilen rekabet ortamı ülkeleri yaşam ve çevre koruma sürecinde refah adı altında daha geri seviyelere çekmiştir.

Ekonomik kalkınma amacıyla yapılan çalışmalar, zaman içerisinde bölgesellik kazanmış ve hatta ivme alarak küresel ölçekte bir tehlikeye dönüşmüştür. Dünyanın ekolojik dengesi yerine ekonomik dengesi merkeze konulduğu için, doğa gözetilmeden gerçekleştirilen yatırımlar süreci daha da kırılğan bir boyuta taşımıştır (Karadaş vd., 2016:408). İçinden çıkılamayacak boyutlara sürüklenen kalkınma hareketleri neredeyse bardağı taşıran son damla olmuştur.

İzlenen bu yanlış yollar birtakım sorunlar kümesini beraberinde getirmiştir. İşsizlik, rekabet ortamında sanayileşmenin artmasıyla beraber iş gücüne olan ihtiyacı arka plana atmış ve sınıf ayrımı kavramı daha da derinlik kazanmıştır. Tüm bu hızlı tüketim ve üretim ortamı, ülkeleri, yeni piyasa-pazar arayışlarına sürüklemiştir. Küreselleşme hareketleri de neo-liberal yaklaşımın tehditlerinin ayak sesleri olmuştur (Karadaş vd., 2016:408)

Kahverengi ekonomi aslında kendi kuyusunu kazmıştır. Sıradanlık/sıra dışılık arayışları, tüketim çılgınlığı, taklit ve rekabet piyasayı ve satışı daha değerli hale getirmiş ancak ekolojinin ve insan ömrünün aleyhinde neticelere sebep olmuştur.

Kahverengi ve Yeşil Ekonominin Karşılaştırması

Kahverengi ekonominin sebebiyet verdiği birtakım problemlere istinaden, alternatif çözümler bulabilmek adına, yeşil ekonomi kendisini ortaya koymuştur. Bu iki ekonomi modelini özetleyebilmek için karşılaştırması yapılırsa;

Öncelikle kahverengi ekonomi; emek karşısında ödül sunar, güçlü olan kazanır ilkesinden hareketle ayakta tutar. Kâr amacı güder, bunun dışında kalanları önemsemez. Büyük kazançlar ve zenginliklere aracılık eder. Teşvik edici olduğu için verim sürecini de pozitif yönde etkiler. Motive edicidir, bunun yanında piyasada ani artışlar ve düşüşler gözlemlenebilir (Karadaş, 2016:415-416).

Ülkeler çapında değerlendirilirse kahverengi ekonomi; dezavantaj bakımından kişileri kapsayıcıdır. Sömürgeci bir yapı olduğu için sınırlı kaynaklar olumsuz etkilenir. Ancak bu süreç hizmet ve üretilen malın kalitesinde artışı teşvik eder. Ekonomik anlamda ve toplum açısından eşitlik ve adaleti sınırlayıcılığı vardır denebilir. (Karadaş, 2016:415-416).

Yeşil ekonomi ise; başlı başına denge anlamı taşımaktadır. Bünyesinde sürdürülebilirlik ilkesini barındırır. Yapılan çalışmalar bu ekonomi modeli için yetersizlik göstermektedir (Karadaş, 2016:415-416). Yenilenebilir enerji kaynaklı ekonomik modeli teşvik ettiği için maliyeti yüksek yatırımlara ihtiyaç duyar ve bu süreçte devlet desteği büyük önem arz etmektedir.

Çevresel süreç açısından tehlikeleri minimize etme amacı güder, ekolojik anlamda kıtlıkla mücadelede öncülük eder. Eşitlik ilkesine dayanan süreçte refahı önemser. Sürece ticari yaklaşımlardan dolayı donanımlı bir ekibe ulaşma gücünü taşır (Karadaş, 2016:415-416).

Yeşil ekonomide teşvik edicilik esastır, gerekli görülürse ödüllendirme yapılarak destek sağlanması gerektiği inancını taşır. Etik bağlamda ise gelecek nesillerin karşılaşacağı sıkıntılarda öncülük edip koruyucu görevi üstlenmiştir, verdiği mücadele ve ürettiği alternatif çözümler sürdürülebilir bir yaşam ve ekonomi modeli için örnek niteliği taşımaktadır (Karadaş, 2016:415-416).

Yeşil Ekonomi Aşamalarının Tarihsel Süreci

Yeşil ekonominin tarihsel sürecinde raporlar düzenlenmiştir. Devamında da konferanslar, protokol ve kongreler düzenlenmiştir. Yeşil ekonominin öncesi ve sonrası için zemin niteliği taşıyan bu çalışmalara kronolojik olarak kısaca değinilecek, ele alınacak çalışmalar, sürecin daha sağlıklı kavranması ve yeni yollar izlenmesi için öncülük etmiş olacaktır.

Büyümenin Sınırı Raporu-1972

Bir öngörü niteliği de taşıyan ve popüleritesi yüksek olan bu rapordaki amaç; toplumların tüketim alışkanlıklarının sınır ötesi seviyelere gelmesiyle, sürecin böyle devam etmesi durumunda karşılaşılabilecek birtakım felaketlerin ayak seslerini duyurabilmek ve böyle devam etmemesi gerekliliğini anlatabilmek adına oluşturulmuştur. Kısacası durağanlık döneminin gerekliliğini ifade etmektedir de denebilir (Aksu, 2011:12).

Büyümenin hudutlarına göndermede bulunan ve asıl teması ‘büyümede gözle görülür bir sınır vardır ve sınırın ötesi felakete yol açacaktır’ olan kitap, bir uyarı niteliğinde sisteme dahil edilmiştir (Rençber, 2018:39).

Stockholm Konferansı-1972

Uluslararası düzeyde çevre konusunda yapılan ilk büyük değerlendirme olan Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı 5 Haziran 1972’de Stockholm’de toplanmış, Konferansa aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 113 ülke katılmıştır (Keleş ve Hamamcı, 1993:191).

“Çevre” konusu uluslararası boyutta ilk kez 1972’de Stockholm Konferansı’nda ana konu olarak konuşulmuştur. Bildirinin ilk maddesinde; gelecek kuşakları da göz önünde bulundurarak yaşanabilir bir çevrede refah içinde olması vurgulanmıştır (Destebaşı vd., 2015:2).

Konferansta, çevre sorunlarının evrenselliği kabul edilmiş olmakla birlikte “tek bir dünyamız var” vizyonu oluşturulmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1997: 17).

Brundtland Komisyonu-1987

Konferans; 1983'te yeni bir kurum olan Birleşmiş Milletler WCED'nin sisteme dahil olması sonucu gösterdiği uluslararası çeşitli girişimcilerin neticesinde düzenlenmiştir (Rençber, 2018:43).

Raporda uluslararası ilişkilerde, ekonomik kalkınma gözetilirken, kalkınmanın çevre ile uyum içinde olması gerektiği kaydedilmiştir. Amaçlar doğrultusunda, çevrenin kalkınmanın ve ekonominin sınırlı olduğu unutulmamalıdır (Destebaşı vd., 2015:4).

Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı 1992-Rio

'Yeryüzü Zirvesi' ismi ile de anılan konferans; ekonomik düzenin ve çevrenin iş birliği içinde sürdürülmesi ve gerçekleştirilen tüm üretim süreçlerinin yeryüzünün refahı ve iyiliği için olması gerektiği konusunda hemfikir³.

Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi Rio Zirvesi-1997

1992'de Rio'da düzenlenen toplantı 13-19 Mart tarihleri arasında Amerika'nın New York şehrinde düzenlenmiştir. Konferansa birçok farklı platformdan temsilci grupları katılmıştır. İş birliği içinde bulunarak, sunulan önerileri geliştirme hedefleri amaçlanmıştır (Bozdoğan,2010:1023).

Bir diğer önemli nokta ise, önceki 5 yıl dikkate alınarak, hangi ülkelerin hangi büyüme ve kalkınma politikalarıyla sürdürülebilir kalkınma maddelerini sistemlerine geçirip yansıtılabildiklerinin analizi üzerine odaklanmıştır (Rençber, 2018:45).

Kyoto Protokolü-1997

Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Kyoto protokolü, 1997 yılında Japonya'da düzenlenmiş, toplantıda, temel konu olarak; üretim sürecinde atmosfere dağılan zararlı gazların tamamını temsil eden sera gazı salınımlarının düşürülmesi hedef alınmıştır. (Rençber, 2018:46).

İklim değişikliği etrafında hazırlanan protokol bu sürecin tarihsel olarak son aşamasıdır. Sürdürülebilir kalkınma tanımı ve tarihsel süreçteki gelişimine bakıldığında günümüzde artık bir duyarlılık niteliği kazanmış ve zorunlu hale gelmiştir (Destebaşı vd., 2015:5).

Kyoto protokolü denilince, yeşil ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri için üretim ve tüketimdeki fosil yakıtlardan kaynaklanan sera gazı salınımlarının düşürülmesi akla gelmektedir (Rençber, 2018:47).

Kyoto protokolü ilk kez taahhüde konu olacak adımlar içermesinden dolayı, kabul süreci zaman almıştır. Uzun dönem askıda kalan protokol, yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Türkiye bu protokolü 2009 yılında kabul edip, katılım sağlamıştır (Binboğa, 2017:213).

³ <https://20yil.habitatdernegi.org/rio-veryuzu-zirvesi.html/> Erişim Tarihi:27.04.2024

Johannesburg Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi-2002

1992 yılında Rio’da yapılmış olan konferanstaki alınmış olan kararların hayata geçirilmesi süreciyle ilgili genel bir değerlendirme yapma amacıyla Güney Afrika’da bulunan Johannesburg kentinde düzenlenmiştir (Bozdoğan, 2013:1024).

Johannesburg zirvesi, bağımsız bir toplantı olmamış, BM çevre ve kalkınma konferansının devamı niteliğinde, neden-sonuç ilişkisini oluşturmuştur (Rençber, 2018:49).

BM’ni düzenlemiş olduğu önceki konferanslara nazaran katılım oranında olumlu artış gözlemlenmiştir. Zirvede ayrıca, bir adım daha ileri gidilip yeşil işlere açılacak olan çevre dostu teknolojilere atıfta bulunmaktadır (Rençber, 2018:49).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı-2012 (Rio+20)

Birleşmiş Milletler ’in başta geldiği son Rio Zirvesi ise “Rio+20” (Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı) adında Brezilya’nın Rio de Jenerio kentinde 2012 yılında gerçekleşmiştir. Konferansın sonunda “İstedığımız Gelecek” adında bir bildiri sunulmuştur (Destebaşı vd., 2015:5).

Bütün gezegeni ilgilendiren ve istenilen bir gelecek için herkesin üzerine vazifeler yükleyen ekonomik, ekolojik ve toplumsal sorumlulukların konuşulduğu bir zirve olmuştur (Rençber, 2018:50).

Konferansa konu olan ‘yeşil ekonomi’ ilkesi büyük yankı uyandırmıştır Yeşil ekonomiye geçmeyi istemekteki iki temel neden; yoksulluk ve sürdürülebilirlik olarak ele alınmıştır (Rençber, 2018:50).

AB Çevre Politikası Kapsamında Sürdürülebilir Kalkınma

AB üyesi ülkelerde uygulanan yeşil etiket, eko etiket gibi kavramlar AB çevre politikası kapsamında yeşil ekonominin uygulanan ilk adımlarını oluşturmaktadır (Rençber, 2018:51).

AB’nin temel hedefi, sürdürülebilir bir kalkınma modeli inşa etmektir. İlk etapta ekonomi ile iç içe olan üretim sürecinde, çevrenin sürdürülebilirliği odak noktası alınmıştır. (Erdem ve Yenilmez, 2017:95).

Üretim süreciyle ekonomik faaliyetlerin devam etmesi amaçlanırken, mevcut üretimin çevre üzerinde bırakacağı etkinin minimum seviyede tutulması hedeflenmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017:96).

Avrupa Birliği’nin Çevre politikası yeşilden, istihdam politikası ise yeşil işlerden oluşmalıdır, şeklindeki anlayışı 1991’de imzalanıp Kasım 1993’te Maastrich sözleşmesiyle anlaşmalarda resmi olarak yerini almıştır (Rençber, 2018:51).

OECD- İktisadi Kalkınma ve İş birliği Örgütü

Türkiye’nin de 1960 yılında dâhil olduğu, kalkınma adına önemli raporlar hazırlayan uluslararası bir dünya platformudur. Dünya çapında sürdürdüğü disiplini, sahip olduğu ciddiyeti ve taşıdığı önem sayesinde, aldığı ve alacağı kararlar bir nevi kanun niteliğindedir (Rençber, 2018:52).

Paris İklim Konferansı-2015

Fransa'nın Paris kentinde 200'ü aşkın ülkenin katılımı ile düzenlenmiştir. Yeşil ekonominin başlangıç noktası, karbona dayalı enerjinin ortadan kaldırılmasıdır. 1960'lardan itibaren bir dizi konferans oluşumunun temel nedeni de budur (Rençber, 2018:52).

Yeşil Ekonomi (Yeşil Büyüme) Anlayışı ve Çevre

Çevre ile yeşil ekonomi bir aynanın karşılıklı yansıması olarak kendinden söz ettirmektedir. OECD'ye göre yeşil büyüme; çevresel faktörlerin ve kısıtlı doğal kaynakların, insanlığın yaşam kalitesini ve refahını artırmayı amaçlayacak biçimde ekonomik gelişme sürecini ifade eden büyüme modelidir⁴.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada kullanılması gereken bir üretim modeli olan yeşil ekonomi, ayrıca bir düşük karbon ekonomisi olarak da tanımlanmaktadır (Ucal ve Günay, 2017:124).

Yeşil Ekonomi Stratejisi

Yeşil ekonomi stratejisi, karbon emisyonunu ve çevre kirliliğini azaltarak, enerji ve kaynak verimliliğini artırma ve beraberinde ekosistemdeki kayıpları önleyerek, biyolojik çeşitliliği korumaya çalışan özel sektör ve kamu sektörlerinin yatırımlarını birlikte gerçekleştirmesini öneren bir strateji niteliği taşımaktadır (Özçağ ve Hotunoğlu, 2015:314).

Yeşil Meslekler: Yeşil İşler

Yeşil ekonomiye geçiş sürecinin olumlu ve olumsuz çeşitli potansiyel etkileri bulunmaktadır. Yeşil mal ve hizmetlerde ortaya çıkacak yatırımlar ve talep artışlarının karşılanması için yeni ekipmanlar ve altyapı unsurlarını gerektirecektir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015:317).

Yeşil ekonomi sistemine geçişte “yeşil işler” (green jobs) oluşturulmasına yararlı bir strateji gözüyle bakılmaktadır (Ucal ve Günay, 2017:125). Bu bağlamda istihdam piyasalarını *kahverengi işlerden yeşil işlere* dönüştürmek yoluyla çevre ile uyumlu bir istihdam piyasası oluşturmak zor olsa da yeşil ekonomik büyüme için gerekli olan ve son yıllarda ciddi bir biçimde dillendirilen bir unsurdur (Yıldız, 2021:8).

Yeşil işler, ulusal ve uluslararası platformda ‘yenilenebilir enerji’ temelinde doğayı ve insanı koruma amacı güden, insan yaşamına yakışır, ekosistemi koruyucu nitelikte birçok sektörde aktif olan işlerdir.

Yeşil işlerin Türkiye’de mevcut durumuna bakıldığında, özellikle yenilenebilir enerji sektöründe olmak üzere tarım, ulaşım, geri dönüşüm gibi sektörlerde yeşil istihdamın arttığı ifade edilebilir (Yıldız, 2021:8).

⁴ <https://www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf> Erişim Tarihi:13.05.2024

Plan ve Politikalar Ekseninde Türkiye’de Yeşil Ekonomi

Kalkınma planları, Türkiye’nin çevre sürecinin ele alınması ve ilerlemesinin takibi anlamında büyük önem teşkil etmektedir. Küçük bir çerçevede ele alsa da çevresel sorunlara değinilen ilk çalışma, 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı’dır (Erdem ve Yenilmez, 2017:104).

Bu dönemde sanayileşme yarışına giren dünya ile birlikte Türkiye’de de fosil yakıt tüketimi hızlı bir biçimde artmıştır. Dolayısıyla sürdürülebilir çevre düşüncesi de bu dönemde filizlenmiştir (Yıldız, 2021:3).

Bu süreç ilerleyen dönemlerde yayınlanan kalkınma planlarında geniş çaplı olarak çevre ve sürdürülebilirlik anlamında kısıtlı olarak ele alınmış olmasına karşın 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda diğer uygulamalara nazaran geniş kapsamlı olarak çevre ve sürdürülebilirlik konusu, ekonomi politikalarının uygulanan her evresinde dikkate alınması gereken bir mevzu olarak 1990 yılında uygulamaya konulan planda yer almıştır (Erdem ve Yenilmez, 2017:104).

Yukarıda kalkınma planlarına ne şekilde ve ne derecede dahil edildiği ifade edilen yeşil ekonominin ülkemizde daha yaygın bir biçimde konuşulup tartışıldığı yıllar 2000’lere karşılık gelmektedir (Yıldız,2021:3).

Yeşil Ekonominin Avantajları ve Dezavantajları

Yeşil ekonominin getirileri olumlu ve olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Tarımsal, teknolojik, ekonomik, psikolojik ve toplumsal bağlamda sosyal yaşamı ve bu dönüşümü geçiren ülkeleri etkilemekle beraber, artı ve eksileri de beraberinde ortaya getirmiştir.

Barbiroli’nin (2011, akt; Ucal ve Günay, 2017:124) açıkladığı avantaj ve dezavantajlar şöyledir:

AVANTAJLARI	DEZAVANTAJLARI
Çevre-dostu ekonomik malların ortaya çıkması,	Enerji ve maden kaynakları fiyatlarının yükselmesi,
Teknolojinin ilerlemesi ile ulusal ve küresel düzeyde mevcut ihtiyaçların karşılanacak olması,	Yeni teknolojilerin geliştirilmesi için yüksek yatırım maliyetlerine gereksinim duyulması,
Küçük ve orta ölçekli firmaların ortaya çıkmasıyla yeni iş imkanlarının oluşması,	Büyük ölçekli işletmelerde işsizliğin baş gösterecek olması,
Kaynak verimliliğinde genel bir artışın olması,	Küresel düzeyde kişi başına düşen gelirde muhtemel azalışların gerçekleşecek olması,

Yeşil Ekonominin Eleştirisi

Yeşil ekonomi, temel mantık çerçevesini ekosistem hizmetlerinin rasyonel yönetimi ile hem ekolojik bozulmanın önüne geçilebileceği hem de ekonomik büyüme ve verimliliğin gerçekleştirilebileceği üzerine kurmuştur (Reyhan, 2014:341)

Yeşil ekonominin sağır ve dilsiz kaldığı noktalar da vardır: Öncelikle insan hakları sürecine pek sıcak bakmaz, çatışma olmadan yenilikler yapılacağı inancı taşır ve siyasi platformlara karşı ilgi düzeyi çok düşük olduğu gerçekliğini bünyesinde barındırır⁵.

Başka bir gerçeklikte şu ki, insanlık artık geri döndürülemez bir üretim ve tüketim toplumu düzeni içerisinde yaşamakta ve geleceğini de bu düzene göre şekillendirmektedir (Reyhan, 2014:343).

Yeşil ekonomi üzerinde yaşadığımız evrendeki gerçekliklere karşı reel bir bakış açısı kazanırsa ve adil bir süreç izlemeyi kendine hedef ediniirse ancak bu şekilde bir yol kat edebilir.

İnsan merkezli Etik'te Yeşil Ekonomi

Batı kültürünün etkisi altında ortaya çıkan insan merkezli görüş, insanın kendini “doğanın efendisi” olarak görmesi temeline dayanır. Etik ilkelerin ancak insanlar için bir anlam ifade ettiğini kabul eden bu görüşte, insanın menfaati ve ihtiyaçları her şeyden üstündür (Ağbuğa, 2016:40-41).

Bu yaklaşıma göre doğal dünyaya karşı doğrudan sorumluluğumuz yoktur. Bu yaklaşımın temel amacı, çevre konusunda bir karar verirken öncelikle bu karardan insanın nasıl etkileneceği sorusuna cevap vermektir (Jardins, 2006:46).

Çevrecilik akımının ilk on yıllarında insan merkezli etik yaklaşımı yüzünden hava ve su kirlenmesi, zehirli atıklar ve böcek ilaçlarının kötü kullanılması gibi birçok tartışma ortaya çıktı (Jardins, 2006:46).

İnsan merkezci bakış açısında ahlaksal topluluk sadece insanlardan oluşur. Ahlaksal topluluğa bazı insanların mı yoksa bütün insanların mı dâhil edileceğine bağlı olarak topluluğun kapsamı değişir (Ünder, 1996:60).

İnsan merkezci etikte yeşil ekonomi süreci temeline yalnızca insanları koyduğu için, ahlaki değerler ölçütünün dışında kalmaktadır (Ağbuba, 2016:41). Kahverengi ekonomiden yeşil ekonomiye geçiş sürecinin yakından ya da uzaktan destekleyicisi olabilmesinin yollarından birisi; eğer bu süreç insan yaşamını olumsuz etkileyecek ise insan merkezci etğin, bu yaklaşıma ılımlı bakması söz konusu olabilecektir.

Canlıların zarar görmesi, fosil yakıtların tüketilmesi ya da insan yaşamındaki doğanın tahribatı, tüm bunlar ikinci plandadır ve temeline insan konulmuştur (Ağbuba,2016:1). İnsan menfaati söz konusu olunca kısa vadede bir şey yapılması olası görünmese de uzun vadede insan yaşamını tehlikeye düşürecek boyuta gelirse müdahale durumu devreye girecektir.

Büyümenin Sınırı raporunda, ‘büyümede gözle görülür bir sınır vardır ve sınırın ötesi felakete yol açacaktır’ ibaresi aslında insan merkezci etik yaklaşımdaki sınır tanımazlığa ve bu ekseninde durmaksızın tüketme, üretme, kirlenme gibi sorunlara sebep olmaktadır (Ertan, 2004:93-108).

⁵ <https://tr.boell.org/tr/2015/12/15/yesil-ekonomi-elestirisi-ve-9-savi> Erişim Tarihi:13.05.2024

Nitekim yeşil ekonomi süreci, insan merkezci etik perspektifinde ihtiyaçların tek sebebi insanlardır, doğanın ve diğer var olan canlıların ihtiyaçları söz konusu olamaz ibaresi temelinde yol izlemeye devam ettiği sürece çözüm odaklı yaklaşım benimsenmeyecektir (Ağbuba, 40-41).

En nihayetinde uzun vadede oluşan tahribatlar, olası tehditler tespit edilse bile zaman ve enerji kaybının telafi süreci sekteye uğrayacağından insan-doğa yaşamı tehlike altında olacak ve de olmaya devam edecektir.

Canlı merkezli Etik'te Yeşil Ekonomi

Canlı merkezli etik tüm yaşamın içsel bir değere sahip olduğunu varsayan kuramın adıdır (Jardins, 2006:264).

Schweitzer'in, "Yaşama Saygı Etiği" insan merkezci değer anlayışını reddeder. O, daha yüksek ve daha aşağı, daha değerli ve daha az değerli yaşamlar arasında hiçbir ayırım yapmaz. "Hakikaten etik bir insan için tüm yaşam kutsaldır" (Ünder, 1996:81).

İnsan merkezli yaklaşıma tepki olarak oluşturulan canlı merkezli yaklaşımda, insan değeri doğadaki diğer canlılardan daha üstün bir değer olarak kabul edilmez (Ağbuba, 2016:42).

Canlı merkezli etik yaklaşımın, doğa ve insan ayırımı yapmadan, birlik ve düzen temelinde ve saygı çerçevesinde sunduğu bakış açısı, yeşil ekonomi sürecinin, kahverengi ekonomi sürecinden kurtulma serüveninde, destekleyici ve tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır (Ünder, 1996:81).

Şöyle ki kahverengi ekonomi sürecinden uzun yıllar kopulamamasının temelinde fosil yakıtların ve doğanın sunduğu sınırlı kaynakların tükenmeyeceği algısı hâkimdi. Ancak fosil yakıtlardaki azalma ve kıtlık durumu, yeni piyasa-rekabet ortamlarının arayışı içine girilmesi ve doğal tahribatın örtbas edilemeyecek kadar aşikâr bir hale gelmesi doğa-canlı yaşamı destekleyicilerinin, STK'ların, devletlerin, dikkatini çekmeyi başarmıştır. Ancak nihai çözümler bulunmasa da alternatif yaklaşımlar geliştirilmiştir (Tutar ve Diğerleri, 2021: 2891-2897).

Yeşil ekonomi mevcut alternatiflerden birisi niteliği taşımakla beraber sunduğu yol ve programlar uygulanabilir ve kaile alınabilir boyuttadır. Gerçekleştirilen konferans, toplantı, protokol ve kongreler ekseninde yeşil ekonomi için yapıcı rol görevi taşıyan canlı merkezli etik yaklaşım bu sürecin destek mekanizması niteliği taşımaktadır (Ağbuba, 2016:42-43).

Netice itibarıyla canlı merkezli etik yaklaşım, insanlarla beraber tüm canlıların hakları olduğu vurgusunu ve savunusunu yaparken bu süreci, resmi boyutlara taşıma bununla beraber takibinde de etkin rol ve görev üstlenmelidir.

Çevre merkezli Etik'te Yeşil Ekonomi

Çevre merkezli görüşte insanın doğduğu anda hazır bulduğu çevreyi koruma ve onu gelecek kuşaklara temiz bir şekilde bırakma amacı vardır. Başka bir deyişle gelecek kuşaklara karşı sorumluluk hissi vardır (Ağbuba, 2016:45).

“Kara” by Quantic Dream⁶ isminde 2012 yılında yüklenen bir seri robot üretimi konuşması Youtube’da yayınlandı ve yaklaşık 16 milyon kişi tarafından izlenmiştir. Yedi dakikalık çalışmanın en can alıcı noktası, tüm kontrolleri yapılan bir yapay zekânın üretim hatası olduğu kanısına varılan tek bir cümle idi. “Korkuyorum!”

Sadece yapay zekâ üretimi değil de tahrip edilen tüm cansız varlıklar duygularını dile getirebilselerdi, tüketimin ve üretimin seyri yine bu şekilde mi olurdu?

Cansız varlıkların sessizliğini boz (a)maması kahverengi ekonomi bayrağını hep zirvede tutmuştur. Özsel anlamda hiçbir değeri olmadığı düşüncesinden hareketle; yeşil ekonomi süreci için cansız varlıklar sadece birer araç niteliği taşımaktadır (Ağbuba,2016:45-48).

Çevre merkezli etik yaklaşımın canlı-cansız tüm varlıkları bir bütün olarak ele alıp değerlendirmesi, kahverengi ekonomi sürecini sekteye uğratabilir ve yeşil ekonomi sürecinin ivme kazanarak, bilinçli üretim/bilinçli tüketim yoluna girmesinde öncülük edebilir (Kayaer,2013:72).

Değerlendirme ve Sonuç

Yaşadığımız çevreyi ve insanları doğrudan etkisi altına alan ekolojik kriz sürecinde; tüketim ve üretim anlayışı aynı düzlemde devam ettikçe, geleceğe dair iyimser bir gidişat olmamasıyla beraber, nesiller adına umut vaat eden bir yaşam imkânsız hale gelmektedir.

İnsanlık, sürecin gerisinde kalsa da yaşamının tüm unsurlarının bir bütünlük içinde seyrettiğinin farkına varmıştır. Sosyal, siyasi, iktisadi bütün ekoller birbirine bağlıdır ve bütüncül bir yapıyı teşkil ederler.

Çevre etiği perspektifinde açıklanan etik yaklaşımlar kahverengi ekonomi sürecinin doğanın-insanın hangi konumunda olduğunu açıklayıcı niteliktedir. Bu bakımdan farkındalık ve çözüm anlamında sunulan her bir çalışma; bildiri, kongre, toplantı ve sunum, farklı açılardan yaklaşımlar önerse bile nihayetinde, yaptırım gücü ve kalıcılığı zayıflık taşır. Bu açıdan bakıldığında süreç için iki tane metni okuyup, toplumu kısa bir süreliğine galeyana getirmek de uzun vadede açılan yaraları kapatmayacaktır.

Peri masallarına dönüşen bir dünyanın çanları çalmakta! Nasıl mı? Ejderhaların varlığı, Kafdağı ya da tek boynuzlu gibi mitolojik öğeler, insanların görmediği ancak hayal ettiği ve betimleyip resmettiği kavram ve karakterlerdir. Çok fazla değil, yaklaşık 10/100 yıl içerisinde; karçiçeği, yabankedisi, vaşak, gergedan vb. hayvan ve bitkiler türleri itibariyle yok olacaklar. Yani gelecek nesiller için mitolojik bir duruma dönüşecekler. Doğanın ve içinde bulunan canlıların tahribatı yakın gelecek nesillere canlı yaşamındaki türlerin yok oluşunun yankısını taşımaktadır.

Bu süreci insanlar bazı bitkiler ya da hayvanlar olmasa da olur şeklinde değerlendirebilirler ama doğal yaşamın bir düzeni ve besin zinciri olduğu gerçeği inkâr

⁶Quantic Dream'in, yapımcılığını üstlendiği Heavy Rain'in çıkışından önce hazırladığı "The Casting" çalışmasına benzeyen teknoloji tanıtımı (tech-demo) amaçlı yayınlanan videosu "Kara"nın Türkçe altyazılı hâli. Bknz. <https://www.youtube.com/watch?v=KuMXI007JFs> Erişim Tarihi: 25.04.2024

edilemeyecektir. Buzulların erimesiyle, ozon tabakasının delinmesi süreci ve sera gazı salınımı gibi ciddi tahribatlar gelecek nesillere yaşam için imkân tanımamakta ve yolları kısıtlamaktadır.

Kahverengi ekonominin çanlarının çalındığı bu tüketim modelinde kısa vadede bile olsa yeşil ekonomi sürecinin istikrarlı biçimde işleyişi söz konusu olmazsa çevre adına bir şey kalmayacak ya da enkaz olacak. Çevre etiği yaklaşımları perspektifinde olumlu/olumsuz değerlendirme süreçleri gözden geçirilerek, mevcut durum temele alınmalı, geçici anlık çözümler yerine kalıcı-devamlı yollara başvurulmalıdır.

Netice itibarıyla çevre-insan yaşam ve yaklaşımı belli kurallar ve alışverişler örüntüsüdür. Bunun anlamı yeşil ekonomi ve yeşil süreçlerin etik perspektifte bir anlamda yaptırımsal boyuta geçmesi gerekliliği ve bu sürecin hangi çevre etiği yaklaşımı açısından olursa olsun yaşam için zorunluluk arz ettiği konusunda hemfikir olunmalı ve gerekli özveri ve katkı bu yönde gerçekleştirilmelidir. Ve tüm bu süreçler gerçekleştirilirken, canlı-cansız ya da insan-doğa ayrımı ikinci hatta üçüncü plana atılabilmelidir.

Dünyaya bir defa geliyor olduğumuz gerçeğinden hareketle, insanı ve yaşamı evrenin en üstünde tutma ya da maddi açıdan kar güdüsü ile hareket etmek büyük bir hatadır. Gelecek nesillere mavi bir gökyüzü ve yeşil bir doğa içinde yaşanılabilir bir hayat bırakabilmeli ve tüm bunlar gerçekleştirilirken faydacılık esasıyla değil, gerekirse bilinçli adımlar içinde, fedakârlık temelinde hareket edilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağbuba, Fatma.(2016). Çevre Sorunlarına Etik Bir Yaklaşım: “Felsefi Bir Sorgulama”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Ağcakaya, S., & Kaya, I. (2022). Sürdürülebilir Kalkınma ve Yeşil Ekonomi Perspektifinden Yeşil Maliye Politikaları Uygulamaları. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 31(2), 512-525. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.1123783>
- Binboğa, G. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Türkiye’nin Durumunun İncelenmesi. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4), 207-238. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.373079>
- Cevizci, Ahmet (2013). Uygulamalı Etik, İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (2021). Etik Ahlak Felsefesi, İstanbul: Say Yayınları.
- Demirtaş, I. (2017). Ekolojik ve Ekonomik Krizlere Alternatif Çözüm Olarak Yeşil Ekonomi Politikaları. Alternatif Politika, 90, 107-132.
- Destebaşı vd., (2015, Nisan). Yeşil Ekonomi ile Sürdürülebilir Kalkınma.18. Uluslararası İktisat Öğrencileri Kongresi, İzmir.
- Erdem, M. S., & Yenilmez, F. (2017). Türkiye’nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. Optimum Ekonomi Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(2), 91-119. <https://doi.org/10.17541/optimum.292768>

- Ertan, B. (2004). “2000’li Yıllarda Çevre Etiği Yaklaşımları ve Türkiye”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 1 (3), 93-108.
- Jardins, Joseph R. Des (2006). Çevre Etiği: Çevre Felsefesine Giriş. Çev. (Keleş, Ruşen). Ankara: İmge Kitabevi.
- Karadaş vd., (2016, Nisan). Yeşil Ekonomi Hareketinin Çevre ve Sosyal Yaşam Açısından Değerlendirilmesi. 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi, İstanbul.
- Karakoç, A. G. (2004). “Çevre Sorunlarına Etik Yaklaşım”, Çevre Sorunlarına çağdaş Yaklaşımlar, (Edts. Mehmet Cevher Marın, Uğur Yıldırım), Beta Basım Yayım, İstanbul. Kayaer, Mesut. “Çevre Ve Etik Yaklaşımlar”. Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi 1/2 (Nisan 2013), 63-76.
- Keleş, R. ve C. Hamamcı (1993). Çevrebilim, Ankara: İmge Yayınları.
- Keleş, Ruşen-Hamamcı, Can, (1997) Çevrebilim, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç, Selim (2013). *Çevre Etiği*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Nalinci, Savaş. “Yeşil Ekonomi ve Yeşil İşler”. *ulakbilge*, 87 (2023 Ağustos): s. 729–737. doi: 10.7816/ulakbilge-11-87-03
- Özçağ, Y, Hotunluoğlu, Y. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (2), 303-324. DOI: 10.18026/cbusos.85473
- Rençber, Yağmur. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Yeşil Ekonomi ve Ekolojik Ayak İzi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Reyhan, A. S. (2014). Sürdürülebilir Üretim*Tüketim Politikaları Çerçevesinde “Yeşil Ekonomi” Üzerine Bir Değerlendirme. *Memleket Siyaset Yönetim*, 9(22), 327- 347.
- Tutar Kutluay F.,& Ekici, M.,& Tutar, N.F.(2021). Geleneksel Kahverengi Ekonomiden Yeşil Ekonomiye Geçişte Yeşil İstihdam. *SOCIAL SCIENCES STUDIES JOURNAL (SSSJJournal)*
- Ucal, M. Günay, S., “Geleneksel Ekonomi ve Yeşil Ekonomi Bakış Açısı Arasındaki Farklılıklar”, (Ed. Meltem Ucal), İklim Değişikliği ve Yeşil Boyut “Yeşil Ekonomi, Yeşil Büyüme”, Fersa Matbaacılık, Ankara, 2017, s. (120-131).
- Ünder, H. (1996). Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler, Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız F. (2021). *Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler*, (Politika Notu: 2021/23). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/pn023>

İnternet Kaynakçası

<https://www.youtube.com/watch?v=KuMXI007JFs> Erişim Tarihi: 25.04.2024

<https://20yil.habitatdernegi.org/rio-yeryuzu-zirvesi.html/> Erişim Tarihi: 27.04.2024

<https://tr.boell.org/tr/2015/12/15/yesil-ekonomi-elestirisi-ve-9-savi> Erişim Tarihi: 13.05.2024

<https://www.oecd.org/greengrowth/45529850.pdf> Erişim Tarihi: 13.05.2024

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Ekonomi> Erişim Tarihi: 25.05.2024

Bir Yerel Tarihi Kaynağı Olarak Uluova Gazetesi: Kıbrıs Barış Harekâtı Üzerine Bir İnceleme¹

Fahrettin Yüksel²

DOI: 10.5281/zenodo.12602087

Öz

Kıbrıs Barış Harekâtı, Türkiye başta olmak üzere uluslararası gündemde önemli yer tutarken yerel basında da geniş yer bulmuştur. Kamuyla daha yakın ilişkileri olması özelliğiyle yerel basının Kıbrıs Barış Harekâtı'nı nasıl konu ettiği ve tarihi kaynak niteliği bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu kapsamda 25 Ocak 1953 tarihinde Muhsin Parlar ve Şevket Çeçen tarafından Elazığ'da yayınlanan Uluova Gazetesi, araştırma kapsamında incelenmektedir. Doküman analizi yöntemiyle incelenen gazetenin 11 Haziran ile 30 Ağustos 1974 tarihleri arasındaki nüshalarında Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili neşredilen içerikler incelenmiştir. Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Uluova gazetesindeki sunumu ve sıklığı analiz edilirken, harekâtın gazete manşetlerinde temsil edilme biçimleri incelenmiştir. Elde edilen bulgular çerçevesinde Uluova Gazetesi'nin kamuoyunu bilgilendirme konusunda önemli bir görev üstlendiği saptanırken toplum ile siyaset arasındaki bağı oluşturduğu görülmektedir. Aynı zamanda Uluova gazetesinin yayın sürecinin Türkiye'nin dış politikasıyla uyumlu olduğunu ve harekâtın vatandaşları bilgilendirme prosedürlerini detaylı sunduğunu göstermektedir. Diğer taraftan gazete Harekâtı milliyetçi ve destekleyici bir dil kullanarak sunarken, gazete içeriklerinin yerel tarihi bir kaynak olarak özelliği taşıdığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluova Gazetesi, Elazığ, Kıbrıs Barış Harekâtı, Yerel Basın, Yerel Kaynak

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın Elazığ Basınına Yansımaları adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi-Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, f.yuksel2323@gmail.com
ORCID:0000-0002-2806-3025.

Uluova Newspaper as a Source of Local History: A Study on the Cyprus Peace Operation

Abstract

While the Cyprus Peace Operation occupied an important place in the international agenda, especially in Turkey, it was also widely covered in the local press. The main problem of this study is how the local press, which has closer relations with the public, covered the Cyprus Peace Operation and its historical source quality. In this context, Uluova Newspaper, published by Muhsin Parlar and Şevket Çeçen in Elazığ on 25 January 1953, is examined within the scope of the research. The contents of the newspaper, which was examined by document analysis method, between 11 June and 30 August 1974, were examined in relation to the Cyprus Peace Operation. While analysing the presentation and frequency of the Cyprus Peace Operation in Uluova newspaper, the ways in which the operation was represented in the newspaper headlines were examined. Within the framework of the findings obtained, it is seen that Uluova Newspaper undertook an important task in informing the public opinion and created a link between society and politics. It also shows that the publication process of Uluova Gazatesi is in line with Turkey's foreign policy and that it presents in detail the procedures for informing citizens about the operation. On the other hand, while the newspaper presented the operation using a nationalist and supportive language, it was found that the contents of the newspaper were characterised as a local historical source.

Keywords: Uluova Newspaper, Elazığ, Cyprus Peace Operation, Local Press, Local Source

Giriş

Kıbrıs Adası, karmaşık ve derin bir tarihsel geçmişe sahip olan coğrafik bir alandır. Değişik uygarlıklar tarafından idare edilmiş ve çeşitli adlarla anılmıştır. Orta Çağ döneminde, adanın stratejik konumu ticaret yolları açısından kritik bir rol oynadığı için önemi artmıştır. Kıbrıs, 1571 yılında Osmanlı idaresi altına girmiştir. Ancak, 1878’de adanın yönetimi geçici olarak İngiltere’ye bırakılmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından sonra, 1914 yılında İngiltere adayı haksız bir şekilde ilhak etmiştir. İngiltere yönetimi, 1925 yılında adaya vali atamıştır. Lozan antlaşmasıyla birlikte, Kıbrıs meselesi Türkiye’nin dış politikasındaki önemini kaybetmiştir. 1925 ile 1940 yılları arasında etnik ve siyasi çatışmalar artınca Türkiye Kıbrıs’a müdahale etmek zorunda kalmıştır. Ancak, 1950’den sonra Türkiye dış politikasında Kıbrıs meselesi yeniden önem kazanmıştır. Londra-Zürih mutabakatı çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti 1960 yılında kurulmuştur.

Kıbrıs Adasında, 1925 ile 1963 yılı arasında belirli dönemlerde Kıbrıs’lı Türklere yönelik baskılar devam etmiştir. Bununla birlikte, Mihail Hristodulu Muskos (III. Makarios), Yunanlılar ve EOKA üyelerinin ENOSİS hayali doğrultusunda gerçekleştirdiği vahşi eylemlerin sonucunda, 1963 Aralık ayında “Kanlı Noel” olarak bilinen acımasız olaylar yaşanmıştır. Bu vahşice eylemlerde, masum Kıbrıs’lı Türkler kadın, çocuk ve yaşlılar da dahil olmak üzere pekçok kişi katledilmiştir. Johnson Mektubu nedeniyle İsmet İnönü Hükümeti, Ada’ya asker çıkaramamıştır. Ayrıca, Rum ve Yunan askerleri tarafından 1967 yılında, Kıbrıs’lı

Türklere yönelik Boğaziçi ve Geçitkale'de yapılan katliam sonucunda, Süleyman Demirel başkanlığındaki (1. Demirel) Hükümet, 15 Kasım 1967'de Meclis'ten yetki almasına rağmen askeri bir çıkarmada bulunmamıştır.

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta, Yunan cuntası tarafından Makarios'a karşı gerçekleştirilen darbe girişimi Kıbrıs'lı Türklerin can ve mal güvenliğini tehlikeye atmıştır. 20 Temmuz 1974 tarihinde, Kıbrıs'lı Türkler ve Rumların adada güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla, Türkiye garantör ülke sıfatıyla barışın tesis edilmesi için Kıbrıs Barış Harekâtı adı altında bir askeri operasyon düzenlemiştir. Bu harekât, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından icra edilmiştir.

Dünya kamuoyu Harekâtı basın araçlarından takip etmiştir. İç kamuoyunda Türk basını Kıbrıs Barış Harekâtı birçok yönüyle aktarmaya çalışmış ve aynı zamanda basının bilgilendirici motive edici rollerini de yerine getirmiştir. Basın Kıbrıs Barış Harekâtı'na geniş yer vererek milli duyguları manşetlere yansıtmıştır. Harekât sürecindeki birçok aşama gibi Cenevre görüşmelerine de büyük ilgi gösteren gazeteler, bu müzakerelerin Kıbrıs sorununun çözümüne ve Türkiye'nin dış politikası üzerindeki olası etkilerine detaylı bir şekilde yer vererek yorumlamış ve okuyucularını bilgilendirmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı uluslararası ve yaygın basın kadar yerel basının da ana gündem maddelerinden birini teşkil etmiştir. Yerel basın kamuyla yakın ilişkileri olması özelliğiyle ve daha çok yerel konulara temas etmesiyle diğer basın alanlarından ayrılmaktadır. Kıbrıs Barış Harekâtı milli bir süreci içermesi dolayısıyla yerel basınında birincil gündem maddeleri arasında yer almıştır. Bu noktada toplumun neredeyse içlerinden seslenen yerel basının Kıbrıs Barış Harekâtı'nı nasıl yansıttığı önemli bir sorunsal olarak gözükmemektedir. Bu noktada çalışma kapsamında Elazığ'da yayınlanan Uluova gazetesi inceleme alanı olarak seçilmiş ve gazetenin içerikleri doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nı yerel tarihi kaynaklardan okumanın bir yolu olarak Uluova gazetesinin incelenmesi Harekâtın öncesi ve sonrası kapsamak kaydıyla literatür açısından önemli bir veri kaynağını teşkil etmektedir. Bu noktada hem Harekâtın kendisinin yerel düzeyde nasıl algılandığını tespit etmek hem de tarihsel kaynak olmaları açısından yerel basının önemini ortaya koymak açısından çalışma önem arz etmektedir. Bu noktada çalışma kapsamında gazetenin Kıbrıs Barış Harekâtı'nı nasıl sunduğu ve temsil ettiği saptanmak istenmektedir.

Kıbrıs'ın Tarihi Gelişimi

Farklı dillerde farklı isimlerle anılan Kıbrıs Adası, Türkçe'de "Kıbrıs", İngilizce'de "Cyprus", Fransızca'da "Chypre" ve Arapça'da da "قبرص" (Kıbrıs) olarak geçmektedir (Sarınay, 2000; s.4). Kına çiçeği olarak anılan Kıbrıs, aşk tanrıçası "Kipris" ismiyle de tanınmıştır (Alasya, 1988; s. 1). Kıbrıs Adası, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır. Arkeolojik kazılar, adanın tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yaptığını ortaya koymaktadır. Kıbrıs'ta yapılan kazılarda Cilalı Taş ve Tunç Çağı'na ait kalıntılar bulunmuş olup, bunlardan bazıları hala Kıbrıs müzelerinde sergilenmektedir (Aysan, 1971; s.3). Tarih boyunca çeşitli medeniyetlere farklı zamanlarda ev sahipliği yapmıştır (Sürgevil, Özgün, Ortaç, & Yapucu,

2012; s. 304). Kıbrıs Adası; Fenikeliler, Mısırlılar, Hititler, Persler, Roma, Bizans, Müslümanlar (Tonguç, 2022, s. 85), Asuriler, Büyük İskender, Venedikliler, Osmanlılar ve Britanya İmparatorluğu'na da beşiklik etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'a ilgisi, Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) döneminde başlamıştır (Zeki, 1974; s. 57). Osmanlı tarafından Kıbrıs Adasına, 1 Temmuz 1570 tarihinde, elli bin Türk'ün şehit olarak hayatını kaybettiği uzun bir sefer gerçekleşmiştir. Kıbrıs Seferi sonucunda, 1 Ağustos 1571 tarihinde ada, Osmanlı'nın hâkimiyeti altına girmiştir (Alasya, 1988; s. 57). Kıbrıs tarihinde önemli bir dönüm noktası, 1878 yılında İngiltere'nin geçici olarak yönetimi ele geçirmesidir (Sürgevil, Özgün, Ortaç, & Yapucu, 2012; s. 305). Ada, Osmanlı-Rus savaşı sonucu Ayastefanos Antlaşması ile gelirinin Osmanlı'ya verilmesi şartıyla 15 Temmuz 1878 tarihinde İngiltere'ye devredilmiştir (Balyemez, 2021; s.9) İngiltere, Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na savaş ilan etmesini ve İtilaf Devletleri safında yer almasını fırsat bilerek, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasını ilhak etmiştir (Göktaş, 2023; s. 22). Lozan Antlaşması'nın 20'inci maddesi ile Osmanlı Devleti, 1878 yılında geçici olarak İngiltere'ye bıraktığı Kıbrıs Adası'ndaki tüm haklarından feragat ederek, Adanın İngiltere'ye devredilmesine onay vermiştir (Sürgevil, Özgün, Ortaç, & Yapucu, 2012; s. 306) İngiltere İhtira Beratı ile Ada'yı 1925'te Taç Kolonisi ilan etmiştir (Savrun, 2018; s. 26). Taç Kolonisi olduktan sonra yasama yapısında yapılan düzenlemeler sonucunda, üyelik sayısı 18'den 24'e çıkarılmış ve bu değişiklikle Yasama Meclisi çoğunlukla Rum üyelerden oluşacak şekilde yeniden yapılandırılmıştır (Alasya, 1988; s. 145). Üye sayısında Türklerin 3 üye ile temsil edilmesi, Kıbrıs'lı Türk vatandaşlarına yapılan haksızlığın kanıtı olarak değerlendirilmektedir (Savrun, 2018; s.36).

Dünya ekonomik krizi sonucunda, 1930'larda İngiltere tarafından uygulanan yeni vergi sistemi, Kıbrıs tarihinde "Ekim İsyanı" olaylarının başlamasına neden olmuştur. 11 Ağustos 1931 tarihinde Gümrük Vergisi adı altında alınacak özel vergi ile Rumların Enosis hayali için yapılan isyanlar kitleselleştirilmiştir (Balyemez, 2021; s. 66-67).

İkinci dünya savaşının ardından, İngiltere Ada'daki olağanüstü hal durumunu sona erdirmiştir. Bununla birlikte yeni bir bağımsız hükümet kurma girişiminde bulunmuştur. Ancak, Enosis hayali ile yaşayan Rum'lar tarafından, İngiltere'nin hazırladığı planlar kabul edilmemiştir (Vatansever, 2012; s. 1498). Ada'da Rum tarafının sürekli Enosis fikirleriyle hareket etmesi, dönemin Türkiye hükümetinin sessiz kalması ve yaklaşık yüz yirmi bin Kıbrıslı Türk'ün yaşaması nedeniyle, Türkiye'deki ulusal ve yerel basın ile Kıbrıs basını, 1947 yılından itibaren Türk Hükümetinin dikkatini Kıbrıs'a odaklanmaya teşvik etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır (Armaoğlu, 1984; s. 529). 1948 yılının Kasım'ın da ise Kıbrıs'lı Türklere'den oluşan bir heyet destek almak üzere Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmüştür. Fakat, İnönü "birlik ve beraberliklerini bozmamaları" mesajını vermiştir. İnönü, heyeti bu mesaj ile göndermiştir (Alasya, 1988; s. 163).

15 Ocak 1950 tarihinde Rum Kiliseleri, Kıbrıs Adası'nın halk oylamasıyla Yunanistan'a katılması kararı almıştır (Alasya, 1992; s. 531). Kıbrıs'ta bu gelişmeler yaşanırken Türkiye, ilk kez resmi görüşünü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde verilen soru önergesine dayanarak açıklamıştır. Bu açıklamayı, İnönü Hükümeti Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, Meclis konuşmasında şu ifadeleri kullanarak yapmıştır: "...Kıbrıs diye bir mesele yoktur, çünkü Kıbrıs

İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu adayı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz" (Göktürk, 2017; s. 52). Yunanistan'ın 1954 yılında Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler'e taşıması, Kıbrıs'ta bulunan Başpiskopos Makarios'un alınacak kararlardan bağımsız bir şekilde Ada'nın Yunanistan'a katılması gerektiği yönündeki açıklamaları, Türkiye'nin 1954 yılından itibaren Kıbrıs meselesiyle ilgili siyaset geliştirmeye başlamasına yol açmıştır (Şahinler, 1979; s.23).

Kıbrıs konusu Demokrat Parti'nin en önemli maddelerinden biri haline gelmiştir. Bu sebeple, Birleşmiş Milletler nezdinde 1958 yılında başlattığı girişimlerinin sonucunda Londra-Zürih görüşmeleri, Kıbrıs Antlaşması adıyla sonuca bağlanmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşunda temel teşkil eden Kıbrıs Antlaşması, "Kanlı Noel" vahşeti sonucunda 21 Aralık 1963 tarihinde sona ermiştir (Geniş, 2021; s. 247-248).

Kanlı Noel gecesi Rum milisler, kadın, çocuk ve yaşlı ayrımı gözetmeden yüzlerce sivil katletmiş ve yaralamıştır. Bu saldırıların durdurulması adına garantör ülke olarak Türkiye, İngiltere ve Yunanistan taraflarının yaptığı girişimler sonuç vermemiştir. Türkiye, ada üzerinde Türk Hava Kuvvetleri'ne ait jet uçaklarıyla ihtar amaçlı uçuş gerçekleştirmiştir (Eroğlu, 2002; s. 747-748). Rum tarafının Kıbrıs Adası'ndaki ihlalleri sonucunda, Türkiye Büyük Millet Meclisi 16 Mart 1964 tarihinde İnönü Hükümeti'ne asker çıkarma yetkisi vermiştir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri Başkanı tarafından gönderilen "Johnson Mektubu" sonrasında ihtar uçuşları harici bir askeri çıkarma yapmamıştır (Bozkurt, 2023; s. 141- 142). Bir diğer askeri çıkarma kararı 1967 yılında I. Demirel Hükümeti'ne verildiği halde Kıbrıs Adası'na askeri çıkarma yapmaması üzerine, Cumhuriyetçi Köylü Partisi Genel Başkanı Alparslan Türkeş, Başbakan hakkında gensoru vermiştir (TBMM, 1967).

Rumlar, Yunan subayları ve EOKA üyeleri tarafından 1963 ve 1974 yılları arasında Kıbrıslı Türkler üzerinde sistemli terör saldırıları düzenlenmiştir. Son olarak, kendi iç sorunlarından biri olarak gördükleri sivil Türk halkına yönelik geniş kapsamlı olaylardan biri olarak kabul edilen, Makarios'a karşı Yunan subayları tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen darbe, Kıbrıs tarihinin önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.

Uluova Gazetesi Manşetlerinde Kıbrıs Barış Harekâtı

Elazığ'da 25 Ocak 1953 tarihinde günlük olarak yayın hayatına başlayan Uluova Gazetesi, Şevket Çeçen ve Muhsin Parlar tarafından kurulmuştur. Yayın hayatında modern dizgi makineleri kullanılmış ve gazetenin 1973 yıllarında günlük tirajı 600 ile 1500 arasında değişmiştir (Elazığ Valiliği, 1973; 5 vd) Tarihi kaynak olma niteliği taşıyan Uluova Gazetesi, Kıbrıs Barış Harekâtı konusuna ilgi göstermiştir. Elazığlı okuyucusunun Kıbrıs konusunda bilinçlenmesi ve millî duygularının canlı tutulması açısından önemli bir rol oynamıştır.

Türkiye'de, Türkiye Büyük Millet Meclisi 15'inci dönem seçimleri 14 Ekim 1973 tarihinde yapılmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) kurulan koalisyon hükümetinde Kıbrıs meselesi önemli bir yer tutmuştur (Arslan, 2023; s. 161-162).

1974 Ocak ayından itibaren Kıbrıs Adasında olaylar büyümeye başlamıştır. Uluova Gazetesi 3 Temmuz tarihli yayınında Makarios'un Yugoslav ajansına verdiği demeci "Makarios bütün yabancı birliklerin Kıbrıs'tan çekilmelerini" istedi başlığıyla okuyucuna

duyurmuştur (Uluova Gazetesi, 1974, sayı: 6561). Kıbrıs'taki içsel sorunları Anadolu Ajansından aldığı bilgilere göre Uluova Gazetesi, "Kıbrıs'ta Rumlar Arası Savaş Kaçınılmaz Hale Geldi" başlığıyla yayınlamıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6568).

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Yunan cuntasının yaptığı darbenin ardından Türk alayının aldığı önlemleri 17 Temmuz 1974 tarihinde Uluova Gazetesi şu manşeti ile okucusuna şu şekilde sunmuştur: "Kıbrıs Alayımız Alarmeda, Ordumuz Mütayakkız Halde" (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6573). Kıbrıs'ta gerçekleşen darbe haberi Ankara'ya ulaştıktan sonra, darbenin Kıbrıs'lı Türk toplumu dışında etkili olduğu anlaşılmıştır. Ancak, olayların Türk kesimine yayılmasını önlemek amacıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri ile irtibat halinde olan Türk Alayı, acil önlemler almak üzere alarma geçirildiği belirtilmiştir.

Kıbrıs'ta darbe ve Ada'daki Türk toplumunun güvenlik tehdidi altında olduğundan dolayı Türkiye harekete geçmek üzere Başbakan Bülent Ecevit'in parti liderleriyle görüşmüştür. (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6574) 18 Temmuz tarihli nüshasında yer alan habere göre Ecevit, "Türkiye gereken her şeyi yapacaktır; buna hazırdır" ifadelerini kullanarak Kıbrıs'ta bulunan Türk soydaşlarımızı korumak için her türlü adımı atmaya hazır olduklarını vurgulamıştır. Ayrıca, başbakan Ecevit'in 16 Temmuz'da parti liderleriyle üç saat süren bir toplantının ardından basın açıklaması yapmıştır. Türkiye'nin izleyeceği siyasi ve askeri strateji parti liderleriyle yapılan görüşme sonucu Başbakan'ın net bir açıklama yapmasına sebep olmuştur.

Kıbrıs'taki gelişmeler sebebiyle Türkiye, Zürih-Londra antlaşmasının gerekliliği ni yerine getirmesi üzerine İngiltere'ye nota vermiştir. 18 Temmuz 1974 tarihli Uluova Gazetesi'nde yer alan habere göre, nota ile ilgili olarak Türkiye'nin "Yunan hükümetinin 1960 garanti antlaşmasının gerekliliklerini yerine getirmesini" talep ettiğini haber olarak sunmuştur. Gazete ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün yaptığı açıklamaya da ver vermiştir. Uluova Gazetesi, Türk Dışişleri sözcüsünün, "İngiltere'nin Makarios'u Kıbrıs'ın meşru Cumhurbaşkanı olarak tanıdığını ve darbeyi yönetimi tanımadığını" ifadesini okuyucuya aktarmıştır.

Makarios'un yaptığı ve Uluova Gazetesi'nde (Uluova Gazetesi 1974; sayı: 6574) yer alan habere göre, "Darbeyi, Ada'daki 950 Kişilik Yunan Alayının Yaptığını" ilan etmiştir. Makarios, BM temsilcisiyle görüşerek destek istediği ve Gizli Radyo'ya iki kez konuşma yapmıştır. Makarios radyo konuşmasında, "Yunan Cunta'nın Kıbrıs'ı işgal ettiğini" ilan etmiştir.

NATO, Kıbrıs'ta darbeyi subayların derhal geri çekilmesini ve Makarios'un yeniden yönetime dönmesi talep etmiştir. 19 Temmuz 1974 tarihli Uluova Gazetesi, NATO'nun bu talebini "NATO: Darbeyi Subaylar Çıkmalı, Makarios Devletin Başına Geçmeli" (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6575) başlığıyla Brüksel'den bildirilen haberi okuyucularına aktarmıştır. NATO'nun toplantısında "Kıbrıs'ta darbeyi düzenleyen Yunan Muhafız Alayı subaylarının ada'dan derhal ayrılmasını ve Makarios'un yeniden devlet başkanlığına getirilmelerini" talep edilmiştir. Aynı günkü yayınında gazete, Ecevit'in komuta heyetiyle görüşmesini, ABD büyükelçisini kabul etmesini ve Makarios'un ABD seyahatini Ecevit'le görüşmek için ertelemesini haber olarak okuyucularına sunmuştur.

21 Temmuz 1974 tarihli Uluova Gazetesi'nde yer alan haberlere göre (Uluova Gazetesi, 1974, sayı: 6577), Türk Ordusu 20 Temmuz 1974 saat 6'dan itibaren Kıbrıs Harekâtı'nı başlatmıştır. Gazete, "Kahraman Türk Ordusunun Kıbrıs'a Zafer Çıkarması Başladı" başlığı altında bu olayı "şerefli bir gün" olarak nitelendirmiş ve harekâtın muvaffakiyetle devam ettiğini bildirmiştir. Aynı sayıda yer alan diğer haber başlıkları arasında "Kıbrısta Ordunun Harekâtı Muaffakiyetle Devam Ediyor" ve "Papaz Kaçtı ve Kasap Havası" yer almaktadır. (Ek-1)

23 Temmuz 1974 tarihli Uluova Gazetesi, manşetinde, "Yunanlılar Çarpışmalarda Perişan Oldu!.." (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6578) başlığıyla Yunanlıların çatışmalarda perişan olduğunu manşetine taşımıştır. Gazetenin 1. sayfasında ise "Ateş- Kes!" ve "Ecevit: Mehmetçik'in Yumruğu Kıbrıs'tan Kalkıp Konferans Masasında Patlayacak!" başlıklarıyla Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sona erdiği Namık Çeçen imzalı haberinde okuyucularına duyurmuştur. Haberde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin ateşkes teklifinin Bakanlar Kurulu'nda değerlendirilip kabul edildiği toplantı sonrası Başbakan Ecevit tarafından duyurulmuştur. (Ek-2)

23 Temmuz tarihli yayınında "Kahraman Türk Milleti" başlığı atılmıştır. Gazete, Ülkücü İşçiler Derneği ve Ülkü - Bir Elazığ Şubesi'nin Kıbrıs'a yapılan asker çıkartması için milli birlik ve beraberlik üzerinde kahraman Türk Ordusu'na vurgu yapılarak yaptığı demece yer vermiştir. Gazete ayrıca, Din Görevlileri Derneği'nin 8. Kolordu Komutanlığı ve Valilik Makamına gönderdiği tebrik telgrafını ve Hazar Turizm sahibi Arif Turgut'un Türk Hava Kuvvetleri Güçlendirme Vakfına yaptığı 20 bin liralık bağış haberini okuyucularına aktarmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6578).

25 Temmuz 1974 tarihli (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6580), "Elazığ Esnaf Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi Üyelerinin Türk Silahlı Kuvvetlerine Yardım İsim Listesi" başlığıyla Elazığ Esnaf Sanayi Sitesi'nin 77 üyesi tarafından toplanan 10.570 Türk Lirası yardımın, Başkan Fehmi Kılıklı tarafından Hava Kuvvetler Güçlendirme Vakfı'nın ilgili hesabına aktarıldığını duyurmuştur.

25 Temmuz tarihli yayınında "İlimizde Hava Kuvvetlendirme vakfına yardımlar devam ediyor" başlığı altında Elazığ ilçelerinde ve şehir merkezindeki kurumlar, dernekler ve vatandaşlar arasında üç günde toplam 985,628 lira yardım yapıldığı belirtilmiştir. Gazete, "Şehit Albay'ın Babası "Vatan Sağ Olsun.." Dedi", "Türkiye Haklıdır Alkışlamak Gerek", "Albayım", "Beni Durduramazsın" (Abdullah İlhan'ın şiiri) ve "Amerikan İstihbarat Teşkilatı Harekâtımız Konusunda Feci Şekilde Yanıldığını İtiraf Etti." gibi başlıklarla okuyucuya Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri sunmuştur (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6580).

Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası Elazığ'da vatan sevgisi ve askerlik görevi için askere gönderilen gençler davul ve zurnalarla coşkulu bir şekilde gönderilmiştir. (Uluova Gazetesi, 1974; s; 6581) 26 Temmuz 1974 tarihli neşriyatında, "Dün Elazığ'da askere gitme kampanyası Bayram havası içinde geçti" başlığıyla Elazığ'da gerçekleştirilen askere gitme kampanyasının bayram havası içinde geçtiğini duyurmuştur. Haberde, "Askere alınan gençler davullu zurnalı halay çekerek 20 otobüs konvoy halinde gitti" belirtilmiş ve Türk bayraklarıyla süslenmiş otobüslerin, davul-zurna eşliğinde halkın selamlarıyla Elazığ caddelerinde yol aldığı

belirtilmiştir. Aynı tarihli gazetede “Şehrimizde Hava Kuvvetleri Vakfına yardımlar devam ediyor” başlığı altında milli bir şuur ile devam eden yardım kampanyasının bildirildiği aktarılmıştır.

27 Temmuz 1974 tarihli neşriyatında, “Elazığ Besin-iş Sendikası bütün imkanları ile Hükümetin yanında” (başlığıyla Elazığ Besin İş Sendikası Elazığ Şubesi İcra ve Yönetim Kurulu'nun, işçi üyelerden yapılacak yevmiye kesintilerinin Silahlı Kuvvetlere bağışlanacağı kararını açıkladığını duyurmuştur (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6582).

Aynı sayıda yer alan “Çıkarma ve Ötesi” (Göze, 1974, sayı: 6582) başlığı altında Uluova Gazetesi, Ergun Göze'nin Kıbrıs'ta gerçekleştirilen askeri Harekâtın başarıya ulaşması için siyasetin diplomasi hataları yapmaması gerektiğini vurguladığı yazısını yayımlamıştır. Ayrıca, “Güçlü Türk Devleti” (Aksakal, 1974; sayı 6582) başlığı altında Faris Aksakal'ın Türklerin tutumunun Kıbrıs'ta belirlendiğini ve Türk milletinin tarihi köklü bir mücadele verdiğini ifade ettiği köşe yazısını okuyucularına sunmuştur.

Elazığ'da çeşitli dernekler, kuruluşlar ve vatandaşlar tarafından Başbakan ve Genelkurmay Başkanı'na gönderilen kutlama telgraflarına, Elazığ Musiki Konservatuvarı'nın da katıldığını (Uluova Gazetesi, 1974, sayı: 6583) 28 Temmuz 1974 tarihli neşriyatında, “Elazığ Musiki Konservatuvarı'nın Başbakan ve Genel Kurmay Başkanına çektiği telgraflar” başlığıyla okuyucuya duyurmuştur

30 Temmuz 1974 tarihli, Moskova'nın Kıbrıs'taki yabancı askerlerin çekilmesini talep ederken, istediği, Başbakan Ecevit'in “isteklerimiz kabul edilmezse, anlaşma olmaz” açıklaması yaptığı, Güvenlik Konseyi'nin Türkiye aleyhine karar almadığı, Yunan ve Rum esirlerin Ada Cezaevinde korunduğu ve Ergun Göze'nin “Ordu Millet” adlı köşe yazısının yayımlandığı haberlerini okuyucularına aktarmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 65824).

1. Cenevre Konferansı, 30 Temmuz 1974 tarihinde imzayla sona ermiştir. (Uluova Gazetesi, 1974, s. 6586) 1 Ağustos tarihli neşriyatında, “Cenevrede anlaşmaya varıldı” başlığıyla Cenevre görüşmelerinde mutabakatın imzalandığını duyurmuştur. Gazetenin diğer başlıkları arasında Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs üzerine Münir Berik'in köşe yazısı, Makarios'un Ankara'ya karşı sert tutum izlenmesi gerektiğini belirtmesi ve Kıbrıs'taki yetim çocukların Rize'ye gönderilmesi talebi bulunmaktadır.

2 Ağustos 1974 tarihli Uluova Gazetesi, “Başbakan, Korutürk'e son durum için bilgi verdi” başlığıyla Başbakan Bülent Ecevit'in Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile yaptığı görüşmeyi ve Ecevit'in “Daha çok işimiz var” cevabını gazetecilere verdiği cevabı okuyucularına iletmektedir. (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6587) aynı tarihteki diğer başlığında, “Şehrimizde Hava Kuvvetlerine Yardım Devam Ediyor”. Bu haberle Elazığ'da devam eden yardım kampanyasının 1.651.933 Türk lirasına ulaştığını bildirmiştir. Gazete, son olarak “Kıbrıs Rumları; «Atina Bizi Sattı» Diyor” (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6587) başlığı altında Rumların Yunanlılar tarafından iki kez ihanete uğradıklarını iddia ettiği haberini okuyucularıyla paylaşmıştır.

Yunanistan'ın Cenevre'deki ikinci görüşmede Enosis konusunda ısrar etmeyeceğini açıklamış ve Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros, Atina Havaalanı'nda yaptığı açıklamada,

ESAR

“Makarios’un Kıbrıs’a dönüp dönmemesi bizi alakadar etmez” şeklindeki açıklamasını 3 Ağustos tarihli neşriyatında, “Yunanistan Cenevre’deki 2. Görüşmede Enosis’te İsrar Etmeyeceğini Açıkladı” başlığını atmıştır. Gazete, yine aynı gün “Cenevre’de dönen Dışişleri Bakanını Ankara da Başbakan Karşıladi” (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6588) başlığı vermiştir. Haberde, Cenevre’den dönen Türkiye Dışişleri Bakanı Turan Güneş’in Ankara’da Başbakan Bülent Ecevit ve CHP üyeleri tarafından karşılandığı, CHP üyelerinin tezahüratlarla karşılamayı gerçekleştirdiği ve MSP’den sadece Adalet ve İçişleri Bakanı düzeyinde bir katılımın sağlandığı bildirmiştir.

4 Ağustos 1974 tarihli Uluova Gazetesi, “Cenevre Antlaşmasına karşı çıkan Ruslar ne istiyor?” başlığı altında Rusların Türkiye ve Yunanistan’ın NATO üyesi olmasından kaynaklı endişelerini ve Kıbrıs’ın bu iki ülke arasında bölüşüleceği düşüncesini okuyucularına aktarmıştır. Aynı sayfada, “Son’a Doğru” başlığıyla Tarık Buğra’nın Cenevre antlaşmasının Türkiye için kesin zafer getireceği düşüncesini içeren köşe yazısını paylaşmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6589).

Başbakan Bülent Ecevit’in Milli Selamet Partisi (MSP) ile Kıbrıs konusunda görüş ayrılığı olmadığını konusunda 6 Ağustos 1974 tarihli neşriyatında, “Ecevit: «Kıbrıs Konusunda MSP ile görüş ayrılığımız yok» dedi” başlığıyla duyurmuştur. Aynı günün gazetesinde “Erbakan, Federatif Sistem Eski Çaredir Çözüm Yolu Ancak Taksim Olabilir...” başlığı altında Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan’ın federatif sistem fikrini eski bir çare olarak değerlendirerek çözüm yolunun ancak taksim olabileceğini ifade ettiği haberine yer verilmiştir. Elazığ’da birçok dernek, kurum ve kuruluş ile halkın desteğiyle Türk Hava Kuvvetleri ve Donanma Vakıflarına yapılan yardımların devam ettiği ve toplamda 1.726.622.00 Türk lirası bağış toplandı (Uluova Gazetesi, 1974, s. 6590).. Esirler hakkında değiştirilmesi Ağustos ayının ikinci haftasından itibaren başlayacağını bildiren, “Tutsakların değişilmesine bu hafta başlanacak” başlığıyla sunmuştur. Haberde, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs’ta esir alınan Yunan askerlerinin bu hafta içinde değişiminin başlayacağını duyurmuştur. Son olarak, “Doğru Söze Ne Denir?” başlığı altında Yunan Dışişleri Bakanı Mavros’un “İki Ülke Arasında Düşmanlık Lüks” olduğunu belirttiği ifadesinden yola çıkan yazar Tarık Buğra’nın, Yunanistan’ın düşmanlığının Türkiye için sivrisinek vızıltısı kadar önemsiz olduğunu matematiksel bir ifadeyle değerlendiren yazısını yayınlamıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6590).

9 Ağustos tarihli neşriyatında, “2. Cenevre Konferansında Savunacağımız Şartlar” başlığıyla Türkiye’nin Cenevre görüşmelerinde savunacağı şartları açıklamıştır. Bu şartlar arasında ada içinde coğrafi ayrıma dayalı bağımsız federatif sistem, Lefkoşa havaalanının uluslararası bir alan haline getirilmesi, Türkler ve Rumlar arasında ekonomik bağımsızlık, ada içinde serbest göç ve mal değişimi gibi konular bulunmaktadır. Ayrıca, “NATO, 200 Yunan subayının İzmir’e dönmesini istiyor” başlığı altında Kıbrıs bunalımı sırasında İzmir’deki NATO karargahından ayrılan Yunan subaylarının örgütün çalışabilmesi için dönmelerinin istendiği haberine yer verilmiştir. Aynı günün gazetesinde “İlimizde Bağışlar devam ediyor” başlığı altında Elazığ’da toplanan bağış miktarının genel toplamının 2.642.632.39 Türk Lirası olduğu ve yardımların devam ettiği bildirilmiştir (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6593).

20 Ağustos 1974 tarihli Uluova Gazetesi, “Son Direnme Noktalarını Kırdık” başlığıyla Kıbrıs'taki son direnme noktalarının Türk Barış Gücü tarafından susturulduğunu ve ateşkes ilanına rağmen Rum çetelerinin saldırılarına devam ettiğini bildirmiştir. Ayrıca, “Amerika Kıbrıs Konusunda Bir Teşebbüste Bulunmuyor” başlığı altında Amerika'nın Kıbrıs'ta doğrudan müdahalede bulunmayacağını bildirdiği bir açıklamaya yer verilmiştir. Aynı günün gazetesinde, “Kırk yıllık Kani” başlığıyla yer alan yazıda, Hollanda Parlamento ve Dış İşleri Komisyonu üyesi Mr. Dankert'in Türkler hakkındaki olumlu ifadelerine vurgu yapılmıştır. Dankert'in Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit'i övdüğü ve Türklerin haklı olduğunu belirttiği aktarılmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6602).

21 Ağustos 1974 tarihli gazetede ise “Rumlar Amerikan Büyükelçisini Öldürdü” başlığı altında Amerikan Kıbrıs Büyükelçisi Roger Davies'in Rumlar tarafından elçilik binasında öldürüldüğü haberine yer verilmiştir. Ayrıca, “Demirel «Kıbrıs Harekâtı Büyük Bir Başarı İle Bitti»” başlığıyla da Başbakan Ecevit'in parti liderlerine Kıbrıs Harekâtıyla ilgili bilgi verdiği ve Demirel'in Harekâtın büyük bir başarıyla sonuçlandığını belirttiği bildirilmiştir (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6603).

Elazığ'da Hava Kuvvetleri Güçlendirme ve Donanma Vakfına yapılan bağışların devam ettiği ve toplam bağış miktarının 3.180.006.69 Türk Lirası'na ulaştığını “İlimizde Bağışlar devam ediyor” başlığı altında vermiştir. Ayrıca, “Kıbrıs'ta Rumlar 4 bin ölü, 12 bin yaralı vermişler” başlığı altında Kıbrıs yönetiminin Rumların çatışmalarda yaşadıkları kayıpları açıkladığına dair haber de yer almaktadır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6603).

22 Ağustos 1974 tarihli Uluova Gazetesi, “Vali Rifat Kaplan, Ordu için bütün işçileri yardıma çağırıyor” başlığı altında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'taki barış Harekâtı sırasında vatandaşlardan Türk Hava Güçlendirme ve Donanma Vakfı'na yardım çağrısında bulunduğunu bildirmiştir. Ayrıca, “Rumlar 57 Türk'ü kurşuna dizip toprağa gömdü” haberinde, Magosa'ya 15 kilometre uzaklıkta bulunan Türklere ait “Atlılar” köyünde Rumlar tarafından yapılan büyük bir katliamın detayları paylaşılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, çevredeki Rum köyleri tarafından kuşatılan bir köyde çukura gömülü 57 Türk'ün cesedini bulduğu belirtilmiştir. Aynı günün gazetesinde “Kıbrıs'ta ölen üç Avusturyalı asker için tazminat ödeyeceğiz” başlığı altında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ikinci barış Harekâtı sırasında yanlışlıkla öldürülen 3 Avusturyalı Barış Gücü askerinin ailelerine Türk hükümeti tarafından tazminat ödeneceği açıklanmıştır. “Elçi'ye değil Yunan'a Zeval!” başlığındaki köşe yazısında ise, Ergun Göze'nin Rumlar tarafından katledilen Amerikan Büyükelçisi üzerine yaptığı vurgular ve Türk Dışişleri Bakanlığı'nın tutumuna eleştiriler yer almıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6604).

Kıbrıs'taki gelişmeler ve Türkiye'nin Cenevre'deki hazırlıkları hakkında bilgiler verilmiştir. 24 Ağustos tarihli yayınında “Cenevre İçin Hazırlığa Başlandı” başlığıyla okuyucuya aktarmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6606).

25 Ağustos 1974 tarihli Uluova Gazetesi, “İğrenç Planları Ele Geçirdiğimiz Askeri Tesislerde Bulundu Sampson Enosis İlan Edip Katliam Yapacaktı” başlığı altında, Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Rumların Türk toplumunu imha etmek için hazırladıkları planların ele geçirildiğini ve bu planların içeriği hakkında detaylar paylaşılmıştır. “İlimizde Bağışlar Devam

Ediyor” haberinde ise, 25 Ağustos itibarıyla yapılan bağışların toplamının 3.289.259.69 Türk Lirası olduğu belirtilmiştir (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6607).

Limasol'da Yunan subay ve erleri ile Rum Milli Muhafızları arasında çıkan çatışmada yaşanan ölümler ve yaralamalar hakkında 28 Ağustos tarihli gazetede, “EOKA-B. 5000 Türk Rehinenin Kurşuna Dizilmesini” başlığıyla vermiştir. Özellikle Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında bölgede artan gerilimlere dikkat çekilmiştir (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6609) .

Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarının uluslararası alanda destek gördüğü ve önerilen ikili federal devlet yönetimini Amerika Birleşik Devletleri tarafından benimsediğini 29 Ağustos tarihli neşriyatında “Washington, Ankara’nın önerdiği ikili Federal Devlet yönetimini benimsiyor” başlığı ile okuyucusunu bilgilendirmiştir. Ayrıca, Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Sovyetler Birliği'nin önerisini reddettiği ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve tarafsızlığına vurgu yaptığı bilgisi paylaşılmıştır (Uluova Gazetesi, 1974; sayı: 6610).

Sonuç

Kıbrıs Adası'nın Akdeniz'deki büyük adalardan biri olduğu ve farklı isimlerle anılmış, stratejik konumu nedeniyle tarih sahnesinde birçok büyük mücadelelere şahitlik ettiği anlaşılmaktadır. Arkeolojik kalıntılar, adanın birçok uygarlıkların yaşadığı ve uygarlıkların beşiği olduğunu göstermektedir.

Kıbrıs Adası'nın tarihsel süreci, çeşitli uygarlıkların mücadelesine sahne olmuş ve bu durum adada yaşayan topluluklar üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Ada, 1 Ağustos 1571'de Osmanlı İdaresi'ne geçmiş ve 15 Temmuz 1878'de İngiltere'nin kontrolüne girmiştir. İngiltere'nin 5 Kasım 1914'te hukuk normlarına aykırı bir şekilde adayı topraklarına katması ve Lozan Antlaşması sonrası Taç kolonisi haline getirmiştir. Özellikle Kıbrıslı Türklere yapılan haksız yönetim uygulaması, 1925 yılında kurdukları yasama meclisi üyeliğinde Rumlardan sayıca az temsil edilmesi gibi adaletsiz uygulamaları huzursuzluğu artırmıştır. Dünya üzerindeki ekonomik gelişmeleri bahane eden Rumlar, 1931 Ekim İsyanı sonrası Türklere yönelik baskılarını artırmış, Türklerin yaşam koşullarını zorlaştırmıştır.

Enosis hayaliyle yaşayan Rumlar Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a katılması yönünde önemli adımlar atmışlardır. Rumların ada üzerindeki planlarını Türkiye içerisinden dernekler ve Kıbrıslı Türkler, Türkiye Hükümetinin duruma müdahale etmesi adına kamuoyuna ulaştırmak üzere 1947'den itibaren Türkiye'deki ulusal ve yerel basın ile Kıbrıs basını aracılığıyla haberler yapmışlardır. Rum kiliselerinde 1950'de yasaya uygun olmayan bir şekilde gerçekleştirdiği halk oylaması ile Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması kararı, Yunanistan'ın 1954 yılında Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletlere taşıması ve Başpiskopos Makarios'un, alınacak adanın Yunanistan'a katılması gerektiği yönündeki açıklamaları, Türkiye'nin 1954 yılından itibaren Kıbrıs meselesiyle ilgili aktif bir dış politika geliştirmesine neden olmuştur. Bu çerçevede Türkiye, Birleşmiş Milletler nezdinde 1958'de başlattığı girişimlerini Londra-Zürih görüşmeleri ile sonuçlandırmıştır. Bu görüşmelerin neticesinde imzalanan Kıbrıs Antlaşması ile Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak, Kıbrıs Antlaşması'nın ömrü, 21 Aralık 1963 tarihinde yaşanan “Kanlı Noel” olayları ile sona ermiştir. Bu gelişmeler, Kıbrıs meselesinin

Türkiye'nin dış politikasında uzun vadeli ve karmaşık bir sorun olarak yer almasına yol açmıştır.

Kanlı Noel gecesinde Kıbrıs'lı Türk sivillerin öldürülmesiyle başlayan süreçte, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere devletlerinin girişimleri sonuçsuz kalmıştır. 1964 yılında sadece Türkiye jet savaş uçakları Kıbrıs Adası üzerinde uçmuş, ancak Johnson mektubundan dolayı Türkiye Kıbrıs'a asker çıkartmamıştır. Ayrıca, Türkiye Büyük Milet Meclisi 1967 yılında aldığı asker çıkartma kararına, I. Demirel hükümeti de uymamıştır. Bu durum üzerine Alpaslan Türkeş, meclise Demirel'in düşürülmesi için gensoru vermiştir. Bu gelişmeler, Kıbrıs meselesinde Türkiye'nin askeri müdahale kararlarını uygulamama eğilimini ve iç siyasi dinamiklerinin etkisini göstermektedir.

1963 ve 1974 yılları arasında Kıbrıslı Türklere yönelik sistematik terör saldırıları, Rumlar ve EOKA örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak, 15 Temmuz 1974 tarihindeki Kıbrıs Adasında Makarios'a karşı Yunan Subayları tarafından yapılan darbe Türkiye tarihi ve Kıbrıs tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Uluova Gazetesi, Anadolu'nun doğusunda stratejik bir konumda bulunan Elazığ'da kurulmuş olup, Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili haberlerin kamuoyuna aktarılmasında ve tarihe tanıklık etme noktasında kritik bir rol üstlenmiştir. Bu gazete, özellikle ulusal düzeyde önemli olayları yerel okuyucuya ulaştırarak, bilgi akışını sağlamış ve halkın bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur.

Uluova Gazetesi'nin bu süreçteki işlevi, Kıbrıs Barış Harekâtı'nı merkeze alarak dış politika farkındalığı kazanmasını sağlamıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında, Uluova Gazetesi'nin diplomatik girişimler ve barış harekâtı haberlerini anında aktarabilme kapasitesi sınırlı olmasına rağmen, Elazığ kamuoyunu sürece dahil etme konusunda önemli bir görev üstlenmiştir. Gazetenin, olayların gelişimini ve diplomatik süreci okuyucularına zamanında aktaramamış ancak, doğru bir şekilde aktarma çabası içinde olduğu gözlemlenmiştir. Haberlerin çoğunlukla Türk Silahlı Kuvvetleri'nin başarılarını öne çıkardığı ve operasyonun meşruiyetini vurguladığı tespit edilmiştir.

Uluova Gazetesi'nin Kıbrıs Barış Harekâtı ile ilgili haberleri kamuoyuna sunma şekli, yerel basının ulusal meselelerdeki önemini bir kez daha göstermektedir. Gazete, diplomatik gelişmeleri ve barış harekâtını tam zamanında aktaramasa da Elazığ halkını bilgilendirme ve sürece dair farkındalık oluşturma görevini başarıyla yerine getirmiştir.

Uluova Gazetesi, Elazığ Valiliği öncülüğünde, kamu, kurum, kuruluş, dernek ve vatandaşların Türk Hava Güçlendirme Vakfı ve Donanma Vakfına bağış kampanyası hakkında bilgilendirme haberleri ve bağış listelerini yayınlayarak önemli bir toplumsal hizmeti yerine getirmiştir. Gazete, yerel düzeyde organize edilen bu kampanyanın duyurulmasında ve halkın katılımının artırılmasında kritik bir rol üstlenmiştir. Yayınlanan bağış listesi, birer haber olarak kalmamış, aynı zamanda toplumsal dayanışma ruhunu pekiştirmiş ve tarihsel bir yerel kaynak olarak büyük bir öneme sahip olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, Uluova Gazetesi Kıbrıs Barış Harekâtı'nı okuyucusuna tarihsel bir kaynak niteliği taşıyan haberleri aktarma usulü hem tarihsel bir kaynak olarak değer kazanmış hem de

millî bir bilinç ve milliyetçi bir tavır ile yeni nesillere aktarılmasında vazgeçilmez bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Aksakal, F. (1974, 07 27). Güçlü Türk Devleti:. (6582). Elazığ: Uluova Gazetesi.
- Alasya, F. H. (1988). Tarihte Kıbrıs. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
- Alasya, F. H. (1992). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (1 b.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1984). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1). Ankara.
- Arslan, L. (2023). Türkiye'nin 1961-1980 Arası Döneminde Siyasi Açmazları ve Koalisyonlar. Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, sy. 1 (2023), 161-162., (1), s. 141-175.
- Aysan, E. (1971). Kıbrıs Seferi (1570-1571), (Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi. Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları.
- Balyemez, M. (2021). İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960). Ankara: Türk Tarihi Kurumu.
- Bozkurt, İ. (2023). Uluslararası Garanti Anlayışı ve 1960 Kıbrıs Garanti Antlaşması'nın Analiz. Savunma Bilimleri Dergisi, 1(43), s. 117-153.
- Elazığ Valiliği. (1973). 1973 Elazığ İl Yıllığı. (A. Kaplan, S. Arlı, N. Yardımcı, & S. Solmaz, Dü) Elazığ.
- Eroğlu, H. (2002, Kasım). Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Yaratan Tarihî Süreç Ve Son Gelişmeler. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetini Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi(54), s. 735-793.
- Geniş, K. C. (2021, Ocak). LONDRA-ZÜRİCH ANLAŞMALARINA GİDEN SÜREÇ (05.02.1959-19.02.1959). Belgi Dergisi(21), s. 233-252.
- Göktaş, E. (2023, Mart). Prof. Dr. Neşe Özden, "Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk'ün Önderliği ile Çok Özeldir" (İkinci Bölüm), . Düşünce ve Tarih Dergisi, Sy.102, (Mart 2023), 22.(102), s. 22.
- Göktürk, T. B. (2017, Kasım). 1955 Londra Konferansı ve Sonrasında TBMM'deki Kıbrıs Tartışmaları. Türk Yurdu, 37(363), s. 52.
- Göze, E. (1974, 07 27). Çıkarma ve Ötesi. (6582). Elazığ: Uluova Gazetesi.
- Sarınay, Y. (2000). Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus-Arazi Dağılı ve Türk Vakıfları) (Cilt 3). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
- Savrun, E. (2018, Haziran). Kıbrıs'ta İngiliz Taç Kolonisi, Böl-Yönet Ve İslamcılık Politikaları ve Rum İsyanları Karşısında Kıbrıs Türk Milli Uyanışının Temelleri (1925-1931). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(14), s. 75-89.

- Sürgevil, S., Özgün, C., Ortaç, H., & Yapucu, O. P. (2012). Türkiye Tarihi ve Uygarlıkları VI, Değişim Sürecinde Türkiye-II (1908-2010). İzmir: İlya Yayınevi.
- Şahinler, M. (1979, Ocak). Menter Şahinler, (1979). Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti. (İstanbul: Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yay. 1979), 23. İstanbul: Rumeli Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- TBMM. (1967, 12 4). Tutanak Dergisi-TBMM, 12'nci Birleşim. 09.06.20024 tarihinde TBMM:https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM___/d02/c022/mm__02022012.pdf adresinden alındı
- Tonguç, İ. (2022). Siyaset, Enerji, Güç Denkleminde Kıbrıs ve Doğu Akdeniz. Ankara: MG V Yayınları.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 08). Türk Heyeti bugün Cenevre'ye gidiyor. (6592). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 30). (6584). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 24). (6606). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 09). 2. Cenevre konferansında savunacağımız şartlar. (6593).
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 20). Amerika Kıbrıs konusunda bir teşebbüste bulunmuyor. (6602).
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 08). Barış Gücü Subayı «Türkler aleyhine çıkarılan çirkin haberler asılsızdır». 6592.Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 02). Başbakan, Korutürk'e son durum için bilgi verdi. (6587).
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 04). Cenevre Antlaşmasına karşı çıkan Ruslar ne istiyor? (6589).
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 03). Cenevre'den dönen Dışişleri Bakanını Ankara da Başbakan Ecevit karşıladı. (6588). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 01). Cenevrede anlaşmaya varıldı. (6586). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 21). Demirel «Kıbrıs harekâtı büyük bir başarı ile bitti». (6603).
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 26). Dün Elazığ'da askere gitme kampanyası Bayram havası içinde geçti. (6581). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 06). Ecevit «Kıbrıs Konusunda MSP ile görüş ayrılığımız yok» dedi. (6590). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 18). Ecevit: «Türkiye Gereken herşeyi yapacaktır; Buna Hazırdır» dedi. (6574). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 27). Elazığ Besin-iş Sendikası bütün imkanları ile Hükümetin yanında. (6582). Elazığ.

- Uluova Gazetesi. (1974, 07 25). Elazığ Esnaf Sanayi Sitesi Yapı kooperatifi üyelerinin Türk Silahlı Kuvvetlerine yardım isim listesi. (6581). Elazığ: Uluova Gazetesi.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 28). Elazığ Musiki Konservatuarı'nın Başbakan ve Genel Kurmay Başkanına çektiği telgraflar. (6583). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 22). Elçi'ye değil Yunan'a Zeval! (6604). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 28). EOKA-B. 5000 Türk Rehinenin Kurşuna dizilmesini istiyor. (6609). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 25). İğrenç Planları ele geçirdiğimiz askeri tesislerde bulundu Sampson Enosis ilan edip katliam yapacaktı. (6607). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 21). İlimizde bağışlar devam ediyor. İlimizde bağışlar devam ediyor(6603). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 29). İlimizde Bağışlar devam ediyor. (6610). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 25). İlimizde Bağışlar devam ediyor. (6607). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 21). İlimizde Bağışlar devam ediyor. (6603). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 09). İlimizde Bağışlar devam ediyor. (6593). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 06). İlimizde Bağışlar devam ediyor. (6590). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 25). İlimizde Hava Kuvvetlendirme vakfına yardımlar devam ediyor. (6580).
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 18). İngiltere, İhtilal hükümeti tanımıyor. 6574.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 07). İsviçre'de yayınlanan 300 bin Trajlı Journal Cenevre Gazetesi Türkler Büyük Zaferi hafif Silahlarla Kazandılar diyor. (6591). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 23). Kahraman Türk Milleti. (6578). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 21). Kahraman Türk Ordusunun Kıbrıs ZAFER Çıkarması başladı. (6577). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 17). Kıbrıs Alayımız alarında Ordumuz mütayakkız halde. (6573). Uluova Gazetesi.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 02). Kıbrıs Rumları; «Atina bizi sattı» diyor. (6587). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 22). Kıbrıs'ta ölen üç Avusturyalı asker için tazminat ödeyeceğiz. (6604). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 08 21). Kıbrıs'ta Rumlar 4 bin ölü, 12 bin yaralı vermişler. (6603). Elazığ.
- Uluova Gazetesi. (1974, 07 11). Kıbrıs'ta Rumlar arası saas kaçınılmaz hale geldi. (6568). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 20). Kırk yıllık Kani. (6602). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 07 3). Makarios bütün yabancı birliklerin Kıbrıs'tan Çekilmelerini İstedi. (6561).

Uluova Gazetesi. (1974, 07 18). Makarios: “Darbeyi, Adadaki 950 kişilik Yunan alayı yaptı. (6574). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 09). NATO, 200 Yunan subayının izmire* dönmesini istiyor. (6593). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 07 19). NATO: ‘Darbeci Subaylar Çıkmalı, Makarios devletin başına geçmeli. (6575). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 22). Rumlar 57 Türk’ü kurşuna dizip toprağa gömdü. (6604). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 21). Rumlar Amerikan Büyükelçisini Öldürdü. (6603). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 20). Son direnme noktalarını kırdık. (6602). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 04). Son’a Doğru. (6589). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 07 26). Şehrimizde Hava Kuvvetleri Vakfına yardımlar devam ediyor. (6581). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 03). Şehrimizde Hava Kuvvetlerine yardım devam ediyor. (6588). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 02). Şehrimizde Hava Kuvvetlerine yardım devam ediyor. (6587). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 06). Tutsakların değişilmesine bu hafta başlanacak. (6590). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 06). Tutsakların değişilmesine bu hafta başlanacak. (6590). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 22). Vali Rıfat Kaplan, Ordu için bütün işçileri yardıma çağırdı. (6604). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 29). Washington, Ankara’nın önerdiği ikili Federal Devlet yönetimini benimsiyor. (6610). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 03). Yunanistan Cenevredeki 2. görüşmede Enosis’te ısrar etmeyeceğini açıkladı. (6588). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 07 23). YUNANLILAR ÇARPIŞMALARDA PERİŞAN OLDU!.. (6578). Elazığ.

Uluova Gazetesi. (1974, 08 07). Ziraat Odası Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfına 21 bin lira verdi. (6591). Elazığ.

Vatansever, M. (2012). Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,(12(Özel)), s. 1487-1530.

Zeki, V. (1974). Kıbrıs Tarihi. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Maarif Müdürlüğü.

Ekler

EK-1 Uluova Gazetesi, 21.07.1974, S.6577, s.1.

EK-2 Uluova Gazetesi, 23.07.1974, S.6578, s.1.

[illegible]

1260-61/1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Ankara Eyaleti Bala Kasabası Bahşılı Karyesinin Sosyal Ve Ekonomik Görüntüsü¹

Selda KOÇ²

DOI: 10.5281/zenodo.12602142

Öz

Bu çalışmada, H. 1260-1261/M. 1844-1845 yılında Ankara Eyaleti'nin Bala kasabasına bağlı olan Bahşılı köyünün sosyal ve ekonomik durumu, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde kayıtlı bulunan 237 numaralı temettuat defterindeki kayıtlar esas alınarak incelenmiştir. Köye ait defterdeki kayıtlara göre, toplam 87 hanesi bulunan Bahşılı köyünde yaşayan hane sahiplerinin temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Ele aldığımız dönemde Bahşılı köyünde yetiştirilen başlıca tarım ürünleri buğday, arpa ve pamuk olup hayvancılık alanında da küçükbaş, büyükbaş ve yük-binek hayvanlarının beslendiği görülmektedir. Köydeki meslek grupları incelendiğinde ise hane reislerinin çoğunluğunun ziraatçı (çiftçi) olduğu anlaşılmaktadır. Bunların dışında köyde geçimlerini ırgatlık, tüccarlık, hizmetkârlık, çobanlık ve berberlik ile sağlayanlar da bulunmaktadır. Çalışmamıza kullandığımız temettuat defterindeki kayıtlardan, köyün demografik yapısı, köydeki hane reislerinin kullandıkları isim ve lakaplar ile köydeki hane sahiplerinin tarım, hayvancılık ve meslek gelirlerini de tespit etmek mümkün olmuştur. Bunların dışında, köydeki ekili-dikili arazilerin miktarı ile hane reislerinin ödemekle yükümlü oldukları vergi çeşitleri de ortaya çıkarılarak söz konusu kişilerin vergi yükleri de tespit olunmuştur. Çalışmamızın sonunda ise köyde yaşayan hane reislerinin yıllık toplam temettuat gelirlerine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara, Bala Kasabası, Bahşılı Köyü, Temettuat Vergisi, Temettuat Defteri.

1260-61/1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Ankara Eyaleti Bala Kasabası Bahşılı Karyesinin Sosyal Ve Ekonomik Görüntüsü

¹ Bu makale, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda hazırlanmakta olan "H. 1261 Tarihli Temettuat Defterlerine Göre Bala Kasabasının; Bahşılı, Karacahasan, Kayaş Bağçesi, Deliler, Hacılar, Solfasol Bayındır, Yakubabdal, Karapürçek, Mirahur, Hodar Köylerinin Sosyal ve Ekonomik Durumu" adlı Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-9443-6475, e-posta: sldkc_2010@hotmail.com

In Light of the Tax Records of 1260-61/1844-45, the Social and Economic Profile Of Bahşılı Village in Bala District of Ankara Province

Abstract

In this study, the social and economic situation of Bahşılı village, which was part of Bala town in Ankara province during H. 1260-1261 / M. 1844-1845, has been examined based on the records found in register number 237 of the Ottoman Archive of the Presidency of the Republic of Turkey, State Archives. According to the records in the village register, Bahşılı village had a total of 87 households, whose primary livelihood was based on agriculture and animal husbandry. The main agricultural products cultivated in Bahşılı during the period under review were wheat, barley, and cotton, while livestock farming included sheep, cattle, and draft animals. When examining the occupational groups in the village, it was understood that the majority of household heads were farmers. Apart from farming, other occupations in the village included day laboring, trading, serving as servants, shepherding, and barbering.

From the records in the temettuat (tax census) register used in our study, it was possible to determine the demographic structure of the village, the names and nicknames used by household heads, as well as the agricultural, livestock, and occupational incomes of the household owners in the village. Additionally, the amount of cultivated land in the village and the types of taxes that household heads were obligated to pay were identified, revealing the tax burdens of these individuals. At the conclusion of our study, the total annual temettuat incomes of household heads living in the village were also reported.

Keywords: Ankara, Bala Town, Bahşılı Village, Temettuat Tax, Temettuat Registration.

Giriş

Arapça bir kelime olan temettü' sözlükte "kâr etmek, fayda görmek" (Kestelli, 2004, s. 492), temettüat ise; "kârlar, kazançlar" anlamına gelmektedir (Devellioğlu, 1996, s. 1073). Temettuat vergisi ise herkesin kazancıyla mütenasip olarak devlete ödemekle yükümlü olduğu, tüccar ve esnafın senelik temettuat miktarı tahmin ve takdir olunarak binde ya da yüzde hesabıyla vaz olunan vergidir (Sayın, 1999, s. 441). Osmanlı Devleti, 19. yüzyıldan itibaren klasik dönem olarak tabir olunan yapısından tamamen uzaklaşmış, gerek iç gerekse dış baskılar dolayısıyla büyük bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreçte devlet, hemen hemen her alanda reform çabalarına girmiştir (Bizbirlik vd. 2009, s. 38). Nitekim Tanzimat Fermanı ile Osmanlı Devleti'nin idarî ve adlî yapısında yapılan değişikliklerin yanı sıra özellikle malî alanda bir takım düzenlemeler ve yeniliklerin yapıldığı görülmüştür. Bu yenilikler arasında; devlete ait gelirlerin kontrol altına alınması, vergi konusunda halk arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, vergi yükümlüsü tebaanın tespiti ve bunlar üzerindeki ağır vergi yükünün hafifletilmesi bulunmaktadır. Bu düzenlemelerle devlet gelirlerinin artırılması, halkın refah seviyesinin yükseltilmesi ve devletin gelir-gider dengesinin yeniden kurulması amaçlanmıştır (Gökmen, 2008, s. 73). Bu doğrultuda Tanzimat Dönemi'nden itibaren önceleri farklı isimlerle alınan vergilerin yerine tek bir vergi konulması ve hane reislerinin gelirlerini tespit etmek amacıyla temettü sayımları yapılması tasarlanmıştır. Nitekim daha önce "tekâlif-i şer'iyye" adı altında ve çok çeşitli oranlarda alınan vergiler, öşür, ağnam resmi ve cizye hariç tamamı kaldırılmıştır. Aynı şekilde "tekâlif-i örfiye" adı altında pek çok çeşidi ve tahsil şekli olan

muhtelif vergiler de birleştirilerek bir bütün halinde “virgü” adı altında tek bir defterde toplanmıştır (Güran, 1989, s. 13).

İsmine “*Emlak ve Arazi ve Hayvanat ve Temettuat*” sayımları denilen sayımlar neticesinde Osmanlı arşivinde yirmi bine yakın bir defter serisi oluşmuştur (Öztürk Said, 2003, s. 287). Bu sayımların kaydedildiği defterlere ise “Temettuat Defterleri” ismi verilmiştir. Söz konusu defterler, 19. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin toplumsal ve ekonomik tarihi hakkında son derece zengin bilgiler içermektedir. Nitekim 15 ve 16. yüzyıllar için tahrir defterlerinden elde edilen bilgilerden çok daha fazlasını bu defterlerde bulmak mümkün olmuştur (Kütükoğlu, 1995, s. 395). Bu doğrultuda 12 Ocak 1840 (19 Zilkade 1255) tarihinde Muhassıllara bir talimatname gönderilmiş, tüm Osmanlı coğrafyasında reayanın ismi, şöhreti, arazileri, hayvanları, tüccar ve esnafın da yıllık gelirleri vs. bilgilerinin kaydedildiği defterler tutulması emredilmiştir (Demirkol, 2014, s. 141).

Temettuat defterleri incelendiğinde, sayımı yapılan bölge hakkında toplumsal ve ekonomik açıdan çok detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. Bölge halkının refah seviyesi, ekilip biçilen ürünlerin çeşitleri, bölgenin iklimi, ticarî durumu, yerleşim şekilleri vs. gibi bilgiler bu defterlerde açıkça görülebilmektedir (Serin, 1998, s. 726). Temettuat defterlerinde yerleşim birimleri ayrı ayrı yazılmış, büyük idarî birimler ile birden fazla mahalleden meydana gelen köyler ayrı olarak kaydedilmiştir. Defterlerin ilk sayfasında sırasıyla eyalet, sancak ve kaza isimleri kaydedildikten sonra sayımı yapılan köy, kasaba, mahalle veya çiftliğin ismi yazılmıştır. Köy ve mahallelerde genellikle imam, muhtar vs. görevlilerden başlayarak vergiye tabi olan malların sayımı yapılmıştır. Sayım işlemi gerçekleştirilirken ehl-i İslam ve ehl-i zimmet reaya ayrı ayrı deftere kaydedilmiştir. Defterler vergi toplama amacıyla düzenlendiği için sadece vergiye tabi mal ve mülkleri olan hane reisleri esas alınmıştır. Bunlar genellikle erkek nüfustan meydana geldiği gibi zaman zaman eşleri vefat etmiş kadınlar ve babaları vefat etmiş çocukların kayıtlarına da tesadüf olunmaktadır (Demir, 1998, s. 17).

Söz konusu defterlerde, kaza, köy ve çiftlik gibi yerleşim birimlerini oluşturan hanelerin tamamı tek tek ele alınarak, her hanenin sahip olduğu mülk ve gelir kaynakları ile yıllık gelirinden alınan vergi miktarı hususunda da son derece detaylı bilgiler yer almaktadır. Hane reislerinin lâkap ve isimleri ile hangi mesleği yaptığı bilgisinin de olduğu bu defterlerden; her hanenin tarımsal üretimden elde ettiği kazanç ve bu kazanç üzerinden ödemekle yükümlü olduğu aşar vergisi³, bu verginin tarımsal faaliyetlere dağılımı, ekilen toprak miktarı, tarım toprakların büyüklüğü, ortakçılık ya da kiracılık şeklinde kullanılan toprakların miktarı, tarım alanlarının özelliklerine (ekili-dikili) veya kullanım şekline göre (buğday, arpa, yulaf pamuk vs.) dağılımı ortaya çıkarılabilmektedir. Bu bilgilerin yanı sıra, temettuat defterlerinin vergi defteri olmasından dolayı gelir getiren ve bu nedenle vergiye tabi hayvanların cins ve miktarıyla gelir getirmeyen, bu yüzden de vergi kapsamı dışında kalan hayvanlar hakkında da detaylı bilgilere ulaşılmaktadır. Ayrıca tarım ve hayvancılık dışında kalan ancak kazanç elde edilen her türlü ekonomik faaliyet (ırgatlık, hizmetkârlık, kömürcülük vs.) ve bu faaliyetlerden elde edilen vergi miktarı da bu defterlerdeki yerini almıştır (Işık, 1999, s. 242). Bu bilgilerin yanı sıra yine bazı temettuat defterlerinde hane reislerinin dış görünüşleri (uzun boylu, kara sakallı, açık alınlı vs.) ile ilgili bilgiler de mevcuttur. (Bizirlik vd. 2009, s. 39). Temettuat defterlerinde bu tanımlamaların yazım sırasında yapılması istenmiştir. Bazı bölgelerde bu isteme uygun davranılarak temettuat defterlerinde bu türden bir yazım yapılırken kimi zaman da bu kurala hiç uyulmamıştır (Adıyeke, 2000, s. 771).

³ *Âşar*, “onda bir” anlamına gelen *öşr* kelimesinin çoğulu olup toprak ürünlerinden onda bir miktarında alınan vergiye de “*Âşar Vergisi*” denilmektedir. Bkz. (Pakalın, 1983, s. 96).

Osmanlı Devleti’nde ilk temettuat sayımı II. Mahmut’un son yıllarında yapılan Gelibolu ve Hüdâvendigâr sancaklarında uygulanan mal/mülk sayımıdır. İkinci sayım, muhassıllıkla adetâ özdeşleşen 1840 sayımıdır. Üçüncü sayım ise 1845 yılında vergi-yi mahsûsanın idarî birimler ve haneler arasında daha adil şekilde sağlanması için yapılmıştır (Efe, 2016, s. 19). Nitekim söz konusu temettuat defterleri 1840 ve 1844-1845 yıllarında düzenlenmiştir. 1840 yılında düzenlenen temettuat defterleri ile 1844-1845 yıllarında tutulan defterler arasında içerik ve düzen açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır (Metin, 2018, s. 190). Her iki döneme ait defterlerde de başa “hane” ve “numara” ile altlarına rakamlar konulmuştur. Birincisi, defterdeki kaçınıcı hane, ikincisi hane içerisindeki kaçınıcı aile olduğunu göstermektedir. Örneğin, aynı hane numarası altında “Mehmed oğlu Hüseyin” ibaresinin üzerinde “1” numara, eğer yer müsaitse hemen yanında “oğlu Hüseyin oğlu Mehmed” üzerinde “2” numara bulunmaktadır. Bu numara bazen “3”e yükselebilmektedir. Defterlerin bazılarında sayfalar çift sütun olarak düzenlenirken bazılarında bu şekil, sadece emlak ve malı az olan kişiler için kullanılmıştır (Kütükoğlu, 1995, s. 398).

Bu defterlerde genellikle her hanenin mal varlığı yazıldıktan sonra toplam vergi miktarı da belirtilmiştir. Bunun yanında hane reisinin bir önceki yıl ödemiş olduğu temettu vergisi ile aşar ve rûsum miktarı ile bir sonraki yıl vermesi gereken tahminî temettu vergisi kaydedilmiştir. Kiraya verilen gayrimenkullerde aynı şekilde sayımın yapıldığı yıllık kira geliri ve buna mukabil ödenmesi gereken temettu miktarı ile bir sonraki yıl ödenmesi gereken tahminî temettu miktarı kaydedilmiştir. Yine defterlere her mahalle ya da köyün yazımı işi bittikten sonra buradan alınacak vergi ve toplam temettu miktarı yazılmıştır (Kızıllan, 2008, s. 60- 61).

Temettuat defterlerinin tamamı T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi’nde yer almaktadır. Bu defterlerin 1988 yılına kadar tasnifi yapılmadığı için defterler üzerine herhangi bir araştırma yapılmamıştır. 1988’e kadar bu türden çok az deftere Maliyeden Müdevver ve Kamil Kepeci tasnifleri arasında rastlanmaktaydı. 1988 yılında tasnifi yapıp kataloglanarak araştırmacılara sunulan bu defter serisi 9 katalog içerisinde 17.747 defter ihtiva etmektedir. Bu defterlerin büyük kısmı ise 1261 (1845) yılında yapılan sayımlara aittir. Çok az sayıda da 1256 (1840) yılında yapılan sayımlara ait defterlere de rastlanmaktadır. Temettuat Defterlerinin tasnifinin yapıp araştırmaya açılmasından önce Maliyeden Müdevver Defterler ve Kamil Kepeci tasnifinde yer alan defterleri ilk defa Prof. Dr. Tevfik Güran çalışmalarında kullanmıştır (Kütükoğlu, 1995, s. 395- 396). Maliye Nezareti Varidat Kalemi defterlerinden olan Temettuat Defterlerinin tasnif ve kataloglanmasında sayımın yapıldığı tarihteki idarî taksimat esas alınmıştır. Defterler, içerisinde yer alan bilgiler esas alınarak alfabetik şekilde ayrılmıştır. Her eyalet de kendi içerisinde alfabetik olarak kazalara ayrılmıştır. Alfabetik olarak tasnifi yapılan defterlere sıra numarası verilmiş ve gerekli diğer tüm işlemler yapıldıktan sonra aynı şekilde özetleri kataloga işlenmiştir. Aynı yerleşim bölgelerine ait defterlerin aslı ve suretleri ise tek numarada toplanarak kendi içerisinde “a, b, c” harfleri ile gösterilmiştir (Serin, 1998, s. 721).

Çalışmamızda, H. 1260-61/ M. 1844-45 yıllarında Ankara Eyaleti’nin Bala kasabasına bağlı bir köy olan ve günümüzde de Kırıkkale’nin ilçesi konumunda bulunan Bahşılı’nın 19. yüzyılın ortalarındaki sosyo-ekonomik durumu ayrıntılı şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın ana kaynağını ise, T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Maliye Varidat Kalemi içerisinde yer alan 237 numaralı temettuat defteri (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 1-29) teşkil etmektedir. Defter numaralı 29 sayfa ve 18x44 ebadında olup ciltsiz ve ebrusuzdur. Çalışmamıza konu olan Bahşılı köyünde toplam 87 hanenin kayıtlı olduğu bu defterde hane sahiplerine ait bilgilere ikinci sayfadan itibaren yer verilmektedir. Defterde başta “hane” ve “hane numarası”na yer verilmiş hemen altına da rakamlar yazılmıştır.

Sosyal Durum

Nüfus

237 numaralı temettuat defterindeki kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla “*hane x 5 + mücerred*”⁴ formülünden yola çıkarak Bahşılı karyesinin 87 haneye karşılık olarak 435 kişilik bir nüfusa sahip olduğu tespit olunmuştur.

Tablo 1: Bahşılı Karyesinin 1260-1261 / 1844-1845 Yıllarındaki Tahmini Nüfusu

Yıl	Vergi Hanesi	Tahmini Nüfus
1260-61/1844-45	87	435

Şahıs İsimleri ve Kullanılan Lakaplar

Bahşılı karyesine ait 237 numaralı defterde vergi ödemekle yükümlü hane reislerinin isimleri kayıtlıdır. Temettuat defterlerindeki kayıtlar köydeki hane sahiplerinin aile adlarının ve akrabalarının tespit edilmesine imkân vermektedir. Öyle ki, köyde yaşayan aileler son derece farklı ve diğerlerinden ayırt edilebilmesini olanak sağlayacak isimlere sahiptirler. Temettuat defterleri yalnız aile isimlerinin değil aynı zamanda yerleşim birimindeki kişi isimleri ve lakaplarının tespit edilmesi açısından da çok önemli bir bilgi kaynağıdır (Kütükoğlu, 1995, s. 399-401). Öyle ki, Bahşılı karyesine ait 237 numaralı temettuat defterinde hane reislerinin isimlerinin dedelerinin ve babalarının isimleri ve lakaplarıyla birlikte kayıt altına alınmıştır. Köye ait temettuat defterindeki kayıtlardan bu bilgilere de ulaşmak mümkün olmuştur.

Tablo 2: Bahşılı Karyesinde Kullanılan Şahıs İsimleri ve Lakaplar

İsim	Sayı
Ali	12
Mustafa	10
Hasan	7
Mehmed	9
Osman	6
Hüseyin	10
İbrahim	5
İsmail	2
Musa	2
Hilmi	1
Memiş	7
Veli	1
İbiş	1
Halil	4
Süleyman	1
Yusuf	1
Bekir	1

⁴ Bu hesap, Ömer Lütfi Barkan’ın kendi deyimiyle ilmî usullerle bulunmuş bir rakam olmasa da onun Osmanlı coğrafyasındaki yerleşim birimlerinde genel nüfusu tespit etmek için kullandığı “*hane x5*” formülünden hareketle yapılmıştır. Bkz. (Barkan, 1953, s. 12).

Abdullah	2
Emin	1
Ahmed	2
Ömer	1
İsa	1
Toplam	87

Tablo 2’deki kayıtlarda da görüldüğü üzere Bahşılı karyesinde vergi mükellefi hane sahiplerinin tamamı erkektir. Köydeki isimler analiz edildiğinde Hazreti Peygamber ve onun ashabı başta olmak üzere daha çok Arapça kökenli isimler olduğu dikkati çekmektedir. Tablodaki kayıtlar dikkate alındığında Bahşılı karyesinde yaşayan ahali arasında en çok kullanılan Ali, Mustafa ve Hüseyin isimleri olmuştur. Bunları Mehmed, Hasan ve Memiş isimleri takip etmektedir. Tablodaki dikkat çeken isimler arasında İbiş ve Memiş gelmektedir. Öyle ki bu isimler Bahşılı köyünün bulunduğu bölgede ismine nadir rastlanan türden isimlerdir.

Bahşılı karyesine ait temettuat defterinde hane sahiplerinin isimlerinin yanı sıra bu kişilerin toplumsal açıdan kullanılan sıfat ve lakaplarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Bahşılı Karyesinde Kullanılan Lakaplar

Hızır oğlu Memiş	Emir Kasım oğlu Ali
Şehriyar oğlu Ali	Fazlı oğlu İbrahim Ağa
Köse Ali oğlu Mustafa	Mıhlı Ömer oğlu Mustafa
Emir oğlu Mustafa	Muslu oğlu Kara Ali
Ahılı oğlu Molla Hüseyin	Kerim oğlu İbrahim Efendi
Seyyid oğlu Kara İsmail	Kara Veli oğlu Musa
Cüce oğlu Hilmi	Mehmed Kethüda
Sarı Hasan oğlu Hasan	Gök Ömer oğlu Osman
Gök Hüseyin oğlu Mustafa	Kösenin oğlu Ali
Kara Velinin oğlu Osman	Kuşçu Ali oğlu Molla Halil
Avcı oğlu Hacı Mehmed	Kara Ahmed oğlu İbrahim
Kara Ahmed oğlu Osman	Köse Ali oğlu Mehmed
Kuyumcu oğlu Hüseyin	Hatib oğlu Mehmed
Kör Osman oğlu Ali	Ebe oğlu Osman
Hacı oğlu Ömer	Kürelî oğlu Halil
Karaca oğlu Memiş	Kürd oğlu Hüseyin
Hurda oğlu Kara Yusuf	Kuşçu Ali oğlu Memiş
Koca oğlu Halil	Kırlı oğlu Hüseyin
Karaca oğlu Bekir	Boz oğlu Ali
Sarı oğlu Mustafa	Kör Emin
Kara Hasan’ın oğlu Ahmed	Köse oğlu Mehmed
Köse’nin oğlu Hasan	Yabanâbadlı Berber Ali

Tablo 3’te de görüldüğü üzere Bahşılı karyesinde hane sahiplerinin bir kısmının aile ve sülale isimlerinin bazıları “molla, hatib, hacı ve seyyid” gibi dinî özellikler taşıyan lakaplardan oluşmaktadır. Ayrıca kişilerin fiziksel özelliklerini ortaya koyan “köse, kara, kör, cüce, sarı, gök, boz”; idarî mesleklerini belirten “şehriyar, emir, ağa, avcı, kuyumcu, kuşçu” ve geldikleri yörelerin ismini taşıyan “Ahılı, Kırlı, Kürelî, Yabanabadlı” gibi unvanların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunların dışında “hurda, kürd ve mıhlı” gibi ilginç lakaplar da bulunmaktadır.

Bahşılı Karyesindeki Meslekî Örgütlenme

Temettuat defterlerinin sosyo-ekonomik tarihimiz açısından en önemli özelliklerinden birisi de hane sahiplerinin mesleklerinin ayrı ayrı kaydedilmesidir. 1261 /1845 tarihli ve 237 numaralı Bahşılı karyesi temettuat defterinde imam, muhtar gibi görevliler dışında hane numarası üzerine “erbâb-ı ziraatdan idüğü”, “İrgad tâifesinden idüğü”, “talebe-i ulûmdan idüğü”, “tüccar”, “hizmetkâr”, “çoban”, “berber” vs. gibi hane reislerinin icra ettikleri meslekleri yazılmıştır.

Çalışmamıza konu olan tarihte 87 haneden oluşan Bahşılı karyesinde ikamet etmekte olan hane reislerinden 49’u erbâb-ı ziraatdan (çiftçi) dir. Geriye kalan 38 haneden 27’si ırgat, 1’i öğrenci (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 3), 1’i berber (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 27), 2’si tüccar (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 9; BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 23), 2’si hizmetkâr (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 40; BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 49), 1’i çoban (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 27) ve 1’i de köyün imamlığını (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 8) yapmaktadır. Ancak bu kişi aynı zamanda ziraatçı sınıfında yer almaktadır. 1 hane reisinin ise ziraat yapacak kadar tarlasının olmadığı ve yaşlı olmasından dolayı da iş yapamaz durumda olduğu görülmektedir. Nitekim köyün 23 numaralı hanesinde ikamet etmekte olan Şaban oğlu Hasan hakkında “*Merkûm ihtiyar ve amel-mande olduğundan altmış bir senesi nâ-tahassusu kalmadığı*” kaydı düşülmüştür (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 10). Aynı şekilde 1 hane sahibi de kimsesi dahi olmayıp köylünün yardımıyla geçimini sağlamaktadır. Nitekim 38 numaralı hanede oturan Kerim oğlu İbiş hakkında da “*Merkûm bî-kes olub ticâretten aczi olub beher sene 47 guruşu vergi-yi mahsûsası olub ahali-i karye-i merkûm i’âne idüub vergiyi dahi karye verdiğinden ancak sadakaya muhtaç olduğunu mübeyyin şerh virildi*” kaydına yer verilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 13). 1 hane reisi ise henüz çocuk yaşta olduğundan meslek sahibi değildir. Öyle ki 79 numaralı hanede ikamet eden İsa oğlu Mustafa hakkında “*Dört yaşında yetim olduğu*” ifadesi yer almaktadır (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 26). 1 hane sahibinin de malı ve mülkü dahi olmayacak kadar fakir olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 87 numaralı hane sahibi Bedir oğlu Ahmed hakkında da “*emlâk ve arazisi olmadığı*” kaydına yer verilmiştir (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 28).

Bahşılı Karyesindeki Hayvancılık Faaliyetleri ve Hayvanların Dağılımı

Bahşılı karyesine ait temetteuat defterindeki kayıtlara göre, 1844-1845 yıllarında köyde yaşayan hane sahiplerinin ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyde et ve süt ürünleri gereksinimini karşılamak için inek, koyun, kuzu ve keçi, binek hayvanı gereksinimlerini karşılamak için eşek ve kısırak, tarım arazilerini işlemek için de öküz kullandıkları görülmektedir. Yine defterdeki kayıtlara göre Bahşılı karyesinde toplam 489 hayvan olup bu hayvanların büyük çoğunluğunu küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. Buna göre köydeki toplam 489 hayvanın 326 adedi küçükbaş, 111 adedi büyükbaş ve 52 adedi de yük-binek hayvanıdır. Küçükbaş hayvan türleri arasında yünlü koyun, kıl keçisi, kuzu ve oğlak, büyükbaş hayvan türünde ise sağmal inek, kısır inek, koşu öküzü, camuş öküzü ve dana bulunmaktadır. Taşımacılıkta ve diğer işlerde kullanılan yük-binek hayvanı olarak ise başta eşek olmak üzere kısırak beslendiği anlaşılmaktadır.

Tablo 4: Bahşılı Karyesinde Hane Reislerinin Sahip Oldukları Hayvan Türleri

Hayvan Türü	Sayı (Re’s)	Hayvan Sahibi Hane
Küçükbaş	326	52
Büyükbaş	111	26
Yük ve Binek	52	26

Toplam	489	
---------------	------------	--

Küçükbaş Hayvancılık

Bahşılı karyesinde yetiştirilen hayvanlar arasında hane reislerinin sahip oldukları en fazla hayvan türü olarak birinci sırada 326 baş (re's) ile küçükbaş hayvanlar gelmektedir. Defterdeki kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla söz konusu 326 hayvanı köydeki 26 hane reisi elinde bulundurmaktadır.

Tablo 5: Bahşılı Karyesinde Hane Reislerine Ait Küçükbaş Hayvan Türleri

Hayvan Türü	Sayı (Re's)	Hayvan Sahibi Hane
Yünlü Koyun	5	1
Kıl Keçisi	219	51
Kuzu	3	1
Oğlak	99	34
Toplam	326	

Büyükbaş Hayvancılık

Köylerde tarım alanlarının işlenmesinde en çok tercih edilen büyükbaş hayvanların başında at ve katır gelmektedir. Ancak Bahşılı karyesindeki hane reislerinin bu işleri yapmak için çoğunlukla öküz yetiştirdikleri görülmektedir. Bunun temel nedeni, öküzün besleme masraflarının at ve katıra göre daha az maliyetli olmasıdır. Bir atı ya da katırı tüm yıl boyunca arpa, yulaf, ot ve kepek ile beslemek gerekirken öküz yedi ay boyunca burçak ve saman ile beslenebilmekte, yılın geri kalan döneminde otlamaları için çayır ve meralara salıverilmektedir. Ayrıca ürünlerin tarladan harmana oradan da ambarlara taşınmasında at ve eşek gibi yük-binek hayvanlarından da istifade edilmekle birlikte daha çok bir çift öküzün çektiği iki tekerlekli kağnılar da kullanılabilmektedir (Metin, 2018, s. 197). Defterdeki kayıtlardan Bahşılı karyesinde kayıtlı olan toplam 87 hanenin 26'sında öküz beslendiği anlaşılmaktadır. Geriye kalan 22 haneden öküz sahibi olmayanların ya zirai faaliyet yapacak arazileri bulunmamakta ya bu hane sahipleri fakirlik, hastalık veya yaşlılık nedeniyle tarımsal faaliyet gerçekleştirememekte ya da geçimlerini başka bir meslek icra ederek sağlamaktadırlar.

Bahşılı karyesinde öküz dışında sağmal inek, kısır inek ve yaşar dana gibi büyükbaş hayvanların da yetiştirildiği görülmektedir. Defterdeki kayıtlardan Bahşılı'da 26 hanenin toplam 111 baş (re's) büyükbaş hayvana sahip olduğu geriye kalan 51 hanenin ise büyükbaş hayvanı olmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Bahşılı Karyesinde Hane Reislerine Ait Büyükbaş Hayvan Türleri

Büyükbaş Hayvan Türü	Sayı (Re's)	Hayvan Sahibi Hane
Sağmal İnek	25	25
Kısır İnek	6	6
Koşu Öküzü	44	26
Camuş Öküzü	25	14
Yaşar Dana	11	11
Toplam	111	

Yük ve Binek Hayvanları

Bahşılı karyesine ait temettuat defterinde yer alan kayıtlardan köyde 1261/1845 yılında toplam 52 adet yük-binek hayvanı olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu hayvanlardan 22 adedinin dişi merkeb, 26 adedinin erkek merkeb ve 4 adedinin ise kısarak olduğu görülmektedir. Yine köyde bulunan toplam 87 hane sahibinden 26'sının bu türden hayvanlara sahip olduğu da kayıtlara yansımıştır. Yük-binek hayvanlarına sahip olan hane reislerinin köyün geneli dikkate alındığında gelir durumlarının iyi olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Bahşılı Karyesinde Hane Reislerine Ait Yük ve Binek Hayvan Türleri

Yük ve Binek Hayvan Türü	Sayı (Re's)	Hayvan Sahibi Hane
Dişi Merkeb	22	22
Erkek Merkeb	26	26
Kısarak	4	4
Toplam	23	

Arazi Dağılımı ve Toprak Kullanımı

Bahşılı karyesinde tarımsal üretim faaliyetinde bulunan toplam 1.212 dönüm ekilebilir arazi olduğu görülmektedir. Kayıtlardan köydeki 87 hane sahibinden 63'ünün buğday ve arpa tarımı üzerine zirai faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır. 61 hane reisinin ise bağcılık faaliyetinden gelir elde ettiği görülmektedir. Köyde çeşitli sebeplerden ötürü zirai faaliyette bulunamayan hane sahibi sayısı ise 3'tür. Bunlar daha önce de bahsettiğimiz üzere köyün 23, 79 ve 87 numaralı hanelerinde ikamet eden kişilerdir.

Tablo 8: Bahşılı Karyesinde Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının Dağılımı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Dönüm)	Hane
Tarla (Buğday-Arpa-Pamuk)	1.145	63
Bağ	67	61
Toplam	1.212	

Gelirler

Tarım Gelirleri

Bahşılı karyesinde 1260-61/1844-45 yıllarında zirai üretim yapılan tarım arazilerine sahip olan 63 hane reisinin tamamının hâsılat elde ettiği kayıtlara yansımıştır. Ekili (tarla) tarım alanları 1145 dönüm olup toplamda 16.078 kuruş gelir elde edilmiştir. Dikili alan olan 67 dönüm bağ arazisinden ise toplamda 3.073 kuruş hâsılat sağlanmıştır.

Tablo 9: Bahşılı Karyesinde Ekili ve Dikili Tarım Alanlarının Hâsılatı

Ekilebilir Arazi Türü	Miktar (Kuruş)	Miktar (Dönüm)
Tarla	16.078	1.145
Bağ	3.073	67
Toplam	19.151	1.212

Bahşılı karyesine ait temettuat defterindeki kayıtlardan hane sahiplerinden tahsil edilen hububat öşrü verilerinden köyde üretilen hububatların ne miktarda olduğu tespit olunabilmektedir. Zirâî vergilerden biri olan öşür vergisi bölgelere göre farklılık arz etmekte olup her ürün üzerinden % 10 oranında tahsil olunmaktadır (Tabakoğlu, 2007, s. 101).

Tablo 10: Bahşılı Karyesinde Üretilen Toplam Hububat Miktarı

Hububatın Türü	Yarım ⁵	Yarım x 10	Kg
Hınta (Buğday)	246	2.460	19.680
Şa'ir (Arpa)	125	1.250	8.125
Toplam	371	1.230	27.805

Hayvancılık Gelirleri

Bahşılı köyüne ait temettuat defterindeki kayıtlardan Bahşılı halkının hayvancılık faaliyetlerinden toplam 1053 kuruş gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır. Köydeki hayvancılık gelirlerini küçükbaş, büyükbaş ve yük-binek hayvanları olarak üç grupta ele alabiliriz.

Tablo 11: Bahşılı Karyesi Hayvancılık Gelirleri Dağılımı

Hayvan Türü	Gelir Miktarı (Kuruş)	Hayvan Sahibi Hane
Küçükbaş	682	53
Büyükbaş	371	25
Yük-Binek	-	26
Toplam	1.053	

Tablo 11’de de görüldüğü üzere Bahşılı karyesinde hayvancılık gelirlerinde ilk sırayı 682 kuruş ile küçükbaş hayvanlar almaktadır. İkinci sırada ise 371 kuruş gelir ile büyükbaş hayvanlar bulunurken yük-binek hayvanlarından bir gelir elde edilemediği de kayıtlara yansımıştır.

Meslek Gelirleri

Bahşılı köyüne ait temettuat defterindeki kayıtlara göre köyde meslek gelirlerinden toplam 13.024 kuruş hâsılat elde edilmiştir. Bu toplama deftere meslek olarak kaydedilen imamlık, ırgatlık, hizmetkârlık, çobanlık, tüccarlık ve berberlik gibi meslekler de dâhil edilmiştir. Köydeki hane reislerinin büyük bir kısmı ise “erbâb-ı ziraat” olarak kayıt altına alınmıştır. Ancak bu grupta olanların meslek gelirleri buraya dâhil edilmemiştir.

Bahşılı köyünün 19 numaralı hanesinde kayıtlı olan Kerim oğlu İbrahim Efendi köyde imamlık yapmakta olup imamlık geliri 500 kuruştur (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 8). Köyün 9, 14, 16, 17, 22, 25, 26, 30, 32, 36, 37, 41, 43, 44, 45, 48, 50, 54, 70, 71, 73, 75, 76, 77, 82, 83 ve 85 numaralı hanelerinde kayıtlı olan hane reislerinin geçimlerini ırgatlık mesleği ile sağladıkları ve bu işten toplamda 10124 kuruş gelir elde ettikleri anlaşılmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 5-25). 21 numaralı hanede kayıtlı olan Kara Veli oğlu Musa ve 67 numaralı hanede ikamet eden Kırılı oğlu Hüseyin tüccarlık yapmakta olup bu işten elde ettikleri toplam gelir ise 1200 kuruştur (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 9; BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 23). Yine köyün 40 numaralı hanesinde oturan Kara Ahmed oğlu Osman ile 49 numaralı hanede oturan Veli Beğ oğlu Mehmed de hizmetkârlık mesleği ile geçimlerini sağlamakta olup

⁵ Çalışmamızda bu türden hesaplamalar yapılırken; Buğday 1 yarım = 8 kg; arpa için ise 1 yarım = 6,5 kg baz alınmıştır.

bu işten toplamda 750 kuruş gelir elde etmektedirler (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 14; BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 17).

Köyün 81 numaralı hanesindeki Ahmed oğlu Ömer çobanlık mesleği ile iştiğal ederken yıllık kazancı 200 kuruştur (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 27). Son olarak köyün 84 numaralı hanesinde yaşayan Yabanabadlı Berber Ali ise köyde berberlik yapmakta olup yıllık kazancı 250 kuruştur (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 27).

Tablo 12: Bahşılı Karyesi Meslek Gelirleri Dağılımı

Meslek Adı	Kişi Sayısı	Gelir Miktarı (Kuruş)
İmamlık	1	500
İrgatlık	27	10.124
Tüccarlık	2	1.200
Hizmetkârlık	2	750
Çobanlık	1	200
Berberlik	1	250
Toplam	34	13.024

Vergi-yi Mahsûsa (Giderler)

Vergi-yi mahsûsa, Osmanlı Devleti'nde 1840 yılından itibaren uygulamaya konulan ve bazı istisnalar dışında malî durumlarına göre tüm reayadan alınan bir vergi türüdür. Tanzimat'ın uygulandığı yerlerde “tekâlif-i örfiye” olarak adlandırılan vergilerin tümü kaldırılarak yerine tevzi’ şeklinde alınacak olan vergi-yi mahsusa (virgü) uygulaması başlatılmıştır. Vergi-yi mahsûsanın miktarı ise Maliye Nezareti tarafından eyaletler düzeyinde belirlenmekteydi. Her eyalette bu miktar önce kazalar daha sonra da mahalle ve köyler arasında bölüştürülmekteydi (Akkuş, 2017, s. 45). Sonra kazanın müdür ve meclis azaları, nüfusun etnik durumuna göre imam, papaz ve kocabaşı gibi kişilerin katıldığı toplantıda kasaba ve köylere düşen miktar belirlenir ve en sonunda da köy ve mahalle düzeyinde reayanın ödeme güçlerine göre paylaştırılmaktaydı (Metin, 2018, s. 200).

Bahşılı karyesine ait temettuat defterinde “sene-i sâbıkda vergi-yi mahsusadan bir senede vermiş olduğu” şeklinde geçen vergi-yi mahsûsa bedeli toplamda 20.390 kuruştur. Defterdeki kayıtlardan Bahşılı'daki en düşük vergi-yi mahsûsa bedeli 2 kuruş, en yüksek ise 587 kuruş olarak tespit edilmiştir. Nitekim 85 numaralı hanede ikamet eden Mehmed Kethüda oğlu Abdullah'nın merkezî otorite tarafından vergi-yi mahsûsa olarak belirlenen en düşük 2 kuruşu ödemekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 28). 12 numaralı hanede ikamet eden Fevzi oğlu Ali ve 29 numaralı hanede ikamet eden Mahir oğlu Hasan'a ise köydeki en yüksek vergi-yi mahsusa bedeli olan 587 kuruş ödemeleri takdir olunmuştur (BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 6; BOA, ML.VRD.TMT.D, 237, s. 11).

Tablo 13: Bahşılı Karyesi Hane Reislerinin Toplam Aşar ve Âdet-i Ağnam Vergisi

Aşar Vergisi ve Âdet-i Ağnâm Vergisi	Miktar (Kuruş)	Hane
Aşar Vergisi (Buğday-Arpa-Pamuk)	1260,5	62
Âdet-i Ağnâm	91,5	48
Toplam	1.352	

Tablo 13’de de görüldüğü üzere Bahşılı köyünde hane sahiplerinden ekili-dikili zirai faaliyetler üzerinden alınan aşar vergisinin toplamda 1.352 kuruş olduğu görülmektedir. Hayvanlar üzerinden alınan ağnam vergisi ise toplamda 91,5 kuruş olarak tespit edilmiştir.

Tablo 14: Bahşılı Karyesinde İkâmet Eden Kişilerin Hane Sırasına Göre Toplam Temettuat Miktarları

Hane No	Kişi Adı	Temettuat Toplamı (Kuruş)
1	Hızır oğlu Memiş (Ziraat)	1.499
2	Şehriyar oğlu Ali (Ziraat)	1.350
3	Köse Ali oğlu Mustafa (Ziraat)	1.300
4	Emir oğlu Mustafa (Ziraat)	1.360
5	Ahılı oğlu Molla Hüseyin (Öğrenci)	545
6	Seyyid oğlu Kara İsmail (Ziraat)	890
7	Cüce oğlu Hilmi (Ziraat)	1.000
8	Sarı Hasan oğlu Hasan (Ziraat)	990
9	Eyyub oğlu Mustafa (Irgat)	320
10	Muslu oğlu Osman (Ziraat)	830
11	Emir Kasım oğlu Ali (Ziraat)	860
12	Fevzi oğlu Ali (Ziraat)	650
13	Fazlı oğlu İbrahim Ağa (Ziraat)	940
14	Mıhlı Ömer oğlu Mustafa (Irgat)	450
15	Hasan Musa oğlu Veli (Ziraat)	1.143
16	Muslu oğlu Kara Ali (Irgat)	420
17	Kerim oğlu İsmail (Irgat)	450
18	Bekir oğlu Ali (Ziraat)	650
19	Kerim oğlu İbrahim Efendi (Ziraat-İmam)	880
20	Murad oğlu Mustafa (Ziraat)	995
21	Kara Veli oğlu Musa (Tüccar)	460
22	Mehmed Kethüda (Irgat)	571
23	Şaban oğlu Hasan	60
24	Gök Ömer oğlu Osman (Ziraat)	460
25	Mehmed Ali oğlu Hasan (Irgat)	400
26	Kiraz oğlu Mustafa (Irgat)	400
27	Murad oğlu Mehmed (Ziraat)	1.413
28	Harun oğlu Osman (Ziraat)	896
29	Mahir oğlu Hasan (Ziraat)	1.420
30	Gök Hüseyin oğlu Mustafa (Irgat)	420
31	Eyyub oğlu Hüseyin (Ziraat)	892
32	Murtaza oğlu Hüseyin (Irgat)	80
33	Köse oğlu Ali (Ziraat)	871
34	Kara Veli oğlu Osman (Ziraat)	1.000
35	Kuşçu Ali oğlu Molla Ali (Ziraat)	900
36	Mahmud oğlu Musa (Irgat)	44,5
37	Avcı oğlu Hacı Mehmed (Ziraat)	500
38	Kerim oğlu İbiş (Ziraat)	-
39	Kara Ahmed oğlu İbrahim (Ziraat)	800
40	Kara Ahmed oğlu Osman (Hizmetkâr)	450
41	Köse Ali oğlu Mehmed (Irgat)	450
42	Kuyumcu oğlu Hüseyin (Ziraat)	600
43	Osman oğlu Halil (Irgat)	450

44	Kulu oğlu Süleyman (Irgat)	410
45	Fazlı oğlu Mehmed (Irgat)	406
46	Murtaza oğlu Memiş (Ziraat)	600
47	Fazlı Hüseyin (Ziraat)	800
48	Hatib oğlu Mehmed (Irgat)	500
49	Veli Beğ oğlu Mehmed (Hizmetkâr)	300
50	Kör Osman oğlu Ali (Irgat)	350
51	Ebe oğlu Osman (Ziraat)	800
52	Kerim oğlu Memiş (Ziraat)	800
53	Fazlı oğlu Hüseyin (Ziraat)	495
54	Hacı oğlu Ömer'in oğlu Memiş (Irgat)	440
55	Muslu oğlu Memiş (Ziraat)	900
56	Kürelî oğlu Halil (Ziraat)	800
57	Karaca oğlu Memiş (Ziraat)	1.010
58	Kürd oğlu Hüseyin (Ziraat)	1.000
59	Şehriyâr oğlu Hasan (Ziraat)	900
60	Hurda oğlu Kara Yusuf (Ziraat)	900
61	Kuşçu Ali oğlu Memiş (Ziraat)	900
62	Halil Kethüdâ'nın oğlu Hüseyin (Ziraat)	900
63	Kerim oğlu Hüseyin (Ziraat)	990
64	Koca oğlu Halil (Ziraat)	900
65	Mehmed Kethüdâ'nın Ömer'in oğlu Ali (Ziraat)	600
66	Bali oğlu İbrahim (Ziraat)	100
67	Kırlı oğlu Hüseyin (Tüccar)	975
68	Karaca oğlu Bekir (Ziraat)	600
69	Kulu'nun Abdullah (Ziraat)	700
70	Boz oğlu Ali (Irgat)	500
71	İslam oğlu Halil (Çoban)	540
72	Sarı oğlu Mustafa (Ziraat)	500
73	Kör Emin (Irgat)	450
74	Muslu oğlu Hasan oğlu İbrahim (Ziraat)	480
75	Şehriyâr oğlu Mehmed (Irgat)	350
76	Karaca oğlu Hasan (Irgat)	310
77	Kara Hasan'ın oğlu Ahmed (Irgat)	450
78	Ali Kethüdâ'nın oğlu Mustafa (Yetim)	400
79	İsa oğlu Mustafa	147
80	Güner oğlu Ali (Ziraat)	400
81	Ahmed oğlu Ömer (Çoban)	260
82	Köse'nin Mehmed (Irgat)	400
83	Köse'nin oğlu Hasan (Irgat)	345
84	Yabanâbadlı Berber Ali (Berber)	250
85	Mehmed Kethüdâ'nın Abdullah (Irgat)	100
86	Beyran oğlu İsa (Irgat)	-
87	Bedir oğlu Ahmed	-
TOPLAM		55.017,5

Tablo 14'teki verilere göre Bahşılı köyündeki vergi ödemekle yükümlü hane sahiplerinin yıllık toplam temettuat miktarı 55.017,5 kuruştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Temettuat sayımlarının yapıldığı H. 1260-61/M. 1844-1845 yıllarında Osmanlı idarî taksimatında Ankara'nın Bala kasabasına bağlı köylerden birisi olan Bahşılı, günümüzde Kırıkkale'nin ilçesi olan bir yerleşim birimidir. H. 1260-61/M. 1844-45 tarihli ve 226 numaralı temettuat defterindeki kayıtlardan öğrendiğimiz kadarıyla, Bahşılı köyünün sosyal ve ekonomik yapısı ahalinin ana geçim kaynağı da olan tarım, hayvancılık ve ticarete dayanmaktadır. Zirai üretimin önemli bir kısmını ekili ve dikili tarım arazileri oluşturmaktadır. Ekili tarım arazilerinde buğday, arpa ve pamuk üretimi yapılırken dikili tarım alanlarında ise bağcılık faaliyetinde bulunmaktadır.

Hayvancılık faaliyetleri dikkate alındığında, Bahşılı köyünde toplam 489 hayvan olduğu anlaşılmaktadır. Bunların 326 adedi küçükbaş, 111 adedi büyükbaş ve 52 adedi ise yük-binek hayvanıdır. Köydeki hayvanların hanelere göre dağılımına dikkate alındığında; 326 adet küçükbaş hayvandan 5 adet yünlü koyun 1 hanenin, 219 adet kıl keçisi 51 hanenin, 3 adet kuzu 1 hanenin ve 99 adet oğlağın da 34 hanenin elinde bulunduğu anlaşılmaktadır. 111 adet büyükbaş hayvandan 25 adet sağmal inek 25 hanenin, 6 adet kısır inek 6 hanenin, 44 adet koşu öküzünün 26 hanenin, 25 adet camuş öküzünün 14 hanenin ve 11 adet yaşar dananın ise 11 hanenin elinde olduğu görülmektedir. 52 adet yük-binek hayvanından ise 22 adet dişi merkebin 22 hanenin, 26 adet erkek merkebin 26 hanenin ve 4 adet kısırak da 4 hane sahibinin elindedir. 87 haneli köydeki 26 hanenin tamamının sahip olduğu hayvan türünün 44 adet ile öküzün olması bize şunu göstermektedir ki, ekonomisi tarıma dayalı olan Bahşılı karyesinde tarlaların sürülmesi ve işlenmesinde büyük ölçüde öküz tercih olunmuştur.

Köydeki meslekî örgütlenmeye baktığımızda, Bahşılı'da yaşayan 87 vergi mükellefi hane reisinden 49'u ziraat erbabı (çiftçi) olup bunlardan 1 kişi aynı zamanda köyün imamıdır. 27 kişi ırgatlık ile geçimini sağlarken 2 kişi tüccarlık, 2 kişi hizmetkârlık, 1 kişi çobanlık ve 1 kişi de berberlik ile uğraşmaktadır. Geriye kalan 5 kişinin ise meslekleri belli değildir.

Bahşılı karyesindeki hane reislerinin önemli kısmı herhangi bir şekilde gelir elde etmektedir. Köydeki hane reislerinin toplam hâsılatı 33.228 kuruş olup bu meblağın 19.151 kuruşu tarım, 13.024 kuruşu meslek ve 1.053 kuruşu ise hayvancılık gelirlerinden sağlanmıştır. 1.145 dönüm ekili, 67 dönüm dikili tarım alanı bulunan Bahşılı karyesinde bu arazilerden elde edilen gelir miktarı ise toplamda 19.151 kuruştur. Bu miktar köyün toplam hâsılatının %57,64'ünü oluşturur. Bu durum gösteriyor ki, Bahşılı karyesinde tarıma dayalı ekonomi ilk sırada gelmektedir. İkinci sırada 13.024 kuruş ile meslek gelirleri gelmekte olup Bahşılı'da ikamet eden hane sahiplerinin elde ettikleri meslek gelirleri toplam hâsılatın %39,19'unu oluşturmaktadır. Üçüncü sırayı ise 1.053 kuruş ile hayvancılık gelirleri almaktadır. Toplam gelirler içerisinde hayvancılık gelirlerinin oranı da %3,17'dir.

Bahşılı karyesinde, üzerinde çalıştığımız dönemde vergi-yi mahsûsa, öşür ve âded-i ağnam adı altında üç kalem vergi tahsil edildiği görülmektedir. H. 1260-61/M. 1844-45 yılında köy halkının ödemekle yükümlü olduğu öşür ve âded-i ağnam vergilerinin toplamı 1.352 kuruştur. Vergi-yi mahsûsa bedeli ise 20.390 kuruştur. Toplamda 21.742 kuruş olan verginin % 93,78'i vergi-yi mahsûsa, %6,22'si ise aşar ve âded-i ağnam vergisidir. Köydeki hane sahiplerinin yıllık temettuat miktarı ise toplamda 55.017,5 kuruştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

BOA. ML.VRD.TMT. 237: 1-29.

Araştırma-İnceleme Eserler

ADIYEKE, N. (2000). "Temettuat Sayımları ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri". *OTAM*. 11: 769-823.

AKKUŞ, Y. (2017). "Osmanlı Maliyesi Literatüründe İhmal Edilmiş Bir Tartışma: Tevzi' Defterlerinden Vergi-i Mahsûsa'ya Geçiş". *Tarih Dergisi*. 65: 29-61.

BARKAN, Ö. L. (1953). "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi". *Türkiyat Mecmuası*. X:1-53.

BİZBİRLİK, A.-ATAR, Z. (2009). "XIX. Yüzyıl Osmanlı Tarihinde Temettuat Defterleri'nin Yeri: Saruhan Sancağı Mütevellî Çiftliği Temettuat Defteri Örneği". *SAÜ Fen-Edebiyat Dergisi*. I: 38-57.

DEMİRKOL, K. (2014). "Hamid Sancağı Temettuat Tahriri Masârifât Defteri Üzerine Bir Değerlendirme (1845-1848)". *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11: 139-154.

DEVELLİOĞLU, F. (1996). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

EFE, A. (2016). "1845 Temettuat Sayım Sonuçları Ne Oldu?". *History Studies*. 8/1: 19-35.

GÖKMEN, E. (2008). "Saruhan Sancağında Temettuat Tahriri". *Bilig*. 45: 73-90.

GÜRAN, T. (1989). *Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

IŞIK, Ş. (1999). "Tarihsel Coğrafya Açısından Temettuat Defterlerinin Değerlendirilmesi ve Aşağı Akçay Havzası Örneği". *Ege Coğrafya Dergisi*. 10: 239-280.

KESTELLİ, R. N. (2004). *Resimli Türkçe Kamus*. (Haz. Recep Toparlı vd.). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

KÜTÜKOĞLU, M. S. (1995). "Osmanlı Sosyal ve İktisâdî Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri". *Belleken*. LIX/225: 395-412.

METİN, R. (2018). "1260-61/1844-45 Temettuat Kayıtları Işığında Tatlıcak Köyünün Sosyal ve Ekonomik Yapısı". *History Studies*. 10/9: 189-205.

ÖZTÜRK, S. (2003). "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 1/1: 287-304.

PAKALIN, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

SAYIN, A. V. (1999). *Tekâlif Kavâidi (Osmanlı Vergi Sistemi)*. Ankara: T.C Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Yayınları.

SERİN, M. (1998). “Osmanlı Arşivi’nde Bulunan Temettuât Defterleri”. *Başbakanlık I. Milli Arşiv Şurası (Tebliğler-Tartışmalar)*, 20-21 Nisan. Ankara: 717-728.

TABAKOĞLU, A. (2007). “Öşür/Osmanlılar”, DİA, XXXIV, İstanbul: 101.

Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Dosyalarında Verdiği Hak İhlali Kararlarının Derece Mahkemeleri Yönünden Sonuçları¹

Naim ABU NEİM²

DOI: 10.5281/zenodo.12602154

Öz

Türkiye, insan haklarının uluslararası düzeyde korunması yolculuğuna 1954 yılında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) taraf olmasıyla başlamıştır. Bu alandaki taahhütleri, 1987 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) bireysel başvuru hakkını ve 1990 yılında Mahkeme'nin zorunlu yargı yetkisini kabul ederek derinleşmiştir. 2004 yılında Türk Anayasası, AİHS de dâhil olmak üzere uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulusal yasaların üzerindeki statüsünü güçlendirecek şekilde önemli ölçüde değiştirilmiştir.

Türkiye, 2010 yılında bireylerin doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilmelerinin önünü açan anayasa değişikliği ile önemli bir adım daha atmıştır. Bu sistem 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe girmiş ve bireylere Anayasa ve AİHS tarafından korunan temel haklarının kamu makamları tarafından ihlal edilmesi halinde Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı tanımıştır.

Bu sistem, devletin eylem ve kararlarının hukuk çerçevesinde olduğunun varsayıldığı “hukukun üstünlüğü” kavramına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Anayasa yargısı, demokratik bir toplumda, gücün kötüye kullanılmasını önleyen ve hukukun üstünlüğünü sağlayan, bireylerin haklarını koruyan ve adaleti gerçekleştiren dengeleyici bir unsurdur.

Bireysel başvurular iki temel amaca ulaşmayı hedeflemektedir: Birincisi, ülkedeki temel hakların korunma düzeyini yükseltmek, ikincisi ise insan hakları ihlalleri iddialarını uluslararası yargı organlarına ulaşmadan önce ulusal sınırlar içinde ele almaktır. Ancak tüm normal yasal yollar tüketildikten sonra ikincil bir başvuru yolu olarak kabul edilirler.

Bu çalışmada, bireysel başvuruların Türkiye'de hak ve özgürlüklerin korunmasının güçlendirilmesine nasıl katkıda bulunduğu ve Anayasa Mahkemesi kararlarının derece mahkemeleri üzerindeki etkisi araştırılacaktır. Bu etkiyi ve bireysel başvuruların nasıl uygulandığını anlamak için analitik bir yaklaşım kullanılacak ve bu sistemin Türk adalet

¹ Bu makale, araştırmacının Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvuru Dosyalarında Verdiği Hak İhlali Kararlarının Derece Mahkemeleri Üzerindeki Etkisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı İsmli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Kırıkkale Üniversitesi, Mail adresi: n0566202030@gmail.com, ORCID numarası: 0000-0002-4548-2539.

sisteminin iyileştirilmesindeki ve insan haklarının geliştirilmesindeki rolünün anlaşılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Bireysel başvuru, Anayasa mahkemesi, Bağlayıcılık, Derece mahkemesi, İhlal kararı.

Consequences of the Constitutional Court's Decisions on Violation of Rights in Individual Application Files for the Trial Courts

Abstract:

Turkey began its journey towards protecting human rights internationally when it became a party to the European Convention on Human Rights (ECHR) in 1954. Its commitments in this area were deepened by recognizing the right of individual applications to the European Court of Human Rights (ECtHR) in 1987 and the Court's compulsory jurisdiction in 1990. In 2004, the Turkish Constitution was amended to include international human rights treaties, including the ECHR. The constitution was significantly amended to strengthen the status of rights treaties over national laws. Turkey took a further important step in 2010 with a constitutional amendment paving the way for individuals to appeal to the Constitutional Court directly. This system entered into force on September 23, 2012, giving individuals the right to appeal to the Constitutional Court in cases of violations by public authorities of their fundamental rights protected by the Constitution and the ECHR. This system contributes significantly to the concept of the "rule of law", whereby the actions and decisions of the state are presumed to be within the framework of the law. Constitutional jurisdiction is a balancing element in a democratic society, preventing abuse of power and ensuring the rule of law, protecting the rights of individuals, and realizing justice.

Individual applications aim to achieve two main objectives: First, to raise the level of protection of fundamental rights in the country, and second, to address allegations of human rights violations within national borders before they reach international judicial bodies. They are recognized as a secondary remedy only after all normal legal remedies have been exhausted. This study will explore how individual applications contribute to strengthening the protection of rights and freedoms in Turkey and the impact of the Constitutional Court's decisions on the courts of first instance. An analytical approach will be used to understand this impact and how individual applications are implemented, which will contribute significantly to understanding the role of this system in improving the Turkish justice system and promoting human rights.

Keywords: Individual application, Constitutional Court, Binding, Court of First Instance, Decision of violation.

Giriş

Derece Mahkemelerine Genel Bakış

Derece mahkemeleri, anayasal yargının yetki alanına girmeyen tüm davalara ve hukuki konulara bakan ana yargı organıdır. İlk derece mahkemeleri iki ana türe ayrılır: Adli yargı ve

idari yargı, bunların her biri mahkemelerinin sırası ve yargı alanlarının çeşitliliği ile karakterize edilir.

Türk yargı sistemi, uyuşmazlıkların çözümü ve temyiz başvuruları için etkili yasal yollar sunmakta, bu da insan haklarının korunmasını ve ülkedeki adalet ve demokrasi standartlarını geliştirmektedir (Yiğit, ve Öztürk, 2023, s. 140).

Adli Yargı

Adli yargı, ilk derece mahkemeleri, bölge adliye mahkemeleri ve Yargıtay'dan oluşan üç kademeli bir yargı sisteminden oluşmaktadır. 5235 sayılı Kanun, “Yargı Teşkilatı Kanunu” olarak da bilinen ilk derece mahkemeleri ile bölge adliye mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerini düzenlemektedir. (Ermenek ve Atalı, 2023, s. 50)

Hukuk Mahkemeleri:

Hukuk mahkemeleri, boşanma davaları, tazminat ve alacak davaları gibi özel nitelikteki uyuşmazlıkların çözülmesi ve karara bağlanması konusunda uzmanlaşmış mahkemeleri kapsar. Hukuk mahkemeleri kamu ve özel mahkemeler olarak ikiye ayrılır (Arslan ve Tanriver, 2001, s. 74):

- Genel Mahkemeler: Bunlar, özel mahkemeler tarafından ele alınmayan tüm anlaşmazlıkların çözümünde uzmanlaşmıştır.

- Özel Mahkemeler: Asliye Ticaret Mahkemesi, Aile Mahkemesi, Tüketici Mahkemesi, İş Mahkemesi, İcra Mahkemesi, Anket Mahkemesi ve Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi gibi belirli bir dizi dava veya kişi üzerinde uzmanlaşmıştır.(Anayurt, 2018, s. 376)

Sulh Hukuk Mahkemesi ve Asliye Hukuk Mahkemesi'nin her biri bir hakimden oluşmaktadır. Diğer ilk derece mahkemeleri özel kanunlarla kurulur. Hukuk mahkemeleri coğrafi koşullara ve iş yüküne bağlı olarak her bölge merkezinde ve bazı illerde kurulur. Bu mahkemelerin görev alanlarını Hakimler ve Savcılar Kurulu belirler(Yiğit, ve Öztürk, 2023, s. 140).

Ceza mahkemeleri, suçluları yargılama ve belirli suçlardan suçlu bulunmaları halinde uygun cezaları belirleme yetkisine sahiptir. Ceza mahkemeleri genel ceza mahkemeleri ve özel ceza mahkemeleri olarak ikiye ayrılır(Eryıldız, 2018, s. 259):

- Genel Ceza Mahkemeleri: Bunlar asliye ceza mahkemelerini ve ağır ceza mahkemelerini içerir(Arslan ve Tanriver, 2001, s. 75).

- Özel Ceza Mahkemeleri: Çocuk Mahkemesi ve Ağır Ceza Çocuk Mahkemesi gibi özel kanunlarla belirlenen davalara bakar(Anayurt, 2018, s. 376).

Asliye Ceza Mahkemesi tek hakimden, Ağır Ceza Mahkemesi ise bir başkan ve yeterli sayıda üyeden oluşur. Ceza mahkemeleri ve sulh ceza hakimlikleri iş yükü ve coğrafi koşullara göre kurulur.

Bölge Adliye Mahkemeleri

Bölge Adliye Mahkemeleri ikinci derece mahkemeler olarak kabul edilir ve Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun olumlu görüşü üzerine Adalet Bakanlığı'nın kararıyla kurulur.(Ermenek,

2000, s. 85) Temel görevleri, ilk derece mahkemeleri tarafından verilen nihai olmayan hüküm ve kararlara karşı yapılan temyiz başvurularını karara bağlamaktır. Hukuk ve ceza dairelerinden oluşurlar ve farklı bölgelerdeki çalışma koşullarına göre ihtiyaca göre organize edilirler(Eryıldız, 2018, s. 259).

Yargıtay

Yargıtay, alt mahkemeler tarafından verilen nihai kararları ve hükümleri inceleyen en yüksek yargı merciidir. Yargıtay'ın kuruluşu ve işleyişi kanunla düzenlenir ve içtihatlarıdaki ihtilafları çözmek ve içtihat hukukunu standartlaştırmak gibi görevleri yerine getirir(Ermenek, 2000, s. 82; Ermenek ve Atalı, 2023, s. 52).

İdari Yargı

İdari yargı dalındaki ilk derece mahkemeleri, idare mahkemeleri ve vergi mahkemelerini içerir. Her biri yargı sisteminde kendine özgü rolü ve yargı yetkisine sahiptir(Eryıldız, 2018, s. 261).

İdare Mahkemeleri

İdare mahkemeleri, idare ile vatandaşlar veya şirketler arasındaki ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde yetkili makamdır. İptale ilişkin hususlar, tam idari davalar ve idari sözleşmelere ilişkin uyuşmazlıklar gibi konularda görevleri vardır(Kemal Gözler, 2012, s. 349).

Vergi mahkemeleri, vergi mükellefleri ile vergi makamları arasında vergi, harç ve diğer mali yükümlülüklerle ilişkin uyuşmazlıkların çözümünde yetkilidir(Nal, t.y., s. 357). Vergi kararlarına ve vergi idaresi tarafından alınan mali tedbirlere karşı yapılan itirazları değerlendirir(Özbaykal, 2019, s. 28).

Bölge İdare Mahkemeleri

Bölge idare mahkemeleri, idari yargı sisteminin ikinci kademesini oluşturur(Anayurt, 2018, s. 328). Ana idari mahkemelerin üzerindeki yükü hafifletmek ve yerel bölgelerde vatandaşlara adaleti daha yakından ulaştırmak amacıyla kurulmuştur. Başlıca görevleri idare ve vergi mahkemelerinin kararlarına karşı yapılan itirazları değerlendirmek ve adli ve yargısal anlaşmazlıkları çözümlenektir(Ermenek ve Atalı, 2023, s. 52).

Danıştay

Kanunun başka bir idari yargı yetkisine bırakmadığı kararların incelenmesi ve temyizi konusunda nihai merci Danıştay'dır. Danıştay, idari uyuşmazlıkları çözer ve kanunla verilen diğer görevleri yerine getirir(Kemal Gözler, 2012, s. 349).

Danıştay, bölge idare mahkemelerinin verdiği nihai kararları inceleyen ve karara bağlayan çok sayıda daireden oluşur. İlgili kanunlara göre daireler, Genel Kurul ve diğer kurullar şeklinde organize edilmiştir.

Bireysel Başvuruya Genel Bakış

Bireysel Başvurunun Tanımı

Bireysel başvuru veya anayasa şikâyeti, temel hak ve özgürlükleri yasama, yürütme veya yargı organlarının işlemleriyle ihlal edilen bireylerin başvurduğu istisnai bir kanun yoludur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 148. maddesi, 7 Mayıs 2010 tarihinde kabul edilen 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'un 18. maddesi ile değiştirilmiş ve Anayasa Mahkemesi'nin görevleri arasına bireysel başvurular hakkında karar vermeye ilişkin yeni bir bölüm eklenmiştir.(Gören, 2020, s. 120)

Bireysel başvuru sisteminin temel amacı, temel hak ihlallerini ulusal düzeyde ortadan kaldırmak ve böylece Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan şikayetlerin sayısını azaltmaktır. Bireysel başvuru, Türkiye'de insan haklarının korunmasının güçlendirilmesi, ülkede adalet ve demokrasi standartlarının yükseltilmesi için etkili bir araçtır(Fendoğlu, 2020, s. 320).

Anayasa'nın 148. maddesine göre, herkes Anayasa'da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde tanınmış temel haklardan herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkına sahiptir. Başvuru yapılmadan önce olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerekir. Bireysel başvurularda, yargılamada dikkate alınacak hususlara ilişkin inceleme yapılamaz.

Bireysel başvuruların usul ve esasları kanunla düzenlenir. Anayasa'da güvence altına alınmış temel haklardan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla 6216 sayılı Kanun uyarınca Anayasa Mahkemesi'ne başvurulabilir(Ramazan Korkmaz, 2017, s. 80).

Bireysel başvuru yapılmadan önce, ihlale yol açtığı iddia edilen işlem, eylem ya da ihmâl için idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmiş olması gerekir. Ancak, yasama veya düzenleyici idari işlemlere karşı doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi, Anayasa Mahkemesi tarafından anayasal denetim dışında bırakılan işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

Bireysel Başvuru Yapma Hakkına Sahip Kişiler

Bireysel başvurular, yalnızca ihlale yol açtığı iddia edilen bir eylem, muamele veya ihmâlden doğrudan etkilenen, güncel ve kişisel bir hakka sahip olan kişiler tarafından yapılabilir. Kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru yapma hakkı tanınmamıştır. Özel hukuk tüzel kişileri ise yalnızca kendi yasal haklarının ihlali durumunda bireysel başvuruda bulunabilirler. Örgütlenme özgürlüğü veya hak arama özgürlüğü ile ilgili olarak, özel hukuk tüzel kişileri yalnızca kendi yasal haklarının ihlaline dayanarak bireysel başvuruda bulunabilirler. Ancak, bu kuruluşların üyelerinin haklarını savunmak için başvuru yapmalarına izin verilmez.

Kamu otoritesinin tanıdığı imtiyaz ve yükümlülükleri kullanan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmamıştır. Yabancılar ise sadece Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili bireysel başvuruda bulunamazlar. Buna göre, seçme ve seçilme hakkı gibi yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklara ilişkin yabancıların başvuruları reddedilmektedir(Gören, 2020, s. 120).

Bireysel Başvuruyu İncelemekle Yetkili Makam

Anayasa Mahkemesi, diğer yargı yetkilerinin yanı sıra bireysel başvuruları da incelemeye yetkilidir. Anayasa yargısı, genel olarak herhangi bir yargı sürecinde anayasa hukuku sorunlarının karara bağlanmasını, dar anlamda ise kanunların ve diğer bazı yasama işlemlerinin anayasaya uygunluğunun yargı mercileri tarafından denetlenmesini ifade eder. Anayasa yargısı, demokratik bir hukuk devletinin varlığı için gerekli olan yargı organlarından biridir. Normlar hiyerarşisine sahip bir hukuk devletinde, yasaların ve diğer yasama işlemlerinin daha yüksek standartlara, temel hak ve özgürlüklere ve insan haklarına uygun olmasını sağlamak için, yasama işlemlerinin bile denetime tabi olması gerekir.

Anayasal yönetimden sorumlu mahkeme, Anayasa Mahkemesidir. Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu Anayasa'da ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da düzenlenmiştir. Anayasa Mahkemesi on beş üyeden oluşur. Üç üye Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından, on iki üye ise Cumhurbaşkanı tarafından Anayasa'da belirtilen belli yargı organları ve kurumları mensupları veya belli kişiler arasından seçilir(Ramazan Korkmaz, 2017, s. 80).

Yine Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın 148. maddesi uyarınca yapılan bireysel başvuruları karara bağlama yetkisine sahiptir. Anayasa'ya göre, "herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir".

Bireysel Başvurunun Konusu

Bireysel başvurunun konusu, Anayasa'nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi uyarınca bireysel başvuru hakkı ile korunan temel hak ve özgürlüklerdir. Bu haklar, Anayasa'da temel hak ve özgürlükler olarak güvence altına alınan haklar ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve buna ek olarak Türkiye'nin taraf olduğu protokollerde yer alan haklardır. Başka bir deyişle, bireysel başvuru, Anayasa ve Sözleşme'de güvence altına alınan ortak hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkindir(Kanadoğlu, 2015, s. 104).

Anayasa'nın 148. maddesi ve 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesi uyarınca bireysel başvuru, Anayasa'da ve AİHS'de güvence altına alınmış hak ve özgürlüklerin korunmasına ilişkindir. Yine 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin ikinci fıkrasına göre talebin konusu, yasama, yürütme ve yargı organları ile mahalli idare organları da dâhil olmak üzere kamu gücü tarafından gerçekleştirilen işlem veya eylemlerdir(Ferhat Uslu, 2021, s. 201).

Ancak doğrudan yasama veya düzenleyici idari işlemleri hedef alan bireysel başvurular ile 6216 sayılı Kanun'un 45/3 maddesi uyarınca Anayasa Mahkemesi tarafından anayasal denetim dışında bırakılan işlemlerin kapsam dışı bırakılması gerekmektedir(Ferhat Uslu, 2021, s. 201; Kanadoğlu, 2015, s. 104).

Bireysel Başvuru İçin Koşullar ve Usuller

Bireysel başvuru için temel maddi ve usuli gereklilikler, bireysel başvuru sahibinin kişisel ve doğrudan bir talep hakkına sahip olması ve hak ihlalinin doğrudan etkilenmesi gerektiği şeklinde özetlenebilir. Ayrıca, başvuru yapan kişi, ihlali ve sonuçlarını ele almak için tüm olağan yasal yolları tüketmiş olmalıdır. Talep aynı zamanda anayasal öneme sahip olmalıdır(Bekir Özçelik, 2014, s. 146; Döner, 2023, s. 35).

Yargı yollarının tüketilmesi şartı, ihlali ele almak için olağan yasal yolların kullanılması anlamına gelir. Nihai kararın tebliğ edilmesi veya yerel mahkemelerin nihai kararlarının tebliğ edilmesiyle birlikte olağan kanun yolları tüketilmiş sayılmaktadır. Aynı ihlali ele almak için birden fazla yasal yol varsa, Anayasa Mahkemesi'nin takdirine bağlı olarak en etkili ve verimli yol kullanılır(Atasoy, 2015, s. 18).

Temel bir hakkın ihlalinden doğrudan etkilenmeyen bir kişi, "actio popularis" olmadığından bireysel başvuruda bulunma hakkına sahip değildir. Başvuru yapan kişi, bireysel başvuruda bulunmadan önce, ihlale yol açtığı iddia edilen eylem veya ihmalle ilgili yasalar kapsamında mevcut tüm yasal ve idari başvuru yollarını tüketmelidir(Ibrahim Ö. Kaboğlu, 2021, s. 390).

Anayasal bir hakkın ihlal edildiğini iddia eden herkes, öncelikle yetkili idari ve adli makamlara başvurmalı ve bunların sonuç vermemesi halinde Anayasa Mahkemesi'nin yardımını talep edebilmelidir. Anayasa Mahkemesi, anayasal öneme sahip olmayan veya davacının doğrudan etkilenmediği ya da açık bir yasal dayanağı bulunmayan başvuruları reddetme hakkını saklı tutar.

Yukarıdaki koşullar yerine getirildikten sonra, Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan veya yetkili yabancı mahkemeler veya temsilcilikler aracılığıyla bireysel başvuruda bulunulabilir. Bireysel başvurular belirli bir harca tabidir. Başvuru dilekçesinde, başvuru yapanın kimliği ve adresi, varsa temsilcisi hakkında bilgi, ihlal edildiği iddia edilen anayasal hakların ayrıntıları, ihlalin nedenleri, başvuru yollarının tüketilme aşamaları, belirtilmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ve tazminat talebi de dâhil olmak üzere kapsamlı bilgiler yer almalıdır.(Ibrahim Ö. Kaboğlu, 2021, s. 309; Turhan, 2021, s. 35)

Başvuru dilekçesine, iddia edilen ihlali kanıtlayan uygun deliller ve yetkili belgelerin orijinal kopyaları eklenmelidir. Başvuru yapanlar bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, bir vekaletname sunulmalıdır. Bireysel başvuru, başvuru yollarının tüketildiği tarihten itibaren otuz gün içinde veya başvuru yolları tüketilmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılmalıdır. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuruda bulunamayanlar, mazeretlerinin ortadan kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde başvuruda bulunabilirler ve mazeretlerini kanıtlamak zorundadırlar(Cemaloğlu, 2019, s. 57).

Anayasa Mahkemesi'nin Bireysel Başvurulara İlişkin Kararlarının Derece Mahkemeleri Üzerindeki Etkisinin Ele Alınması

Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin yargılama süreçlerine doğrudan müdahale etmese de, kararlarının davalara bakmakla görevli derece mahkemesi üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak etkili ve somut bir etkisi vardır. Bu önemli etkilerden biri, derece mahkemesinin tespit ettiği ihlalleri giderme yükümlülüğüdür(Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, 2019, s. 584).

Dolayısıyla, davanın gönderildiği derece mahkemesi, kanıtlanan ihlali ele alırken Anayasa Mahkemesi kararına uymakla yükümlüdür ve bunu hiçbir şekilde görmezden gelemeyebilir veya reddedemez. Bu durum, derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesi kararına aykırı hareket etmesini yasaklayan Anayasa'nın 153. maddesinin bir sonucudur ve davanın gönderildiği mahkemeyi bu karara uymakla yasal olarak yükümlü kılmaktadır(Çınar, 2016, s. 100; Döner, 2023, s. 100).

Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usullerini düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin ikinci fıkrası, Anayasa Mahkemesi kararlarının bireysel başvurularda derece mahkemelerini etkilemedeki belirleyici rolünü vurgulamaktadır. Söz konusu fıkra, yeniden yargılama yapmakla görevlendirilen mahkemenin, Anayasa Mahkemesi'nin ihlale ilişkin kararında belirttiği ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar vermesi gerektiği belirtilmektedir.

Yeniden yargılama yapmaya yetkili mahkemenin, Anayasa Mahkemesi kararında tespit edilen usulsüzlükleri ele alan ve bunların etkilerini mümkün olduğu ölçüde düzelten bir karar vermesi gerektiği anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, derece mahkemesi önceki tüm usul işlemlerini iptal etmek yerine, gereksiz yargılamalarla zaman kaybetmemek ve hızlı çözüm sağlamak için yeniden yargılama sırasında sadece tespit edilen ihlali ortadan kaldırmakla yükümlüdür.

Yeniden yargılama bağlamında, derece mahkemesi, yeniden yargılamayı düzenleyen özel bir mevzuat bulunmaması halinde Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun genel kurallarını uygular (Korkmaz, 2017, s. 1951).

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurularda verdiği kararlar derece mahkemelerini doğrudan etkilemekte ve uygulanmasını gerektirmekle birlikte, kararın ayrıca gerekçeli olması gerekip gerekmediği konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu nedenle, derece mahkemelerinin bu yükümlülüğünün Anayasa Mahkemesi kararının tamamını mı yoksa sadece kararın hüküm kısmını mı kapsadığı sorusu ortaya çıkmaktadır(Döner, 2023, s. 610).

Hukuki bağlamda, mahkeme kararları iki ana bölümden oluşur: Hüküm ve gerekçe. Karar hukuki güç taşır ve uygulanmasını gerektirir; gerekçe ise mahkemenin kararını dayandırdığı sebepleri ve mantığı içerir. Gerekçe, mahkemenin kararına ulaşmak için kullandığı yorum ve mantığı ifade etmektedir. Bu nedenle, gerekçede belirtilen nedenler kararın kendisi ile orantılı olmalıdır(Çınar, 2016, s. 125).

Bireysel başvuru dosyalarında Anayasa Mahkemesi tarafından verilen ihlal kararının gerekçesinin derece mahkemeleri açısından bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bazı yazarlar, kararın sadece ana kısmının, yani kararın kendisinin bağlayıcı olduğunu, gerekçenin ise kararın anlaşılması ve uygulanması için bir araç olarak görüldüğünü ancak derece mahkemeleri için bağlayıcı olmadığını savunmaktadır. Onlara göre gerekçe, kararın doğru bir şekilde anlaşılmasını ve doğru bir şekilde uygulanmasını sağlamak için önemlidir.(Akçıl, 2022 s. 15)

Öte yandan, diğerleri, münferit davalarda anayasal bir kararın gerekçelerinin kararın ayrılmaz bir parçasını oluşturduğunu ve derece mahkemeleri için bağlayıcı olması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre gerekçe, mahkemenin kararının temelini açıklığa kavuşturulmasına katkıda bulunur ve kararın gelecekte düzgün ve adil bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yardımcı olur.(Alpaslan, 2022, s. 470)

Üçüncü bir görüş ise Anayasa Mahkemesi'nin bireysel davalardaki kararlarında bağlayıcı olan ve olmayan gerekçeler arasında ayırım yapmaktadır. Bu görüş, kararı ve sonucunu doğrudan etkileyen gerekçelerin bağlayıcı olması gerektiğini, tarihsel veya bağlamsal gerekçelerin ise bağlayıcı olmayabileceğini savunmaktadır. Bu ayırım, hukukun ve adaletin doğru uygulanmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır(Seven, 2022, s. 43).

Sonuç olarak, zorunlu gerekçelendirme ile mahkemelerin esnekliğinin korunması arasındaki denge, hukuk sisteminde bir zorluk olarak görünmektedir. Adaletin ve hukukun

üstünlüğünün sağlanması için karar gerekçelerinin açık ve anlaşılır olması, ancak yargının gelişimini ve mahkemelerin adaleti sağlama özgürlüğünü engelleyebilecek aşırı kısıtlayıcı olmaması önemlidir(Perdecioğlu, 2018, s. 36).

Anayasa Mahkemesi kararında tespit edilen ihlali ve sonuçlarını ele almak üzere yetkili derece mahkemesi tarafından yürütülen yeniden yargılama süreci, ilk yargılamayla ilişkili ve örtüşen bir süreçtir. Yeniden yargılama, ilk yargılamanın üzerine inşa edilir ve büyük ölçüde onun bir uzantısıdır .

Bu bağlamda, yeniden yargılama mahkemenin hukuk ihlali olarak değerlendirdiği gerekçeleri ortadan kaldırmayı amaçladığından, ön yargılamanın sonuçları genel bir kural olarak korunur(Şahbaz, 2021, s. 345).

Buna ek olarak, derece mahkemeleri, Anayasa Mahkemesi'nin ihlalin varlığına ilişkin kararından doğrudan etkilenir ve tespit edilen ihlallerin ortadan kaldırılması için yeni direktiflere uygun hareket etmelerini gerektirir. Anayasa Mahkemesi ihlalin varlığına karar verdikten sonra, bu karara dayanarak infazın durdurulması gerekir ve bu da kanunun infazı olarak kabul edilir. Yeniden yargılama usulünün, kanunda açıkça belirtilmese de, ihlalin kapsamlı bir şekilde ortadan kaldırılmasının yolunu açtığı için bir tür kanun yolu olarak kabul edilmelidir. Ayrıca, Anayasa Mahkemesi kararlarının etkisi, Anayasa Mahkemesi tarafından belirlenen ilkelere uygun olarak ihlalin ortadan kaldırılmasına ilişkin yeni direktifleri uygulamak zorunda olan derece mahkemelerini de kapsamaktadır.

Anayasa Mahkemesi Kararlarının Derece Mahkemeleri Üzerindeki Objektif Etkisi

Anayasa Mahkemesi kararlarının etkisi üzerine hukuki tartışmalarda, çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bireysel başvuru kararlarının sadece başvuru için değil, benzer davalardaki diğer taraflar için de geçerli olan genel bağlayıcı etkisi olduğu objektif etki olarak adlandırılmaktadır .Bu konu tartışmalıdır, çünkü yazarlar Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarının etkisinin kapsamı konusunda farklılık göstermektedir.(Akçıl, 2022, s. 15) Bazılarına göre, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarının derece mahkemeleri üzerinde esasa ilişkin bir etkisi yoktur. Bu görüş, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarının objektif etkisinin olmamasının, derece mahkemelerinin kanunu yorumlama ve uygulamadaki bağımsızlığına saygı gösterilmesini teşvik ettiği gerçeğiyle gerekçelendirilmektedir(Şahbaz, 2021, s. 345).

Derece mahkemeleri olay ve olgular hakkında doğrudan ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olduklarından, kanunu bu koşullara uygun bir şekilde uygulamak için daha iyi bir konumdadırlar(Seven, 2022, s. 43). Bu görüşün savunucuları, derece mahkemelerinin bağımsızlığının artırılmasının yargı sistemine olan güveni artırdığına ve Anayasa Mahkemesi'nin kararına tam olarak bağlı kalınmaksızın her davanın objektif bir şekilde ele alınmasını sağladığına inanmaktadır(Köküsarı, 2015, s. 15) .Temel hakların farklı yorumlanmasına izin verilmesinin hukukun olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunduğunu vurgulamaktadırlar(Akçıl, 2022, s. 21). Diğer görüşe göre ise, Anayasa Mahkemesi tarafından münferit davalarda verilen ihlal kararlarının alt mahkemeler üzerinde esaslı bir etkisi vardır.(Köküsarı, 2015, s. 17) Bu görüşte olanlar, Anayasa Mahkemesi kararlarına esasa ilişkin etki uygulanmasının, farklı yargı organları arasında temel hakların yorumlanması ve uygulanmasında tutarlılık sağladığını savunmaktadır.

Yargı uygulaması, Anayasa Mahkemesi kararlarının alt mahkemeler tarafından dikkatle takip edildiğini ve benzer uyuşmazlıklara uygulandığını göstermektedir. Örneğin Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru hakkının anayasal bir hak olduğunu ve bireysel başvurularda verilen ihlal kararlarının yargı organları da dahil olmak üzere herkes için bağlayıcı olduğunu vurgulamıştır(Çelebi, 2021, s. 46). Son olarak, Anayasa Mahkemesi Başkanı konuşmasında, Mahkemenin bireysel başvurularda verdiği kararların esasa ilişkin etkisine değinerek, temel hak ve özgürlüklerin korunması ve ihlallerin etkili bir şekilde önlenmesi için bu etkinin kamu kurumları tarafından iyi anlaşılması ve uygulanmasının önemini vurgulamıştır(Akçıl, 2022, s. 18)

Sonuç

2010 yılında Türkiye, vatandaşların temel haklarının ihlal edilmesi durumunda doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne şikâyetle bulunabilmelerine imkân tanımıştır. 23 Eylül 2012 tarihinde yürürlüğe giren bu sistem, bireylere anayasal ve uluslararası düzeyde korunan haklarının kamu makamları tarafından ihlal edilmesi durumunda Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı tanımaktadır.

Bu sistem, bireylerin hak ihlallerine karşı çıkabilmeleri için yasal bir yol sağlayarak ve insan hakları ihlallerini uluslararası yargı organlarına ulaşmadan önce ülke içinde ele alarak ve böylece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvuruyu en aza indirerek ülke içinde temel hakların korunma düzeyini yükseltmeyi amaçlamaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin kararları derece mahkemeleri üzerinde doğrudan bir etkiye sahiptir ve bu mahkemeleri Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına uymak ve yasaları insan haklarına uygun olarak yorumlamakla yükümlü kılar.

Anayasa Mahkemesi belirli bir hakkın ihlal edildiğine karar verirse, derece mahkemeleri benzer davalarda aynı standardı uygulamakla yükümlüdür.

Bu kararlar, gücün kötüye kullanılmasının önlenmesine ve hukukun üstünlüğü ilkesinin desteklenmesine katkıda bulunmakta, adaleti ve hakların korunmasını teşvik eden bir yargı ortamı yaratmaktadır.

Sistem, Türk hukuk sisteminin adilliğini artırmakta ve alt mahkemeleri Anayasa Mahkemesi kararlarına uymaya zorlayarak insan haklarının daha iyi korunmasını sağlamaktadır.

Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne ulaşan dava sayısını en aza indirerek Türk yargı sisteminin bağımsızlığını ve davaları kendi içinde ele alma kabiliyetini güçlendirmektedir.

Kısacası, Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru sistemi, insan haklarının korunması ve hukukun üstünlüğünün desteklenmesi açısından önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir; zira Anayasa Mahkemesi kararları, alt derece mahkemelerini yasaları insan haklarını koruyacak şekilde yorumlamaya ve uygulamaya zorlamakta, Türk hukuk sisteminin adilliğini artırmakta ve insan hakları standartlarının ülke içinde iyileştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Kaynakça

- Akçıl, Y. (2022). Bireysel Başvuru Kararlarının Subjektif ve Objektif Etkisinin İdari Yargı Yönden İncelenmesi. Anayasa Yargısı, Cilt: 39 Sayı: 1.
- Anayurt, Ö. (2018). Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. 18. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Arslan, R. ve Tanriver, S. (2001). Yargı Örgütü Hukuku Ders Kitabı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Atasoy, H. (2015). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Koşulları. 1. Baskı. Türkiye: Adalet Yayınevi.
- Bekir Özçelik. (2014). “Bireysel Başvuru Yolunun İdari Yargı Kararları Bakımından Değerlendirilmesi”, Editör: S. Yokuş, Türkiye’de Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru içinde,. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu. (2019). 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku. 18. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Cemaloğlu, B. (2019). Bireysel başvuruda kişiye ilişkin kabul edilebilirlik şartları. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çankaya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı.
- Çelebi, E. G. (2021). Bireysel Başvuru Kararlarının İcrası: Anayasa Mahkemesi’nin doğrudan ve dolaylı “çağrı kararları” üzerine bir inceleme. Anayasa Yargısı, 38(1), 43-83.
- Çınar, S. (2016). Bireysel Başvuru Bulunma Usulü. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 97-137.
- Döner, A. (2023). Türk Anayasa Hukuku. 3 Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ermenek, İ. (2000). Medeni Usul Hukukunda Şekilcilik. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 4(2), 0-0.
- Ermenek, İ. ve Atalı, M. (2023). Yargı Örgütü (THD) (6. Baskı.). Seçkin Yayıncılık.
- Eryıldız, H. S. (2018). Hukukun Temel Kavramları. Erzurum Atatürk Üniversitesi.
- Fendoğlu, H. T. (2020). Anayasa Yargısı. 4. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Ferhat Uslu. (2021). Bütün Konularıyla Anayasa Yargısı Dersleri. 1040 Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Gören, Z. (2020). Anayasa Hukuku. 5, Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- İbrahim Ö. Kaboğlu. (2021). Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar). 16. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kanadoğlu, K. (2015). Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru. Ankara: On İki Levha Yayıncılık.
- Kemal Gözler. (2012). İdare Hukukuna Giriş. Bursa: Ekin Yayınları.

- Köküsarı, İ. (2015). Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Mehmet Emin Alpaslan. (2022). Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru ve kararların Medenî Usûl Hukukuna etkileri. (Yayımlanmamış doktora tezi). Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Özel Hukuk Ana Bilim Dalı.
- Nal, S. (t.y.). Hukukun Temel Kavramları. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Özbaykal, N. T. (2019). Medeni Yargı ile İdari Yargı Arasındaki Yargı Yolu ve Hüküm Uyuşmazlıkları. 1. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Perdecioğlu, İ. E. (2018). Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru ve norm denetimi kararlarının uyumlaşma sorunu: Mülkiyet hakkı örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi.
- Ramazan Korkmaz. (2017). Medenî Usûl Hukuku Açısından Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru. İstanbul: On İki Levha Yayınları.
- Seven, M. (2022). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurunun Hukuki Sonuçları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.
- Şahbaz, İ. (2021). Anayasa Mahkemesi Kararının Gerekçesinin Bağlayıcılığı Sorunu. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 31-72.
- Turhan, H. B. (2021). Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Kamu Tüzel Kişilerinin Başvuru Ehliyeti. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı / Anayasa Hukuku.
- Yiğit, U. ve Öztürk, İ. (2023). Yargı Örgütü. 3. Baskı. Türkiye: Adalet Yayınevi.

Makale Tercümesi:
Atatürk Neden Büyüktür
Bagarat Tevyan¹

Çev: Cem Karakılıç²
DOI: 10.5281/zenodo.12602183

(Bu makale Bagarat Tevyan'ın, Atatürk'ün ölümü üzerine Yercanik Tari'de yayınladığı “Ինչու Մեծ է Աթաթիւրք” ve “Թուրքիոյ Հանրապետութեան Տասնութիւնգ Տարուան Արգասիքները” adlı Ermenice makalelerinin çevirisidir. Bkz. Բազարատ Թեւեան, *Երջանիկ Տարի* 1939, Կ. Պոլիս, 201-208)

Anahtar Kelimeler: Bagarat Teyvan, Atatürk, Cumhuriyet, Türkiye

Keywords: Bagarat Teyvan, Atatürk, Republic, Türkiye

Elbette onun büyüklüğünü tahlil etmek bana düşmez fakat kendisinin sade bir hemşerisi olarak onun büyüklüğünü nasıl göremem?

Anadolu'nun en zengin kırsalında Büyük Ağrı'yı veya en yüksek Erciyes'i fark etmemek mümkün mü? Onlar en küçüğünden en büyüğüne, en alçağından en yükseğine, en cahilinden en gelişmişine yüce ve inkâr edilemez, gerçek ve etkileyici şekilde bütün gözler önünde duruyorlar.

Onun büyüklüğü de işte böyledir.

O öngörüsüyle büyüktür.

Genel Savaşın zaferinden sarhoş olan devletler kanlı kılıçlarını yeryüzünün eksenine sapladılar ve çizmelerinin altında ezilen dünya haritasını intikam ve şehvet hırsıyla yeniden düzenlemek istediler. Sultanların tahtı da kaybedenlerin arasına girmişti. Eski Osmanlı sınırları içinde

¹ Ermeni roman yazarı, tiyatrocu ve hatip Bagarat Tevyan 1893 yılında İstanbul'da doğdu. Getronagan Ermeni Lisesinde okudu. 1918'den itibaren Jamanak, Marmara, Nor Lur ve Zartonk gibi gazetelerde makale ve çevirileri yayınlandı. 1926'da haftalık mizah dergisi Kesur'u çıkarmaya başladı. Bir süre Anuşapur ve Patker'in editörlüğünü yürüttü. İlk sayısını 1928 yılında yayınladığı Yercanik Daregirk salnamesini, Polonyalı yazar ve şairlerin de desteğiyle yaklaşık 40 yıl boyunca aralıksız olarak yayınladı. 1931'de Tosun Mirik, 1933'de Bir Mahkumun Günlüğü ve 1943 yılında Hangirvan adlı romanlarını yazdı. Tevyan 1970 yılında İstanbul'da hayatını kaybetti.

² Dr., Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

sadece umutsuzluk ve panik hüküm sürüyordu. Bu yaygın umutsuzluk içinde anavatanın en iyi günlerini gören tek kişi oydu...

O öngörüsü kadar iradesiyle de büyüktür.

Onda imkansızı gerçekleştirebilecek ne kalıcı ve sarsılmaz bir güç birikmişti ki yığınların paniğini dağıtarak onları müttefik ve güçlü bir bütüne dönüştürdü.

Fakat O kendini tanımasıyla da büyüktür.

Türk'ün asırlık tarihinde çok sayıda imparatorlar, fatihler doğdular fakat onların hiç biri kendi halkını bu kadar iyi tanıyamadı, hiç biri onun kalbine bu kadar nüfuz edemedi. Fatihler zafer kazanıp Ortaçağı Yeniçağdan ayırarak eski Bizans'ın aşılmaz surlarına yerleştiler. Fakat Atatürk zaferiyle cumhuriyetçi Türkiye tarihini açarak eski Türkiye tarihinin önüne nokta koydu. Çünkü halkının ruhunu ve ihtiyaçlarını en iyi anlayan oydu.

Ayrıca kendini geliştirdiği için de büyüktür.

Evrenin hangi bölgesinde, hangi ufkunda onun öncülüğünde Türkiye'de yapılan kültür, medeniyet ve çağdaşlaşma alanlarındaki gibi şaşırtıcı bir sıçrayışla karşılaşabiliriz.

Tarihçiler büyük devrimlerin kan selinde doğduğu yönündeki eskimiş teorilerini kutsallaştırmayı bıraksınlar. Onlar Fransa'nın büyük devriminin kanlı yaralarını boşuna hatırlıyorlar. Biz en büyük devrimlerin kanlı doğduğu teorisini başarılı bir lider ve aydınlanma ışığı etrafında gerçekleştirilen büyük Türk devrimi sayesinde delilleriyle parçalıyoruz.

Elbette onun büyüklüğünü tahlil etmek bana düşmez fakat kendisinin sade bir hemşerisi olarak onun büyüklüğünü nasıl göremem?

TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN ON BEŞİNCİ YILININ SONUÇLARI

Sanayi

Cumhuriyet anavatanımıza, önceki sayfalarda kronolojik özetini yayınladığımız, içtimai ve siyasi büyük ilerlemeler kazandırmıştır. Fakat bunların dışında sanayi hayatımızda da 15 yılda, istatistikleriyle dünyayı şaşkına çeviren hissedilir bir ilerleme oldu. 15 yıl önce-1913'te-Türkiye 264 sanayi tesisine, 14060 işçiye, 20977 beygir gücündeki 379 motora, yıllık 7570000 altın üretimine sahipken 1938'de bu oran 1.394 sanayi tesisine, 100598 işçiye, 262727 beygir gücüne ve 285008000 altın üretimine ulaştı.

Devlet bireysel işletmelerin dışında büyük bir sermayeyi onayladı ve ilk beş yıllık plan için 90 milyon altın tahsis ederek sanayiye geliştirdi. 1934-139 Mayısında Sümer Bank'ın işlettiği fabrikalarda üretilen pamuk, yün, kömür, bakır, kükürt, selüloz, kağıt, karton, ipek, şişe, klor, tuğla, sud kostik bu programın gerçekleştirilmiş kısımlarıydılar.

20 milyon sermayeyle başlayan ve şu anda 80 milyon sermayeye ulaşan Sümer Bank şimdiye kadar Hereke (Yün), Beykoz (Deri, ayakkabı), Bakırköy (Keten), Uşak (Şeker), Kayseri Bünyan (Yün) fabrikalarını yeniden düzenledi, Kayseri (Keten), İzmit (Kağıt ve karton), Bursa (Merinos), Ereğli (İpek), Nazilli (Basma), Keçiornu (Kükürt), Isparta (Gül Yağı)

fabrikalarının temelini attı İzmit (Kağıt ve selülöz), Karabük (Demir), Malatya (Pamuklu ürünler), İzmit (Klor, sud kostik) ve Sivas (Tuğla) fabrikalarını ise bitirmek üzeredir. 22 milyon sermayeye sahip olan Karabük Demir-Çelik Fabrikası bahara tamamlanacak. Yılda 45 bin ton demir ve 400 ton kömür tüketecek fabrika üreteceği 200 bin ton demir ve çelik Türkiye'nin demir bağımsızlığını sağlayacak.

Bu devlet fabrikalarının yıllık satışı 1929-1937 döneminde dört kat artmıştır. Ayrıca İş Bankasının aşağıdaki dalları da Türkiye sanayisinde önemli bir rolü deruhte etmiştir: 5 milyon sermaye ile 890 bin ton (1937) kömür üretimi, bir milyon sermaye ve 800 bin altın gelirli Paşabahçe Şişe Fabrikası ve Ankara'nın yünü, Bursa'nın ipekli dokumaları.

Bunun dışında İş Bankası, Sümer Bank ve Eti Bank şirketleriyle Keçiornu kükürt, Isparta gül yağı ve Ergani bakır, kurşun fabrikalarını işlettiler. Türkiye'de Alpullu, Uşak, Eskişehir ve Turhal şeker fabrikalarını kuran cumhuriyetti. Bunun dışında 1936'da yıllık 100 bin ton krom üreten 20 milyon sermayeli Guleman Krom Madeni açıldı.

Eti Bank çoğunlukla kömür üretimini ve kömürün yaygınlaştırılmasını amaçlamıştı. Kömür tüketimi her yıl 300 bin artarak gelecek yıl 2 milyon 500 bin tona ulaştı. Etibank ayrıca 4 milyon 500 bin sermaye ile 3 milyon altın değerinde 10 bin ton bakır üretimi yapan Ergani, yılda 2-3 bin ton bakır üreten Kuvars Maden Ocağı ve yılda 8-10 bin ton bakır üreten Murgul Maden Ocağı olmak üzere üç maden daha işletti. Bu üç maden bir yılda 6 milyon altın gelir sağlayacak.

Keçiornu Kükürt Madeni de Eti Banka transfer edilerek 1938 yılının yarısında 2 milyon 200 bin ton kükürt üretmişti. Ankara yakınlarındaki Keskin değerli Molibden Madeni 1938'in altı ayında 50 bin altın kıymetinde 4 bin kilo maden üretti.

Bu yılın Mayısından itibaren İngiltere'den alınan 1 milyon sterlinin tahsis edildiği yeni bir maden ve sanayi programı icraata geçecek. Bu program sayesinde bakır, krom, kurşun, demir, taşkömürü ve linyit madenleri genişletilecek. Trabzon ve Karadeniz'in diğer limanları modernleştirilecek, Sirkeci'den Haydarpaşa'ya feribot yapılacak, taze meyve ve tereyağı nakil gemileri satın alınacak, Zonguldak ve Karabük'e büyük elektrik istasyonları yapılacak vs., ve ülkenin büyük fabrikalarının sayısı yüzü geçecek.

Demiryolları

Türkiye'nin ilk demiryolu 83 yıl önce 1856'da Aydın'da yapılmıştı. Ondan cumhuriyetinin ilanına kadar 67 yıl boyunca çeşitli şirketler tarafından Türkiye'nin şimdiki sınırlarında 4088 km demiryolu yapıldı. Cumhuriyetin 15 yılında ise 2976 km yeni demiryolu inşa edildi. Demek ki İmparatorluk döneminde ortalama hesapla yıllık 60, cumhuriyet döneminde ise 200 km demiryolu hattı döşenmişti. Bunun dışında Anadolu Demiryolu ve şubeleri, Bağdat-Mersin-Adana Hattı, Aydın Hattı ve şubeleri, İzmir-Kasaba-Adana Hattı, Doğu Demiryolu, Mudanya-Bursa, Samsun-Çarşamba Hatları da satın alındı.

Çobanbeyli-Nusaybin (405 km), Ilıca-Palamutluk Hattı (828 km) ise henüz yabancı şirketlerden satın alınmadı. Bunlardan başka Doğuda 124 km'lik Sarıkamış-Kars-Rusya hattı ile 232 km'lik Maden-Erzurum-Sarıkamış Hattı Ruslar tarafından yapılmıştı. Demek ki, cumhuriyet 15 yılda yabancı şirketlerden üçünün geniş ve dar olduğun, birinin ise yeniden tamir edildiği 3723 km demiryolu satın almıştı. Ayrıca şu anda bir yılda tamamlanacak olan Diyarbakır'dan Irak ve

İran'a uzanan 155 km bir yol ile 210 km'lik Erzincan-Erzurum Hatları yapılmaktadır. Devlet Demiryollarının geliri 1933'de 15,130,000, 1937'de ise ikiye katlanarak 35500000 altına ulaştı. 12 soğuk hava vagonu, 30 kendi kendine yükleme yapan vagon, 30 lokomotif, 22 yolcu aracı, 188 kapalı vagon, 10 yük arabası satın alındı ve yapıldı. Bunun dışında tahsis edilen 16 milyon altınla üç yıl içinde 95 lokomotif, 155 yolcu, 750 yük, 25 soğuk hava vagonu satın alınmış olacak. Bunların ücreti Devlet Demiryollarının 6 yıllık geliriyle karşılanacak. Karabük Fabrikasının demir ve kömürünü taşımak için 130 lokomotif ve 2400 yük vagonu sipariş edilmiştir. Ayrıca 25 yıl boyunca 2.500 km demiryolu 50 milyon altın harcanarak tamir edilecek.

Ի Ն Չ Ո Ւ Մ Ե Մ Է

Ա Թ Ա Թ Ի Ի Ր Ք

Գրեց՝ ԲԱԳԱՐԱՏ ԹԵԻՍԱՆ

Ինձի չիյնար անշուշտ վերլուծել Իր Մեծութիւն, բայց իբրեւ Իրեն խոնարհ հայրենակից՝ ինչպէ՞ս կրնամ չտեսնել Իր Մեծութիւնը:

Անատուրի ամէնէն հարուստ շինականն իսկ, կրնա՞յ արդեօք ընշմարել մեծ Ազրըն. կամ բարձրաբերձ էրճիասը:

Այսպէս են մեծութիւնները. անոնք կը ցցուին ամէնուն աչիւն. ամէնէն պզտիկէն՝ ամէնէն մեծին, ամէնէն խոնարհէն՝ ամէնէն բարձրին, ամէնէն տգէտէն ամէնէն զարգացեալին աչքին առջեւ, վե՛հ ու անուրանալի, իրական ու տպաւորիչ:

Այսպէս եղաւ Անոր Մեծութիւնն ալ:

* * * Մեծ եղաւ Ան Իր յստակատեսութեամբը:

Ընդհանուր Պատերազմի յաղթանակէն գինովցած պետութիւններ, երկրագունդին առանցքին մխեցին իրենց աքիւնոտ սուինը. եւ մոյկերու տակ տրորուն աշխարհի քարտէսը ուզեցին սրբագրել քինախնդրութեան եւ քմայքի ծիրերով:

Պարտուածներու կարգին՝ անճրկեր էր Սուլթաններու գահն ալ: Օսմանեան հին պետութեան սահմաններուն մէջ յուսահատութիւն եւ խուճապ միայն կը տիրէր:

Այդ համատարած յուսալքման մէջ, Ի՛նքն էր միայն որ տեսաւ Հայրենիքին համար փառքի լաւագոյն օրերու հեռանկարը:

Ո՛, ան մեծ եղաւ իր յստակատեսութեամբը:

* * * Ան մեծ եղաւ նաեւ Իր Կամքով:

Ի՛նչ յարատեւ ու աննկուն ուժ մըն էր կուտակուած Իր մէջ. որ կրցաւ անկարելին կարելիի վերածել. յուսացրիւ բազմութիւններու խուճապը փոխակերպելով համակամ ու հզօր հաւարականութեան մը:

Այդպէս է որ Ան մեծ եղաւ Իր Կամքով:

* * Բայց Ան. մեծ եղաւ նաեւ իր ճանաչողութեամբը. Թրքական բազմադարեան պատմութեան մէջ, կը տողանցեն բազում ինքնակալներ, աշխարհակալներ, իշխանաւորներ, բայց անոնցմէ ո՛չ մէկը կրցաւ այնքան լաւագոյնս ճանչնալ իր հայրենակից ժողովուրդը, ո՛չ մէկը զիտցաւ այնքան խորապէս թափանցել անոր սրտէն, կոչումէն ներս:

Պատժիճները իրենց յաղթանակին տիրական միջակէտը զետեղեցին հին Բիւզանդիոնի անառիկ պարիսպներուն մէջ՝ բաժնելով Միջին Դարը Նոր Դարէն:

Բայց Աթաթիւրք իր յաղթանակով վերջակէտը դրաւ հին Թուրքիոյ պատմութեան առջեւ, բանալով Հանրապետական Թուրքիոյ պատմութիւնը:

Որովհետեւ ան, լաւագոյնս ըմբռնած էր իր ժողովուրդին ոգին ու անհրաժեշտութիւնները:

Այդպէս է որ, Ան մեծ եղաւ իր ճանաչողութեամբը:

* * Բայց Ան, մեծ եղաւ մանաւանդ իր կատարելագործութեամբը:

Տիեզերքի ո՞ր մարզին, ո՞ր հորիզոնին մէջ կարելի է հանդիպիլ այն շլմորեցուցիչ խոյանքներուն, որ իր առաջնորդութեամբը կատարեց բովանդակ Թուրքիա՝ մշակութային, քաղաքակրթական ու արդիականացման ասպարէզներուն մէջ:

Թող պատմիչները սրբազրեն իրենց այն հինցած տեսութիւնները թէ մեծ յեղափոխութիւնները արեան հեղեղներու մէջ կը ծնին: Անոնք ի զուր կը յիշեն Ֆրանսական Մեծ Յեղափոխութիւնը իր արիւնալի երկունքներով: Մենք այդ տեսութիւնը կը ջրենք փաստովը Թրքական Մեծագոյն Յեղաշրջումին որ հաստատեց թէ՛ եթէ մեծ Յեղափոխութիւնները արիւնով կը ծնին, Մեծագոյն Յեղափոխութիւնն ալ — Թրքական Յեղաշրջումը — կը ծնի ձեռնհաս առաջնորդի մը հայրենասէր ու բոլորանուոր իմացականութեան ճառագայթումովը:

* * Ինձի չիյնար անշուշտ վերլուծել իր Մեծութիւնը, բայց իրրեւ իրին խոնարհ հայրենակից՝ ինչպէ՞ս կրնամ չի աեանել իր Մեծութիւնը:

ԹՈՒՐԲԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՏԱՍՆԸՅԻՆԳ ՏԱՐՈՒԱՆ ԱՐԳԱՍԻՔՆԵՐԸ

Քաղեց՝ ԲԱԿԱՐԱՑ ԹԵՒՆԱՆ

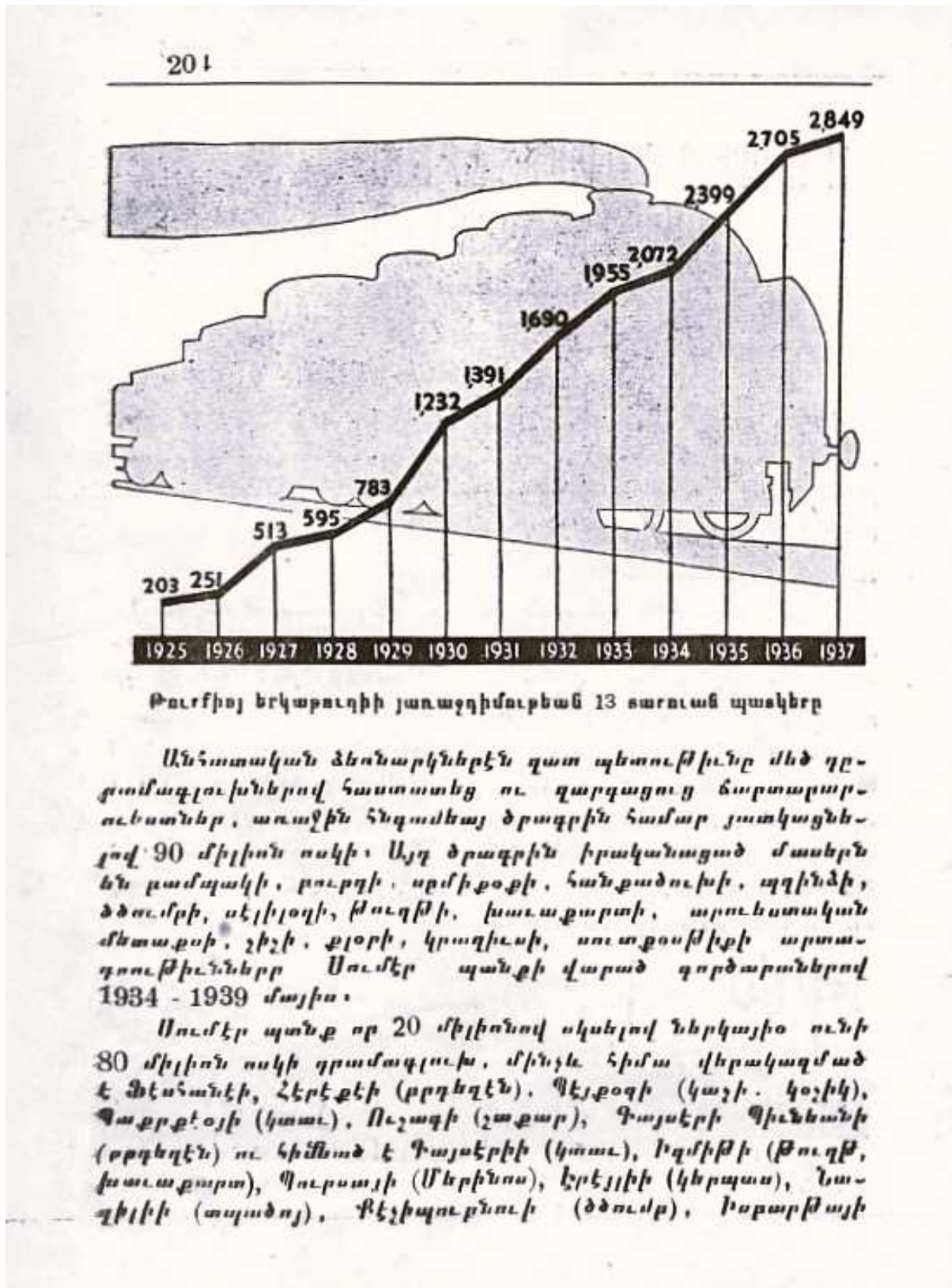
Մենք են Հանրապետութեան կողմէ մեր հայրենիքին պարգեւուած ընկերային ու քաղաքական յառաջդիմութիւնները, որոնց ժամանակագրական ամփոփումը հրատարակած ենք նախորդ էջերով:

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԽՈՒ

Բայց ատենցմէ զատ մեր ճարտարարուեստական կեանքը եւս 15 տարուան մէջ ունեցած է զգալիացունց յառաջդիմութիւն մը, որ իր վիճակագրութեամբը իբր հրաշք կը ցցուի զարմանահար աշխարհի առջեւ:

Տասնըհինգ տարի առաջ, 1913ին Թուրքիա ունէր 264 ճարտարարուեստի հաստատութիւն 14060 գործաւոր, 20977 ձիու ուժով 379 մօթէօռ, տարեկան 7570000 ոսկիի արտադրութեամբ. իսկ 1938ին ունեցաւ 1394 ճարտարարուեստի հաստատութիւն, 100598 գործաւոր, 262727 ձիու ուժով ու 285008000 ոսկիի հասոյթով:

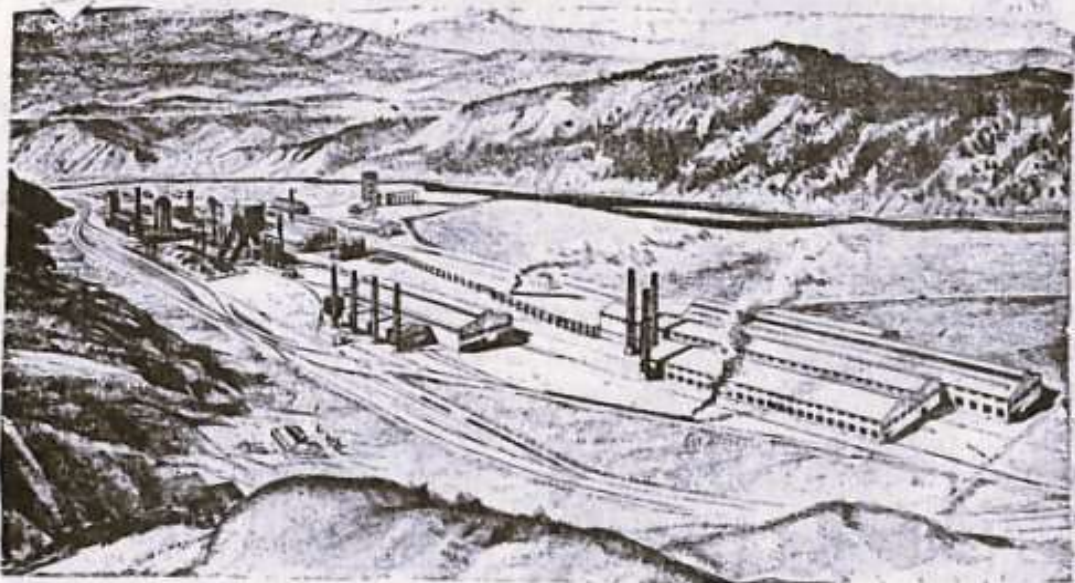

(վարդի իւղ) գործարանները, իսկ աւարտելու վրայ են Իզմիրի (դարձեալ թուղթ), Իզմիրի (սէլիւլոզ), Քարապիւքի (երկաթ), Մալաթիոյ (բամպակեղէն), Իզմիրի (քլօր, սուսքօսթիք) և Սվազի (կրաղիւս) գործարանները: Քարապիւքի երկաթի ու պողպատի գործարանը կ'աւարտի գարնան. ունի 22 միլիոն իրա դրամագլուխ, պիտի սպասէ տարին 450000 թօնօ երկաթի հանածոյ ու 400 թօնօ հանքածուխ, իր արտադրելիք 200000 թօնօ երկաթ ու պողպատով ապահովելով Թուրքիոյ երկաթի անկախութիւնը:

Այս պետական գործարաններուն տարեկան վաճառումը 1929—1937 աւելցած է չորսուկէս անգամ:

Թուրքիոյ ճարտարարուեստին մէջ կարեւոր դեր մըն ալ ստանձնած է իշ պոնքասին հետեւեալ ճիւղերով. — Հանքածուխ՝ 5 միլիոն դրամագլուխով արտադրելով 890000 թօնօ (1937). Բաշապահչէի շիշի գործարան՝ մէկ միլիոն դրամագլուխով և 800000 ոսկի հասոյթով. հիւսուածեղէն՝ Անգարայի երևնիշով ու Պուրսայի Իրէքիշով:

Քարապիւքի երկաթի գործարանին բնդհանուր մակերը

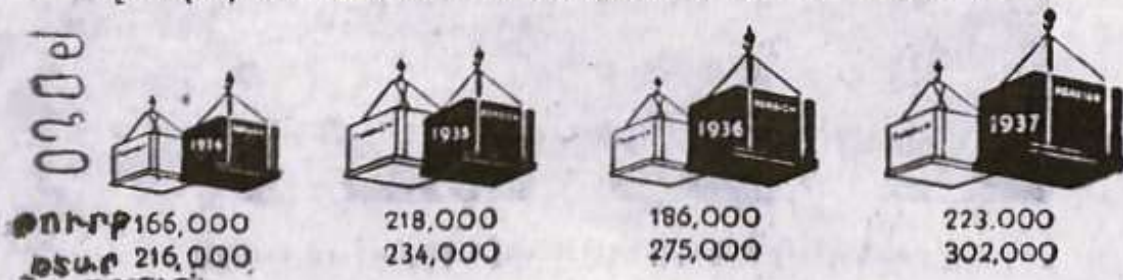
Ասկէ զատ Իշպանքասին Սումէրպանքի ու Էթիպանքի բնկերակցութեամբ կը բանեցնէ Քէշիպուրնուի (ծծումբ), Խարաթայի (վարդի իւղ) և Էրկանիի պղինձի, կապարի, թելի ու գամի գործարանները:

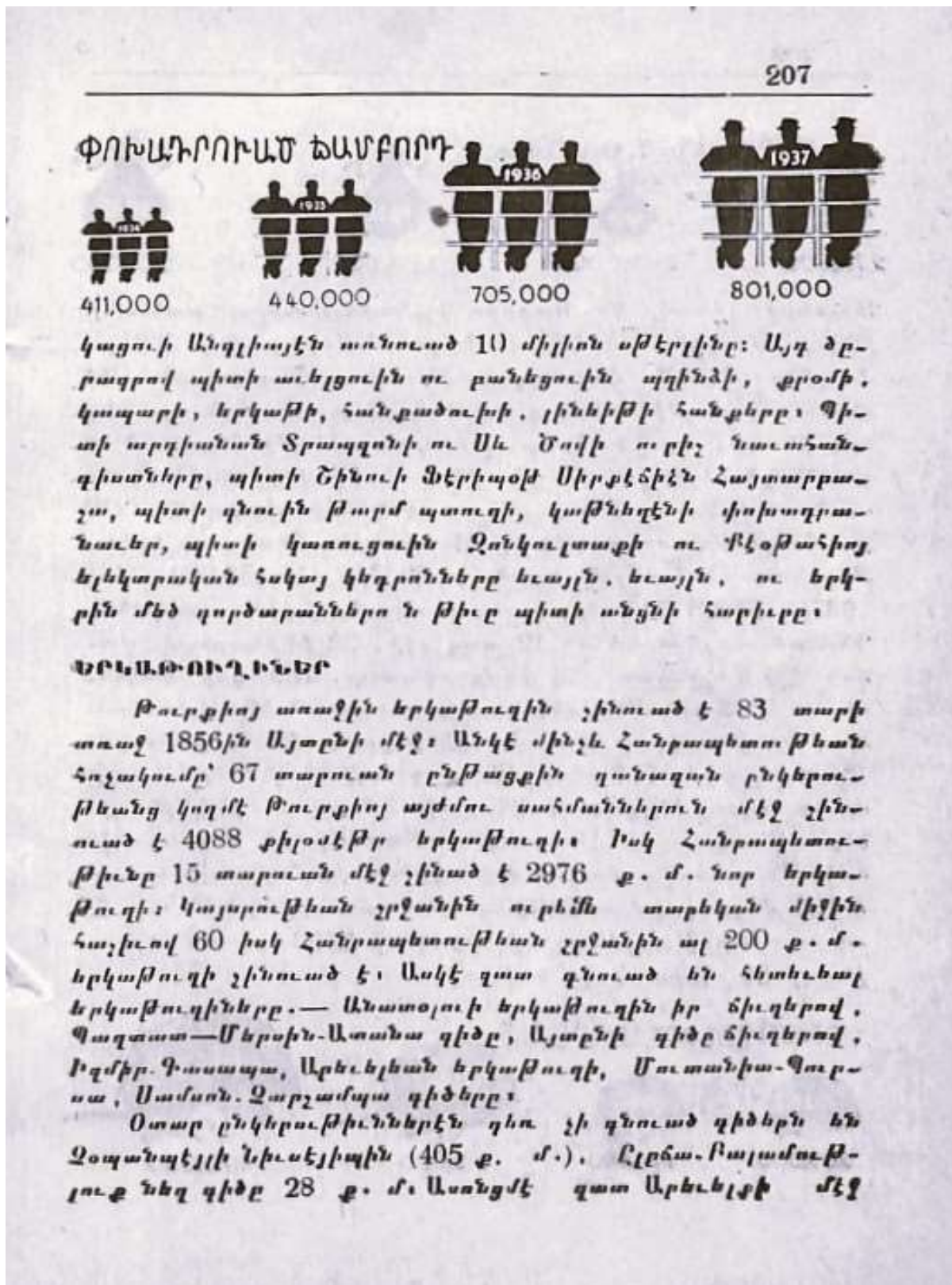
Հանրապետութիւնն է որ Թուրքիոյ մէջ ստեղծեց շաքարի ճարտարաոլեստը Ալթուլլուի, Ուշագի, Էսկիշէհիբի և Թուրնալի գործարաններով: Ասոնցմէ զատ 20 միլիոն դրամագլուխով (1936) կը բանին Կուլէմանի քրօմի հանքերը տարեկան 100000 թօնօ քրօմ արտադրելով:

Էթիպանք մեծապէս նպաստած է հանքածուխի արտադրութեան ու ժողովրդականացման: Հանքածուխի սպառումը ամէն տարի կը կրէ 300000 թօնօի յաւելում մը. դալ տարի բարձրանալով 2500000ի: Էթիպանք կը բանեցնէ հետեւեալ երեք պղինձահանքերը.— Էրկանի 4500000 դրամագլուխով, այս տարուրնէ կ'աւտադրէ 10000 թօնօ պղինձ 3 միլիոն ոսկի արժէքով: Քուվարսիանի հանքը որ տարին 2—3000 թօնօ պղինձ կ'արտադրէ: Մուրկիւլի հանքը որ տարին 8—10000 թօնօ պղինձ պիտի արտադրէ քիչ ստենէն: Այս երեքը մէկ տարին 6 միլիոն ոսկիի հասոյթ մը պիտի ապահովեն:

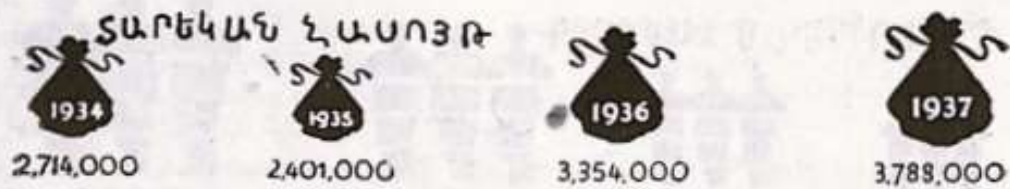
Քէշիպուրնուի ծծումբի հանքն ալ Էթիպանքի փոխանցուելով 1938ի առաջին կէսին արտադրած է 2200000 քիլօ ծծումբ: Անգարայի մօտ, Քէսքինի թանկարժէք մօպիլտէնի հանքէն 1938ի վեց ամիսէն արտադրուած է 4000 քիլօ հանք 50000 ոսկի արժէքով:

Այս տարի մայիսէն կըսկսի գործադրուիլ հանքային ու ճարտարարուեստական նոր ծրագիր մը որուն պիտի յատ-

208

Ռուսերը չինած են Սարգսյանի-կարս. Ռուսիոյ սահմանի 124 ք. մ. գիծը ու Մատենի էրզրում-Սարգսյանի 232 ք. մ. գիծը։ Ուրիմն Հանրապետութիւնը 15 տարուան մէջ օտար ընկերութիւններէ գնած է 3723 ք. մ. լայն ու նեղ երկաթուղի, որոնց երեք չորրորդն ալ վերանորոգած է դարձեալ։ Ներկայիս կը շինուին նաև Տիարապաքըրէն իրաք ու իրան երկարող 155 ք. մ. ու էրզինճան-էրզրումի 210 ք. մ. գիծերը որ տարիէ մը կ'աւարտին։ Պետական երկաթուղիներուն հասոյթը եղած է 1933ին 15,130,000, իսկ 1937ին 35500000 ռսկի, կրկնապատկուելով հինգ տարիէն։

Գնուած ու շինուած են 12 պաղ օդի, 30 ինքնաքարձ վա-կօն, 30 վայրաչարժ, 22 ճամբորդատար, 188 գոց վազօն-ներ և 10 ֆուրկօն։ Ասկէ զատ յատկացուած 16 միլիոն ռս-կիով երեք տարիէն գնուած պիտի ըլլայ 95 վայրաչարժ, 155 ճամբորդի, 750 բեռի, 25 պաղ օդի վազօններ եւայլն որոնց փոխարժէքը պիտի վճարուի պետական երկաթուղի-ներու 6 տարուան հասոյթէն։ Քարապիւքի գործարանին երկաթն ու հանքածուխը փոխադրելու համար ապստրուած է 130 վայրաչարժ ու 2400 բեռնատար վազօն։ Իսկ 25 տարուան ընթացքին պիտի նորոգուի 2500 ք. մ. երկաթուղի 50 միլիոն ռսկի ծախքով։

YAYIN ETİĞİ

Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ESAR), etik yayıncılık hususunda en yüksek standartlara bağlı kalmayı ilke edinmiştir. Bu kapsamda; Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkeleri benimsenmiştir. Dergiye gönderilen makaleler daha önce yayımlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecine tabi tutulmamış olmalıdır. ESAR’a gönderilen her bir makale en az bir editör ve iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilecektir. Değerlendirme sırasında rastlanılan intihal, duplikasyon, sahte yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, eser dilimleme, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi etik dışı durumlar olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda, kabul edilen etik standartlarına uygun olmayan makalelerin değerlendirme süreci sona erdirilir. Yayından sonra tespit edilen olası etik ihlallerine sahip makaleler yayından kaldırılır. Makalelerin etik kurallara uygun yazılması yazarların sorumluluğundadır. ESAR’ın benimsediği uluslararası araştırma etiği ilkeleri şunlardır;

*Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.

*Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.

*Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.

*Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir zorlama altında olmamalıdır.

*Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.

*Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.

*Deneyisel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.

*Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.

*İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

PUBLICATION ETHICS

The Journal of Education and Social Sciences Research (ESAR) is committed to adhering to the highest standards in ethical publishing. In this context; Ethical publishing

ESAR

principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) and World Association of Medical Editors (WAME) have been adopted. Articles submitted to the journal should not have been published before and have not been evaluated in another journal. Each article sent to ESAR will be double-blinded by at least one editor and two referees. Plagiarism, duplication, fraudulent authorship, research / data fabrication, work slicing, copyright infringement and concealment of conflict of interest encountered during evaluation are considered unethical situations. In this context, the evaluation process of articles that do not comply with the accepted ethical standards is terminated. Articles with possible ethical violations detected after publication are removed from the publication. It is the authors' responsibility to write the articles in accordance with ethical rules. The international research ethics principles adopted by ESAR are as follows;

*The principles of integrity, quality and transparency should be ensured in the design of the research, the review of the design and the conduct of the research.

*Research team and participants, purpose of the research, methods and possible uses envisaged; They should be fully informed about the requirements and, if any, risks of participation in the research.

*Confidentiality of information provided by research participants and confidentiality of respondents should be ensured. Research should be designed to preserve the autonomy and dignity of the participants.

*Research participants should participate in the research voluntarily and should not be under any coercion.

*Participants should be avoided from harm. The research should be planned in a way that does not put the participants at risk.

*Be clear about research independence; If there is a conflict of interest, it should be indicated.

*In experimental studies, written informed consent of the participants who decide to participate in the research should be obtained. The legal guardian's approval must be obtained for children and those under guardianship or those with confirmed mental illness.

*If the study will be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization that the study will be carried out.

*In studies with a human element, it should be stated in the "method" section that "informed consent" was obtained from the participants and the ethics committee approval was obtained from the institution where the study was conducted.

YAZIM KURALLARI

- 1- Yazarların, ESAR Yönetim Kurulu'nun belirlediği yazım kurallarına uyması zorunludur. Eserlerin imla ve noktalama yönünden kontrolü yazarın sorumluluğundadır.
- 2- Makaleler yayınlanmadan önce ön değerlendirmeye tabi tutulur. Ön değerlendirmeyi geçen makalelerin intihal kontrolü yapılır. Editör Kurulu, İntihal raporu doğrultusunda makaleyi hakemlere gönderir.
- 3- Hakemlerden gelen rapor doğrultusunda Editör Kurulu tarafından makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına karar verilir. Editör Kurulu Hakem raporlarından bağımsız olarak makaleyi yayınlamama hakkını saklı tutar.
- 4-Hakemlerin düzeltme isterlerse makale yazara geri gönderilir. Vaktinde geri dönmeyen makalelerin süreci sonlandırılır.
- 5- Editör Kurulunda kabul edilen çerçeve dahilinde düzeltmesi yapılmış olan makaleler Yönetim Kurulu'na sevk edilir.
- 6- Yönetim Kurulu tarafından onaylanan makaleler yayınlanmak üzere sıraya alınır.
- 7- Yazar, ESAR Editör Kurulunun tebliğ ettiği hususları zamanında yerine getirmelidir. Aksi taktirde makalenin işlem süreci durdurulur ve makale için tahakkuk eden harcamalar (dizgi, mizampaj vb.) yazardan tahsil edilir.
- 8- Yayın Dili: Derginin yazım dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça yazılar da kabul edilebilir. Dergimize gönderilecek çalışmalar için şu kurallar esastır;

*Ana Başlık Boyutu 14 pt, ortalanmış, kalın

*Kağıt Boyutu A4

*Ana Metin Üst Kenar Boşluk 2,5 cm

*Alt Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sol Kenar Boşluk 2,5 cm

*Sağ Kenar Boşluk 2,5 cm

*İlk satır girinti 0 cm

*Yazı Tipi Times New Roman Yazı

*Tipi Stili Normal Normal

*Metin Boyutu 12 pt

*Aralıklar

*Sol: 0 cm

*Sağ: 0 cm

*Önce: 0 nk

*Sonra: 10 nk

*Satır Aralığı 1,15

*Alıntı Metni Boyutu 10 pt

*Özet Yazı Tipi Times New Roman

*Öz Başlığı 12 pt, İki Yana Yastı, Kalın

ESAR - Eğitim ve Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi

Cilt: 5/ Sayı: 1– Haziran 2024 ISSN: 2757-640X

Journal of Education and Social Sciences Research

Volume: 5 Issue: 1 - 2024 June ISSN: 2757-640X